IRODALMI SZEMLE

LXV ■ 2022 ■ 1

ÁRA: 2,50 € / 1100 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 2,00 € / 900 FT

■ ALAPÍTÁS ÉVE: 1958
■ LXIV. ÉVFOLYAM
■ ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DOBOS LÁSZLÓ
■ FŐSZERKESZTŐ: **MIZSER ATTILA** (ATTILA.MIZSER@GMAIL.COM)
■ SZERKESZTŐ: **NAGY CSILLA** (CSILLESTER@GMAIL.COM) **NÉMETH ZOLTÁN** (NEMETX@GMAIL.COM)
■ LAPTERV ÉS TÖRDELÉS: **GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA**
■ KÉPSZERKESZTŐ: **GYENES GÁBOR**
■ KORREKTOR: **SZANISZLÓ TIBOR**
■ FŐMUNKATÁRSAK: CSANDA GÁBOR, GRENDEL LAJOS, N. TÓTH ANIKÓ, POLGÁR ANIKÓ, TŐZSÉR ÁRPÁD
■ **SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:** BALÁZS IMRE JÓZSEF, BÁRCZI ZSÓFIA, DARVASI FERENC, JUHÁSZ TIBOR, NAGY HAJNAL CSILLA, PLONICKY TAMÁS, SZALAY ZOLTÁN
■ **SZERKESZTŐSÉG:** MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA
■ ISSN 1336-5088
■ WEB: WWW.IRODALMISZEMLE.SK
■ FACEBOOK.COM/IRODALMISZEMLE
■ IRODALMISZEMLE@GMAIL.COM

SZÁMUNKAT **EGERVÁRI JÚLIA** ALKOTÁSAIVAL ILLUSZTRÁLTUK.

EGERVÁRI JÚLIA az egri Eszterházy Károly Főiskola Plasztikai ábrázolás szakán végzett, majd ugyanitt tanári, majd doktori diplomát is szerzett. A tíz éve működő természetművészeti képzés egyik első végzőse, ebben a szellemben alkot és tanít. A MAMŰ társaság tagja, gyakorló képzőművész és tanár. Egyéni kiállításai az egri Hallgatói Galériában (2014) és a Kis Zsinagóga Galériában (2014), illetve Domonkos Bertával és Lipkovics Péterrel közösen a budapesti MAMŰ Galériában valósultak meg. Számos csoportos kiállításon és művésztelepen vett részt, többek közt a dunaszerdahelyi Kortárs Magyar Galéria szimpóziumán is 2016-ban. Alkotásai a természetművészet és az eko-art műfajába sorolhatóak. Gesztusai, megnyilvánulásai finom, efemer beavatkozások a természet tereibe, plasztikai munkáiban a használt anyagok szimbolikus tartalmakkal bírnak. Gyakran dolgozik az emberi test tájba kihelyezett aplikációival, melyeket akciófotókon rögzít. Munkáira jellemző a letisztultság és az elmélyültség.

■ A CÍMLAPON: SORBAN, 2015, KELT TÉSZTA, FA, KÖTÉL

FÉNYJÁTÉK

2018, PART MŰVÉSZTELEP

KERTEM

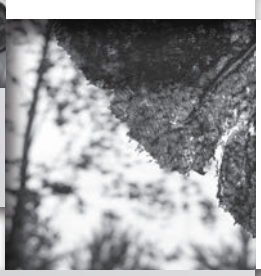
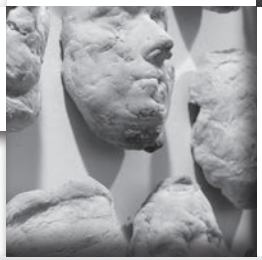

3 ZÁVADA PÉTER: A CSIZMADIÁK UTCÁJÁN; A FÜL BŐSÉGSZARUJÁBAN; A KALAPÁCS ÁRNYÉKA (VERSEK)

9 NAGY HAJNAL CSILLA: HALÁSZHÁLÓ (MÁRK); MINDJÁRT JOBBAN LESZEL (VOLJA); HIRTELEN CSUKLÓMOZDULAT (MÁRK) (RÉSZLETEK A *POLIPFARM* CÍMŰ VERSES REGÉNYBŐL)

24 BÓDI PÉTER: RETÚR (PRÓZA)

29 KREKOVIČ BECK TÍMEA: KÉT NYÁR ISTIVEL (PRÓZA, SZANISZLÓ TIBOR FORDÍTÁSA)

40 RADICS RUDOLF: „BAGDADBAN IS OLYANOK A NÉPEK, MINT NYÁRLIGETEN…" TRANSZKULTURÁLIS KÉRDÉSEK CSABAI LÁSZLÓ *SZINDBÁD, A DETEKTÍV* CÍMŰ KÖTETÉBEN (TANULMÁNY)

48 GYURÁSZ MARIANNA: T'HOOFT ÁLMA; FOTÓZUNK, VONATBÓL; A KÉT AKTUÁLIS KÉP; PAPÍRLEGYEZŐK; HÁROMSZÖGEK (VERSEK)

53 SZALAY ZOLTÁN: SIVATAGI SÓ (REGÉNYRÉSZLETEK)

63 ALENA SABUCHOVÁ: SEPPEGŐK (PRÓZA, PASZMÁR LÍVIA FORDÍTÁSA)

75 PÉNZES TÍMEA: EGYRE KEVESEBBET (PRÓZA)

77 STEINMACHER KORNÉLIA: ERZSÉBET KIRÁLYNÉ MINT MÉDIUM (TANULMÁNY)

90 VERES ERIKA: EREDETI MÁSOLAT: LEVÉLKE (PRÓZA)

92 PÁPAY SZANDRA: VALAMIT AZ ÜRESSÉGRŐL… (NAGY HAJNAL CSILLA: HÉT)

96 SZERZŐINK

▌KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET"
▌(EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719.
▌A LAP MEGJELENÉSÉT A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KISEBBSÉGI KULTURÁLIS ALAPJA TÁMOGATTA.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

▌NYOMTA A VALEUR KFT., DUNASZERDAHELY. ▌TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ▌P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ▌MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 250. ▌EGYES SZÁM ÁRA: 2,50 €. MAGYARORSZÁGON: 1100,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 12,- € , EGY ÉVRE 23,50,- €, ▌MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 5500,- FT, EGY ÉVRE 10.500,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

▌JANUÁR/2022 ▌ VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET" ▌(EV 153/08). ▌SPOLOK IRODALMI SZEMLE EGYESÜLET ▌ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ▌REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ▌ GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES ▌JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ▌ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ▌ISSN 1336-5088. ▌WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ▌ADRESA VYDAVATEĽSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ▌ IČO VYDAVATEĽSTVA: 30807719. ▌ REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU FONDU NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN ▌TLAČ: VALEUR, S.R.O., DUNAJSKÁ STREDA. ▌ ROZŠIRUJE VYDAVATEĽSTVO A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214.,
▌ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ▌VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ▌NÁKLAD: 250. ▌CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 2,50 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 12,- €, NA ROK: 23,50,- €.

KELT, 2015, KENYÉRTÉSZTA

ZÁVADA PÉTER

A CSIZMADIÁK UTCÁJÁN

A hűbérúr önkénye, mint egy dupla bőrredő,
rázáródik a jobbágyokra.
Mikor évente egyszer visszahúzza,
mehetnek isten hírével.

A vásárvárosban a mindennapi jogrend,
akár a céhek magasan lengő cégérei, érintetlen.
Eközben a patakokkal határolt mélyföldön
harminc éve húzódó dinasztikus összecsapások.

Ahogy a béreslegény makkjára rászállt a légy,
és a fiú a bőrt hirtelen ráhúzta,
az metaforája volt valaminek úr és szolga,
hatalom és engedelmesség közt.

A csizmadiák utcája a csata hírétől volt hangos,
a csőcselék a trágyalében forradalomról pletykált,
míg a döglegyek potrohában a nemesek vére
összekeveredett a vazallusokéval.

A FÜL BŐSÉGSZARUJÁBAN

Könnyen hihetjük, hogy a fül az arc
triptichonjának két szélső freskója,
jobbról és balról keretezik azt,
amit Isten saját képmására formált,
pedig a világon semmi mennyei nincsen
benne. A fül nem az egyensúly szerve,
jobb, ha azt mondjuk, a zsírosodásé
– túl gyakori tisztítása fájdalmas
gyulladást okozhat –, és ha olykor
két elcsökevényesedett szárnynak
tetszik is, sokkal inkább faggyas tollú
lúd vagy kacsa szárnyának, mintsem
steril angyalszárnynak, nyájas velencei
tükörnek. Mégis kellemes fülünket
úgy elgondolni, hogy mikor betapasztjuk,
mintha óriás sisakcsigát vagy kagylót
szorítottunk volna hallójáratunkhoz,
hogy egy belénk költözött tenger morajlását
halljuk. A dobhártyát is rajongva emlegetjük
a zárt, karteziánus testkép határfogalmaként,
melynek környékét csak kívülről vagyunk
hajlandóak bebarangolni, vagy épp
Sylvia Plath-szal kuporgunk a klasszikus
Kolosszus-apa fülének bőségszarujában.

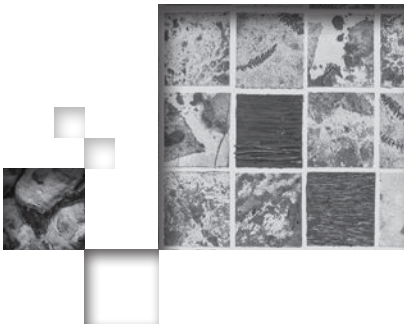

Rettegünk tőle, mi lesz, ha kiderül,
hogy pórul járt Marszüászként tulajdon
lenyúzott bőrünk egy darabját feszítettük
ki fülünk barlangjának bejáratához,
hogy táncra perdüljön velünk, valahányszor
furulyaszót hall. De nem az elzártságé,
a fül kezdettől fogva a felsértés szerve.
Ahogy Edmund Jones nyomán az idős Hamlet
kertjében a kígyóméreg a testnedveket
szimbolizálta, úgy a kígyó az illetéktelenül
betolakodó nemi szervet, a dobhártya átszakítása
a szüzesség elvesztését. – Hallod, öreg –
gondolhatta az ifjú Hamlet –, hogyha a spermát
lenyelhették a fülek, miért nem hallgattad ki
az összeesküvést a végbélnyílásoddal?
Világos: Van Gogh is attól ódzkodott
csupán, nehogy Szűz Mária sorsára jusson,
aki szűzhártyája helyett inkább dobhártyáját
feszítette ki az árbocra vitorlának, hogy révbe hajózzon.

A KALAPÁCS ÁRNYÉKA

A Fiumei úti sírkertben álló japánakác
és köztem kibontakozó viszonyra
talán joggal gondolok lángoló pamutlabdaként.
Afféle tartályként, melyben a pamutot
sosem a valódi tűz perzseli, csupán
tulajdonságaik élik föl egymást,
súlytalanságot a törvénytelen izzás,
szapora lobogás a tömött bolyhokat.
Látod, különállunk a fával, így bármikor
körbejárhatom, de most is, ahogy ráemelem
tekintetem, egyszerre összefonódunk
sűrű pamutszálakkal, és ez az összefonódás is
körbejárható, akár egy parázsló szövetgombolyag.
Dolog vagyok – mit érdekelne engem
a dolog maga? Ha olykor elfordulok,
a hátamat mutatom, becsukom a szemem,
vagy netán meghalok, nem tudhatom,
ott lesz-e még a kert, a sírkövek, a japánakác,
vagy tudatom elsötétül, és mint egy falánk
örvény kürtőjén át, iramlik el minden velem együtt.
Olykor éjszakánként fölriadok, és úgy érzem,
a tárgyak tapasztalataim fénykörén túl
iszkolni kezdenek, és mint megriadt állatok,

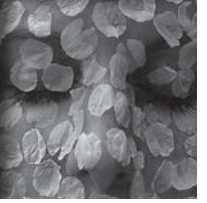

húzódnak a félhomályba. De már megint
az élőkhöz hasonlítom őket. Egy jól irányzott
ugrással meghaladni a kérdést, hogy minden
csak hozzám képest az-e, ami? Hogy elgondolhassam,
a dolgok tulajdonképpen sosem olyanok,
mint amilyennek használat közben látszanak.
Belső szerveim is csak akkor tűnnek föl,
kormos tüdőm, leharcolt lépem, elzsírosodott májam,
mikor, mint kitaposott parasztcipők, már nem
szolgálnak tovább, sőt, orvul elárulnak, és engem,
teszem azt, már épp a kórházba szállítanak.
Karom tudata is csak akkor hasít belém,
mikor tehetetlen, fej nélküli kalapácsként,
puszta faragott nyélként csüng le törzsem mellett.
Ám nem gondolom mégsem, hogy amit látok,
csupán karom árnyéka volna, hogy valahol létezne
egy igazibb kéz, mely nem csak a kalapács
árnyékát markolja. Harapófogó és satu, ácskampó
és szögek bennem lelnek csak igazán otthonra.
De hogy a munkapad síkjából az elkalapált szög feje
egyáltalán kiállhat, azt bizonyítja,
hogy soha nem simult bele tökéletesen,
és így éjjelente az elferdült kampók és szögek
kísértetekként némán visszajárnak.

TÉSZTA

NAGY HAJNAL CSILLA

HALÁSZHÁLÓ (MÁRK)

Egyszer
egy szép napon
(vagyis igazából
egyáltalán nem biztos, sőt,
egészen kicsi a valószínűsége, hogy
szép lesz az a nap, amikor)
egy egyetemi előadóterem pulpitusa mögött állva
fog valaki beszélni erről az egészről.

Sokkal összetettebben, mint én most.

És hitelesebben.

És egy szava sem lesz igaz.

*

Úgy képzeld el, mint mondjuk egy
félig egzotikus nyaralást.

Egy wellness-hétvégét.

Vagy fene tudja, neked mi...
annyira nem...
még nem..
vagyis...

Ha jól sejtem, most találkozunk először.

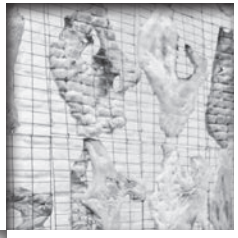

Érthető ez a bágyadt mosoly, ami
most kiült az arcodra, de
meg kell értened,
hisz hallod...
ezt az egészet...
ez az egész...
és én az elejétől fogva...

Szóval nálam sose lehet tudni.

Ennyi azért csak világos.

De szóval úgy képzeld el, mint valamit,
amit időnként szinte bárki,
jó, nem, de a lakosság egy tetemes része
megengedhet magának,
ha igazán akarja.

És ezt
mindenki
igazán
akarta.

Kicsit döbbenetes, de
kicsit egyértelmű is, hogy
miért...
hogyan...
hogyhogy...

Én eleinte csak vásároltam.

Először célzottan.

Voltak helyek, ahová eljutottam
már előtte is, de még
annyi mindent szerettem volna látni.

Gyűjtöttem elegendő pénzt egy
indiai szőnyegkereskedő
esküvőjének emlékére.

Épp elvált.

Csodálatos volt.

Megvettem egy amerikai fickó
egyiptomi nászútját a
feleségével, aki
négy hónapja halt meg.

Sehová sem kellett mennem többé.

De néha kicsit túltelítődött
a...
nem is tudom...
valahol megvan...
felírtam...
vagy kitöröltem...

El kellett kezdenem árulni őket.

Szinte mindent eladtam az
első szerelmemből.

Legjobban a szeretkezésekért fizettek.

Egy kis idő múlva már több emléket
adtam el, mint amennyit
vásároltam.

Anyámat majdnem teljes mértékben eladtam,
de természetesen
nem kaptam érte sok pénzt,
csodálkoztam, hogy kaptam
valamit egyáltalán.

Nyugtalanító volt erre gondolni.

Hogy valaki a nyomor és az
elhagyatottság emlékét hiányolná az életéből.

Én viszont felszabadultam.

Megtartottam belőle egy keveset, hogy mindig értsem,
a többit miért nem.

De maradt azokból is valami
lappangó érzés
ami próbált képekbe kapaszkodni
sikertelenül
pedig én azt hittem
hogy az érzések az emlékekhez tartoznak
de nem ment...
vagyis...
ezt is csak sejtem...
hogy ezek összetartoznak...

*

El tudod képzelni milyen lehet
folyamatosan
halászhálónak érezni magad?

Nincs rá jobb szavam.

Lehet, hogy valamikor volt.

Már nem tudtam emlékeket venni,
és elfelejtettem, hogyan kell
teremteni őket.

Halászháló voltam.

Minden, amivel szembekerültem,
mindenki, akivel találkoztam,
halak...
én egy használhatatlan...
így nem lehet...
átúsztak rajtam...

Már nem tudom, érted ezt? Már nem tudom, hol kezdődök én, de inkább azt mondanám, már nem vagyok biztos benne, elkezdődöm-e valahol egyáltalán, egy ideje nem merek tükörbe nézni, nincsen a lakásban egyetlen felület sem, ahol véletlenül megláthatnám magam, folyamatosan megijedek a bőrömtől, de mintha amúgy is köd telepedett volna a látásomra, és tudod, ez talán segít is az egészben valamicskét.

*

Végül eladtam az egyiptomi nászutamat
a feleségemmel, aki
két éve halt meg.

MINDJÁRT JOBBAN LESZEL (VOLJA)

mély levegő, mély levegő, Léna, mély levegő, mondom, tudsz lélegezni, nyugodj meg, csak úgy érzed, mintha kifogyott volna az oxigén a világból, de a barátunk megint lassút bólintott, úgyhogy az égegyadta világon

nincsen semmi baj,

úgy, megnézem a szívverésed, ne ijedj meg, a nyakadon tudom most a leginkább, bár szinte látom is az erek dobogását, rendben, elég gyors, de ez teljesen normális, várható volt, úgy, nagyon ügyesen lélegzel, most tessék, lassan idd meg ezt a pohár vizet, nagyon jó, nagyon jó, ügyes vagy,

mindjárt jobban is leszel,

na, most ezt a kocka csokoládét, jól rágd meg, vagy olvaszd el a szádban, őszintén nem emlékszem, mik a csokoládéevési szokásaid, hah, gyere, fogd meg a kezem, csak átülünk ide erre a fotelra, jó lesz,

egy kérdése lenne a macskaképűnek viszont, mert ugye azt mondtad, még sohasem csináltál ilyet, még sohasem ültél ilyen székben, de miközben ébredeztél, azt írta nekem egy cetlire a barátunk, mert azt ezek a gépek érzékelik, hogy új utat kell-e törniük a szinopszison át az agyadba, vagy már taposott benne ösvényt a technológia, érted, és szóval azt mondja, kicsit zavaros volt ez az ösvény, de a gép szerint

egyértelműen ott volt,

szóval két lehetőség van, az egyik az, hogy hazudtál nekünk, ez sem volna egy óriási probléma, a gépnek, és nekünk is, tulajdonképpen teljesen mindegy, hányadszor ülsz bele abba a székbe, viszont ebből az ijedt tekintetből nagyon úgy tűnik, hogy a másik lehetőségről van szó,

szóval, ne ijedj meg, kérlek, Léna, de úgy tűnik,

és eddig csak legendákat hallottam ilyesmiről,

de úgy tűnik, használtad már, vagy használták már rajtad ezt a technológiát korábban, egy olyan verzióban, amely magának a használatnak az emlékétől is megszabadít téged,

de...

igen, tudom, eszelős, de ezt az emléket nem fogjuk tudni előhozni benned, hacsak nem találod meg a konkrét kazettát, amit használtak, vagy azt a valakit, aki átvette,

Volja... nem tudom, de... szinte semmire nem emlékszem abból, amit az előbb beleültettetek a fejembe,

érdekes, érdekes, nem teljesen meglepő mondjuk, a kazetta állapotát elnézve, nem, nem, nem volt veszélyes, legalábbis nagyon-nagyon minimális esély volt rá, hogy bármiféle veszélynek tennéd ki magad, és ha igen, az is csak egy olyasfajta veszély, ami már eleve adott, ha ebbe a székbe beleül valaki,

el tudnád mesélni, mégis, mi az, amire emlékszel?

az, hogy elmesélni, nem a legjobb szó arra, amire most képes leszek... benyomások, érzések, a legerősebb, amit éreztem, az a hiány volt, és valamiféle gyász, de egy beletörődött gyász, mintha egy gyász emléke lett volna, de nem az emlékből konkrétan szerzett gyászé, nem tudom ennél jobban elmagyarázni, de olyan volt, mintha találkoztam volna egy hiánnyal, ami a saját gyászom emlékét hozta felszínre bennem, de, Volja –

én nem tudtam, hogy van bennem gyász, és most sem tudom, mit gyászolok,

hm, hm, érdekes, nagyon érdekes,

azt hiszem, ezt az egészet össze kellene illeszteni valahogy, mert úgy tűnik, Léna, hogy nem egymástól független dolgokra jöttünk itt rá, és most figyelj rám, van itt még valami, bármi, amire emlékszel abból, amit az előbb ez a gép átadott neked?

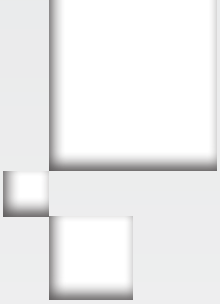

színek, homályok, semmi, ami bármihez hasonlítana, egy üresség, egy hiány, és... nem tudom pontosan leírni, de mintha szert tettem volna valamiféle bűntudatra,

a sajátodnak érzed, vagy olyan, mintha egy befőttesüvegben tetted volna fel a polcra?

teljesen a sajátom, az egész, mindent a sajátomnak érzek, de egy üvegfalon át, de ez az üvegfal is én vagyok, és van a fal mögött valami, egy közeg, olyan közeg, ami valahol szintén én vagyok, de mintha én abban a közegben nem tudnék életben maradni,

Léna, lehet, hogy ezt a kérdést meg fogom bánni, de honnan szerezted ezt az emléket?

egyik nap, amikor hazamentem... egyszerűen ott volt az ajtó előtt, belül, a lakásomban, és valahogy olyan ismerősnek tűnt, de nem tudtam felidézni, honnan,

figyelj, ez csak egy elmélet, de nagyon valószínűnek látszik, hogy az emlék, amit most beléd tápláltunk, belőled származott,

ez mit jelent?

semmi különöset, de ennek az emléknek úgy kellett volna visszailleszkednie beléd, mint eső-cseppnek az óceánba, nincs annál természetesebb érzés, mint amikor egy érzés hazatér,

az a baj, hogy sérült volt a kazetta?

biztos, hogy az sem segített, de ahogy arról beszélsz, hogy hogyan is a sajátod ez az emlék, olyat még nem hallottam, hogy valami úgy a sajátod, hogy nem tudnál benne életben maradni,

mit csináljak, Volja?

miért érzed úgy, hogy bármit kellene csinálnod?

most már értem, hogy ez a hiány hozott hozzád, de nem teljesen értem, hogy miért éppen hozzád hozott ez a hiány,

igen, annak tényleg nincs semmi értelme, mint ahogy ezt már párszor említettem én is,

van ebben az egészben valami nagyon furcsa, de nem tagadom, sosem tagadtam, mennyire jó téged újra látni, fáj, de jó, persze most jött az a csaj, akit még alig ismerek, de nem ez a lényeg, hanem hogy én is éreztem, és azt hittem, talán, igen, azt hittem, hogy te is érzed ezt a lezáratlanságot, és hogy valahol ez az, ami miatt megkerestél engem, de most már látom, hogy nem ennyire prózai és nem is ennyire költői ez az egész,

Léna, azt hiszem, a saját sérült emlékedet hoztad ma el ide, és azt hiszem, ha minimálisan is, de valószínűleg nekem is közöm van ehhez az emlékhez,

lehetséges,

láttál bármi mást? próbálj meg visszagondolni az üvegfalra, és arra, mi van mögötte, abban a közegben, ahol te nem élnéd túl,

egyszerűen csak... víz, rengeteg víz,

víz, értem, és látsz benne bármi mást önmagán kívül?

homályosan... színekből, mintha összeállna... igen, már látom, hatalmas és lassú, nem is értem, eddig hogyhogy nem láttam, hisz ez a lényeg, az egészben ez a lényeg,

mi van az üvegfal mögött, Léna?

egy polip

HIRTELEN CSUKLÓMOZDULAT (MÁRK)

Ma olyan nyugtalannak tűnsz.

Mintha keresnél valamit.

Tudom, hogy tulajdonképpen folyamatosan
keresel valamit, ezért egyáltalán nem kellene
meglepjen, ha ez véletlenül látszik rajtad.

Igazából nem is azt mondtam, hogy meglepne.

Engem semmi sem lep meg.

A meglepődés tulajdonképpen egy *pánik,* és én
nem engedhetem meg magamnak a pánikot,
semmi ilyesmit nem engedhetek meg magamnak,
semmilyen érzelmi alapú reakciót, mert
nem tudom a legkevésbé sem megállapítani,
honnan jön,
merre tart
az érzés, de lehet, hogy én vagyok
nyugtalan,
igen...
talán mindig én...
de ezt nem szabad...
erre nem...

*

Szóval ha jól értem, te semmit
nem tudsz erről az egészről.
Azért találtál meg engem,
hogy
érts valamit arról, ahogy most kinéz a világ.

De nem tudod,
nem érted, hogy miért akarod érteni.

Azért találtál meg engem,
hogy
megkeress.

*

Akkor így képzeld el.

Hogy megigazítom ezt a pokrócot az ölemben,
igen, pont ahogy te, és
azt mondom, hogy tessék, most
mesélek neked valamit.

Ekkor válok folyékonnyá.

Amint kimondom azt, vagy talán már
a pokróc igazításakor, amikor
én már tudom, előre visszaemlékszem arra, hogy
tudom, most
mesélek neked valamit.

*

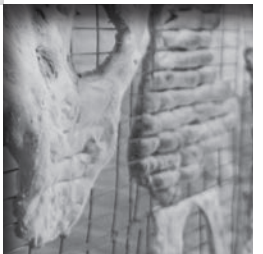

Nagyon sokáig egyáltalán nem gondoltam bele,
mit jelent ez az egész.

Már rég benne voltam, sőt talán már rég túl is voltam a
függőségen, mire
igazán fel mertem tenni magamnak a kérdést,
hogy ki vagyok én,
miért vagyok én, így, hogy
bennem annyi mindennek nem én vagyok a forrása.

Egy időben álmatlan éjszakákat gyűjtöttem, olyanokat,
amilyeneken teljes könyvtárakat olvastak ki.

Ez meglepően drága időszaknak bizonyult.

Nem,
miért hazudok neked,
egyáltalán nem volt meglepő.

Utólag, amikor fel mertem, fel tudtam tenni
ezeket a kérdéseket magamnak, akkor
nyúltam vissza igazán ezekhez az emlékekhez.

Ekkor kezdtem a forrás gondolatával foglalkozni.

Hogy én és a világ, ha nevezhetjük így, ha
nevezhetünk így engem is,
eleve össze voltunk olvadva, így ez a forrás
mindig én voltam.

Kitisztult az elmém, akkor már rég, és azóta se vágtam
és soha többé nem vágok ebbe az üzletbe,
pedig akkor még nem volt illegális, és
csak később kellett elmenekülnöm, és kivárnom, amíg
nélkülem hajtják végre ezeket az úgynevezett
purifikációs folyamatokat.

Mire menekülni kezdtem, már rég rájöttem, milyen
fölöslegesen őrültem bele ebbe az egészbe.

Nyugtalanított az őrület fölöslegessége,
nyugtalanított és megnyugtatott.

Nem volt muszáj,
így aztán igazán
megtehettem.

*

Ezt próbáld meg megérteni.

Hogy most, ahogy felállok és idebotorkálok a kávégéphez,
igen,
kövess,
ehhez az egyszerűnek tartott és nevezett mozdulatsorhoz
megint csak folyékonnyá kell válnom.

Ahhoz, hogy megfőzzem ezt a kávét,
magamnak és neked,
több száz emléken kell egy pillanat alatt átfolynom,
számtalanszor rendelkezem a vízöntés képességével,
mind egy kicsit másképp működik,
bizonyos emlékekben magasra emelem a kancsót öntés közben,
és a hosszú, vékony, elnyúló sugárban hiszek,
máskor a hirtelen csuklómozdulatban, és abban, hogy így majd
a lehető legkevesebb víz megy pocsékba, de vannak olyan
emlékeim, ahol harsányan kinevetem ezt az elgondolást,
és a lehető legmagabiztosabb koreográfiában juttatom a vizet a helyére,
és van egy remegő kezű emlék,
nagyon óvatos,
nagyon törött,
félelemmel teli, ahol
csakis egy tölcsérrel vagyok az öntésre képes.

*

Amíg a kávé leforr, bögrét kell választanom,
jelen esetben két bögrét,
ez az egyik legnehezebb pillanat az egészben, mivel a legtöbb
emlékem tapasztalatával olyan bögréket kezdek el
a rozoga szekrényben keresgélni
(sőt, néha eleve olyan szekrényt), aminek
semmi köze ehhez a realitáshoz.

Ilyenek a döntéshelyzeteim.

A legegyszerűbb, a legfájdalommentesebb az, ha
sikerül minden elvárásomat elengednem, és
úgy teszek, mintha egy ismeretlen szekrénybe nyúlnék
ismeretlen bögrék után kutatva,
két kézzel, nincs tétje, nincs súlya,
konstatálom a választást, és miután
a pultra helyezem őket, már kezd
derengeni a létezésük.

De a legnagyszerűbb érzés mégis az, ha sikerül
rátalálnom arra az emlékre, amelyik pontosan ebből a
szekrényből, pontosan kettő, pontosan itt
található bögrét keresett.

Ekkor egy pillanatra minden rendben levőnek tűnik a világban, és
érzem, hogy...

...azért találtam meg őket,
hogy
legyen mit keresnem.

KELT, 2015, KENYÉRTÉSZTA

BÓDI PÉTER

RETÚR

Lesétálok a partra, keresek egy félreeső padot, majd tekerek egy közepes cigit. Ahogy szívom, észreveszem, hogy két fa – mint egy képkeret vagy egy kapu – tökéletesen szimmetrikus sávot hagy, hogy lássam a hold szokatlanul nagy, aranysárga tömegét. Mintha korábban csak a terem másik végéből szemléltem volna egy festményt, és most végre közelebb merészkedtem volna. Tisztán látom a krátereket, szinte térképet tudnék rajzolni róluk. Olyan természetellenesen közel érzem magamhoz a holdat, hogy nem tudok nem azon agyalni, hogy épp becsapódni készül, és érzem, hogy talán emiatt lassan aggódnom is kéne, de inkább beleszívok a cigimbe, és arra gondolok, hogy ennél szebb halál talán nincs is.

Miután a forgalmas főút mellett találok egy kisboltot, bevásárolok, majd rábontok egy sörre. A többiek valószínűleg már kora délután óta isznak, és ez némileg elüt majd attól az állapottól, amit én fogok képviselni, úgyhogy a következő zebrán átmegyek, és ismét a part felé veszem az irányt – itt is van egy strand, egy második sör meg talán még belefér. Tudom, hogy tekerni viszont nem kéne már, ha nem akarok bepunnyadni, de mit lehet tenni: azért vagyok itt, hogy jól érezzem magam.

Úgy húsz perccel később már épp megindulnék, mikor valaki váratlanul megszólít.

– Bocsi, van tüzed?

Odanézek: egy szőke csaj, szimpatikus, szép is, de azt már az első pillanatban megállapítom, hogy nehéz lenne olyan témát találnunk, amiről úgy tudnék vele beszélgetni, hogy abból egy őszinte, izgalmas párbeszéd kerekedjen ki. Mégsem tűnik unalmasnak. Hogy nem vettem észre, hogy idejött? Odanyújtom a tüzem, és látom, hogy nincs egyedül. Még egy lány és egy fiú is áll mögötte, néhány évvel lehetnek fiatalabbak nálam. A szőke felém nyújtja a doboz cigijét, elfogadok egy szálat, és már rá is gyújtok, mikor eszembe jut, hogy bár ironikus, de én már leszoktam a dohányzásról, csak a spangliba teszek egy keveset. Pazarolni viszont nem szeretek, szóval elszívom. Úgyis jólesik. Mint kiderül, a szőke lányt Vivinek hívják. A másik lány valamiért ösztönösen taszít, a nővérem egyik idegesítő barátnőjére emlékeztet, az alacsonyságát és a kövérkés alkatát élénkre festett hajjal és erős sminkkel kompenzálja, testén a legváratlanabb helyeken bukkannak fel különböző mennyiségben, színben és minőségben bizsu ékszerek. A srác pedig szimplán csak egy kamu. Látszik, hogy a szájából kidülledő piercing és a márkás fullcap a többi kiegészítővel együtt csak azért lóg a testén, hogy elfedje jellemének sekélyességét, mint a leharcolt karácsonyfa, amire ráaggatják a hat éve nem használt díszeket is, hátha nem látszanak majd a csonka ágak. Ráadásul részeg is: alig képes két lábon állni, és ahogy bemutatkozik, a kézszorítása olyan gyenge, mint amennyire a neve érthetetlen – már nem tud artikulálni. Vivi más. Bár az ő pólóján is látszik még egy, a tinédzserkor leszállópályáját jelképező halálfej, valahogy érettebb, értelmesebb a tekintete, mint a többieknek – engem is beleértve. Újabb sörre bontok, a többiek

boroznak, majd előkerül valami pálinka is. Már jó húsz perce iszunk, mikor megszólal a telefonom. Az egyik haverom az, mikor megyek. Lassan indulok, válaszolom, miközben a karácsonyfa elokádja magát, bele a gyönyörű Balaton szinte feszített víztükrébe, hogy csak úgy fodrozódjanak a hold fényében a ritmikusan táncoló, apró hullámok. Mire visszaülök a helyemre, a két lány már a pad fölé hajolva szorgoskodik valamin.

– Kérsz? – kérdi Vivi, miközben felkapja a tekintetét. Néhány apró, fehér csíkot simogatnak egy személyi igazolvánnyal.

– Mitek van?

– Spuri – vágja rá a kevésbé szimpatikus lány.

Semmi értelme, hogy felpörgessem magam, meg amúgy sem érdekel nagyon a szintetika, szóval nemet mondok, és büszke vagyok magamra, amiért ilyen felnőttesen viselkedtem. Különben is, ki tudja, milyen designer drogot sóztak rá ezekre a szerencsétlenekre. És még ha rendes spuri is volna, mióta valahol olvastam, hogy medencetisztítót és/vagy Domestost is használnak az előállítása során, megígértem magamnak, hogy ezt a szart többet nem tolom. Viszont, akkor már ne tűnjek vaskalaposnak, megragadom a pillanatot, és előveszem a tekeréshez szükséges eszközeim. A cigiből persze kérnek, sőt, nagy örömömre még a srácot is odahívják, aki nagy nehezen feláll, és egyszer jobbra dőlve, egyszer balra lépve elindul felénk.

– Szarul vagyok – mondja. – Jut még spurkó nekem is?

A lányok, mintha csak mézes kamillateát kínálnának egy betegeskedő gyermeknek, úgy rendeznek el a padon egy csíkot, hogy a srác minden komolyabb erőfeszítés nélkül felszívhassa. Mikor a karácsonyfa lehajol, a pad támlájába kell támaszkodnia, nehogy eldőljön. A lányok együttes erővel segítik, minden rendben megy. A srác, miután felszívja a spurit, kiegyenesedik és hirtelen mintha egy másik, józanabb ember állna előttem.

– Akkor végre ihatunk rendesen – mondja, majd megragadja a vodkámat, és homorított háttal, hatalmas kortyokban vedelni kezd.

Nem mondok semmit, pedig lenne mit. Meghúzom a sörömet, majd rágyújtok.

– Kérsz? – nyújtom a cigit Vivi felé. Beleslukkol, rám mosolyog, majd továbbadja a barátnőjének. Egyszer csak az én kezembe jut a pálinka. Nem kívánom, de a vodkát a korábbi után még kevésbé, úgyhogy belekortyolok, és érzem, hogy már nem igazán kaparja a torkom, sőt, mondhatni, kívánom a tömény alkohol ízét. Tudom, hogy ez az a pont, amikor abba kell hagyni. Aztán eszembe jut, hogy lassan felmelegednek a söreim, úgyhogy kibontom a következőt.

– Maradt még egy csíkra való? – kérdem Vivit.

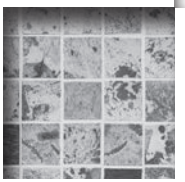

Szerencse, hogy én kelek először. Szerencse, mert a szexuális értékkel nem bíró reggeli merevedésem majdnem eléri Vivi tarkóját, aki a hasamra hajtott fejjel alszik. Apró ajkai néha megmozdulnak, mintha csak erősen koncentrálna valamire, az elfolyt sminkje pedig szebb, mint bármelyik festmény, amit valaha láttam – bár a művészet nem az erősségem. Még viszonylag hűvös van, a nap alig jött fel és szerencsére emberek sincsenek a parton, szóval alig aludhattunk néhány órát. Alsónadrágban vagyok, a többiek sincsenek felöltözve, a cuccaink a porban hevernek. Tudom, hogy a táskám valahol a közelben van, mert nincs az a betépett részegség, amiben én el tudnék aludni anélkül, hogy az értékeim ne lennének a közelemben – paranoid alkat vagyok, minél jobban kivagyok, annál inkább. Ahogy elfordítom a fejem, meg is látom a táskám sziluettjét – a hajnali napfény a tekintetembe gázol. Igyekszem minél kevesebbet mozogni, hogy ne keltsem fel Vivit, mert van abban valami megnyugtató, ahogy alszik, és van abban valami gyönyörű, ahogy a kézfejei átölelnek egy üres üdítős flakont. Ő fürdőruhában van, már akkor tudta, hogy fürdeni fognak, mikor elindult otthonról, vagy a szállásukról. Még azt sem kérdeztem meg tőle, hogy nyaralnak-e. Ahogy eszembe jut, hogy akárhol is lakik, a szobája még olyan lehet, mint egy kislányé, egy pillanatra mintha elérzékenyülnék. Hirtelen úgy érzem, szeretnék időt tölteni ezzel a lánnyal, megismerni, mindent elmondani neki, amit tudok, és mindent meghallgatni, amit ő tud. Kíváncsi vagyok rá. Bár komolyan így érzek, tudom: bármelyik másik lányra tudnék hasonlóképpen gondolni, aki kicsit is megfog valamivel. Végigsimítok Vivi haján, majd hátrahajtom a fejem, előveszem a táskámból a napszemüvegem, és egy darabig csak a felhőket bámulom.

Emlékszem: tegnap este, miután elfogyott a pálinka, elhatároztuk, hogy úszunk, vagy legalábbis csobbanunk egyet, de, hogy utána mi volt, azt már nem tudom. Homályosan rémlik, ahogy Vivi a vízben felém úszik, ahogy ölelgetjük egymást, ahogy smárolunk és talán még volt is valami, de más nem ugrik be.

A haja simogatása közben véletlenül hozzáérek a füléhez, felébred. Ránézek, rám mosolyog.

– Haza kell mennem – mondja egyből. – Ma lesz az apám születésnapja, jön át az egész rokonság ebédre.

– Jól van – nyögök fel. – Hazakísérlek.
– Nem kell – vágja rá.
– Tudom.

Vivi figyelmeztet, hogy elég messze lakik, mire én biztosítom, hogy nem baj, pedig marhára fáj a fejem és legszívesebben csak döglenék, majd később talán csobbannék még egyet. Amíg a cuccainkat összeszedjük, a karácsonyfa is felébred, már csak a festett hajú lány horkol halkan, félig a táskájába süppedt fejjel. Szerencsére a srác elég deprimált ahhoz, hogy ne kelljen könnyesebb búcsút vennünk, úgyhogy egy gyors köszönést követően elindulunk. Néhány percig szótlanul sétálunk egymás mellett, de talán az egyikünk sem érez kínos csendet, inkább olyan, mintha már rég ismernénk egymást.

– Merre laksz? – kérdem néhány perccel később.
– Kintebb, a kútnál.
– Az már majdnem Lelle.

Nem válaszol, csak bólint, és ismét elmosolyodik. Megint hallgatunk, sétálunk, majd megfogja a kezem, de úgy, hogy csak néhány ujjunk érjen össze. Kíváncsi vagyok, mi érdekli, mivel tölti a szabadidejét, hova jár szórakozni, és leginkább, hogy milyen gyakran látogatja meg szeretett fővárosunkat. De inkább nem kérdezek semmit – csak úgy együtt lenni jobb vele, mint beszélgetni. Bő félóra séta után megáll egy kapu előtt, és kijelenti, hogy megjöttünk. Van valami görcsös abban, ahogy a szemembe néz, de csak arra tudok gondolni, hogy vajon látom-e még őt valaha, bár tudom: valószínűleg nem.

– Bejössz meginni egy pohár vizet? – kérdi, miközben a kertben szorgoskodó családtagokat figyelem.
– Inkább nem – mondom, majd elköszönünk egymástól egy gyors, de őszinte öleléssel.

Végül a lellei állomás közelebb van, mint a boglári. Egy madárfosos padon ülve írok a barátnőmnek, hogy korábban megyek haza, majd kikapcsolom a telefonom, mert látom, hogy a haverjaim már hívtak néhányszor, ráadásul merülőben is vagyok. Nem fogok tudni zenét hallgatni, még szerencse, hogy van nálam egy könyv.

Szűk félórát kell várnom, és jön is a vonat.

Mire hazaérek, Vivi már nem is érdekel annyira, de közben mégis bánom, hogy nem jelöltük be egymást, hogy aztán évekig láthassam őt az üzenőfalamon. Valamiért az ilyen lányokat mindig kidobja az algoritmus.

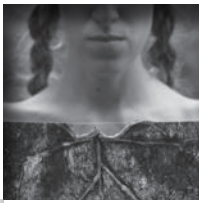

KERETEK KÖZÖTT, 2014, FOTÓ-INSTALLÁCIÓ, 3x100x100 cm, PRINT, FAKERET

KREKOVIČ BECK TÍMEA

KÉT NYÁR ISTIVEL*

A telepre születtem. Az egész udvaron én voltam az egyedüli fehér gyerek. Apám a vályogkunyhónkra nagyon haragudott, mivel az összes testvér közül ő örökölte a legrosszabb ingatlant. Egész életében sértve érezte magát emiatt. A kommunisták nem finomkodtak nagyon a palotákkal, a 18. században épült úriházba beköltöztettek vagy ötven romát. Ott éltek egyenesen a központban, a bolthajtásos termekben és a cselédszobákban, a poros zongorákról vacsoráztak, és a gyerekek a cigarettanyomokkal díszített taburetteken Ki nevet a végén?-t játszottak.

Mi egy átépített csűrépületet kaptunk apa dédnagyanyja után. Valaki beleszuszakolt valahogy egy ronda türkizkék konyhabútort, aminek már akkor is egérszarosak voltak a polcai, miután legyártották. A vakolatot körömmel le lehetett kapirgálni, mint a puha gyurmát, és a plafonról csöpögött a kondenzált penész. Földre dobott, dupla matracokon aludtunk, télen közvetlenül a hálószoba kályhájában fűtöttünk, és anyának éjjeleken át virrasztania kellett, hogy ne mászkáljanak rajtam a patkányok. A szüleim minden reggel megkeresték és befoltozták a lyukakat, de a patkányok újra és újra átrágták magukat a sárból tapasztott vályogfalon. Én imádtam ezt a házat. A nagy, udvarra nyíló kertkapu nyekergett, amikor apa pirkadatkor munkába indult. Az előszobának a távozása után is nehéz tűzoltóegyenruha-illata volt. A ház előtt az elvarázsolt kertben sűrű csomókban nőttek a fűszerek és a gyógyerejű növények. Anya évente kétszer mindhármunknak megcsapkodta csalánnal a lábunkat. A hálószoba ablakán orgonafa ágai kopogtattak, és a huzat meglebegtette a rosszul szigetelt helyiség csipkefüggönyeit, melyeken át sápadt színű napfény járta be a hálót. A függönyöket a földig húzogattam, hogy a virágminták megnyúljanak és beszűküljenek, anya ilyenkor minden alkalommal rámkiáltott, hogy tönkreteszem őket. Azt hiszem, ez volt a házban az egyetlen dolog, amit szépnek látott; a függönyöket gyakorta mostuk ágyhuzatba tekerve, segítettem neki kiszedegetni őket a Romo mosógépünkből, majd kiaggatni az udvaron kifeszített hosszú zsinegekre. Segítettem neki elkergetni a maszatos gyerkőcöket, akik túl közel merészkedtek a mosáshoz, és ha kellett, rájuk is vetettem magam, hogy aztán meghemperegjünk a porban. Szerettem a tiszta függönyök illatát, ahogy elkeveredett a föld és a fiúk illatával. A szomszéd srácokkal gyakran püföltük egymást, de nem bántam, úgy tűnt, hogy a fogak közé került homok csikorgása illik a fiúk földszagához.

A nagymosásainknak akkor szakadt vége, amikor anyát egyszer megrázta az áram a fürdőszoba rosszul leföldelt vezetéke miatt. Az öreg mosógépbe a vizet külön, zuhanyrózsával kellett beletölteni. Emiatt rövidzárlat keletkezett, és anyán keresztülfolyt az áram, egyenesen a mellkasa tájékán. Az orvosok szerint a fapapucsai mentették meg, miattuk sikerült hátralépnie és a hátára esni. Engem meg az mentett meg, hogy odébb téblábolt, és anya éppen nem kért tőlem semmiféle segítséget. Továbbá a mi népes udvarunk, akik, miután mezítláb kiszaladtam közéjük, kérdés nélkül is hívták a mentőt, orruk volt az ilyesmihez.

* Az eredeti *Dve letá s Ištim* c. elbeszélés a *Poviedka* nevű szlovák irodalmi pályázat egyik díjazott darabjaként a *Poviedka 2020* című antológiában jelent meg, KK Bagala kiadásában.

Anya túlélte, de felkeltettük a gyermekvédelmisek érdeklődését. Ez már a változások után történt, minden ügyet komolyan vettek. Amikor a gondozónő belépett az udvarunkra, éppen a roma gyerekekkel játszottam. Nyár volt, pucérak voltunk és a fiúk tanítottak, hogyan kell ívben pisálni. Kiválóan ment nekem. Ezután megtiltották nekem, hogy munkanapokon játsszak velük, csak fél öt után, ha bezárt a szociális hivatal, vagy hétvégeken volt megengedve, amikor a kutya sem törődött velünk. Hétköznapokon anyával ettől kezdve csak olyan dolgokat csináltunk, ami már első ránézésre rendezett körülményekről árulkodott. Felsúroltuk a padlót, suvikszoltuk a cipőket, nadrágokat stoppoltunk, a hajunkat kontyba fésültük és feltűztük a homlokunk fölé, mint Julia Tymosenko, a kapura koszorút, a csillárra papírangyalokat aggattunk, a gyomot, a csalánbokrokat kitépkedtük. Gondoltunk rá, hogy a kirendelt kolléganő munkaideje alatt mindig legyen az asztalon friss eper és virág vagy kenyérsütéshez kikészített kovász. A patkánymérget összeszedtük és elraktuk a szekrénybe, hogy aztán este vagy éjjel szétrakjuk ismét a sarkokba, kellemes játék volt ez a valósággal.

Anya kis idő múltán jobban lett, és ismét kiülhettünk a kertbe, volt két hintaszékünk, egy nagyobb és egy kisebb, és amikor a kertkapu megnyikordult, és a nyílásban feltűnt apa, mint akit kilőttek a székből, rohantam hozzá. Nem voltam egyedül, az egyenruhájába belecsimpaszkodott az összes gyerek, akik éppen a környéken voltak, a nappali műszakból alkonyatkor tért haza, az alkonyatot én emiatt rózsaszínnek láttam. Lépegettünk az ajtó felé a cseppfolyós rózsaszínben, és én nem tudtam hozzáférni a saját apámhoz, mert körbezárta a sötét gyerekhad, műholdként keringtem köröttük, de apának csak az ajtó előtt sikerült leráznia őket. Megtörölte a lábát, a fiúknak megborzolta az üstökét, és észrevettem, hogy minden alkalommal alaposan megmosta a kezeit ezután. A biztonság kedvéért, mondogatta. Csak ezután tárta szét a kezét, és engedte meg, hogy a nyakába ugorjak, de az ölelésében én már nem találtam őszinteséget. A steril kezei érdesek voltak, hidegek a víztől, túl erősen illatoztak a szappantól és az uniformisán az izzadságon és füstszagon kívül ott éreztem a nyomát a fiúk csípős illatának.

Hiába mosta a kezeit, végül csak azért is betetvesedtem. Az udvarunkon az összes gyerek tetves volt, én sem akartam kilógni a sorból. Nem apa tenyeréről ugrottak rám, hanem amikor titokban átlopóztam a szomszédokhoz. A tiltás ellenére nem tudtam ellenállni a más gyerekekkel való érintéseknek, főleg Istivel nem. Ő volt az egyedüli vörös hajú közöttük, elálló fülekkel, elöl hiányzott az egyik szemfoga, a szája körül folyton valami ragacsos izé, ezenkívül olyan kis lepényorra volt, alig volt látható, éjjelente gyakran a saját orromat is tövig nyomogattam, hogy olyan legyen, mint az övé. Kagylókat rajzolgattunk a homokba, meg hullámzó algákat, később a nyakunkra és kezünkre indián motívumokat, a sarokban csupaszra vetkőztünk és egymáshoz dörgölőztünk, ki akartuk egymással cserélni az illatunkat, mint az állatok. Időnként aztán magam mellett éreztem őt az ágyban, és ha a zavaros félálmomban körülnéztem a szobában, a függöny mögött, amin átvilágított a hold, mintha az ő fejét láttam volna.

Soha nem ijesztett meg. Amíg anya kórházban volt, és apa éjjeli műszakon, aludhatott az ágyunkban is, nem volt, aki elzavarja. Nem akartam, hogy anya visszajöjjön. Meddig tart meggyógyulni az áramütésből? Közvetlenül napfelkelte előtt mindig lelépett, megsimította a homlokom, a párnáról gondosan

összeszedte az összes árulkodó vörös tincset, és kivitte a patkánytetemeket a komposztra. Nem tudott rendesen beszélni, csak úgy selypített a romlott fogai közül, de azért megértettük egymást.

Egyszer elvitt magával kirándulni – lomokat árulni a városba. Az öreg palota kincseket rejtett. Szomorú gyerekszobrok fehér plasztikáit, meztelen antik sziluetteket, gyűrűket sötétzöld és vörös kövecskékkel, egy Remington írógépet, ezüst cigarettatárcákat, zenedobozt rózsaszín táncosnővel, cvikkert, nehéz fekete bársonydrapériákat, aranyozott herendi porcelánt, hintalovat, hatalmas kristálycsillárt, réztányéros mérleget. Mindent felpakoltunk a talicskára, hozzáerősítettük a biciklihez, ráültem a vázra és egyik reggel nekivágtunk a legközelebbi bolhapiacnak. Mindent eladtunk, de szinte semmi pénzt nem kerestünk rajta. Aznap kellemes szellő fújdogált, a hajunkat majdnem derékszögben lebegtette, mintha a macskakövekből eredt volna. Furcsa, zsíros port hozott magával, ami a bőrünkre tapadt. Amíg árultuk a portékánkat, folyamatosan vakaróztam, mert viszketett tőle a karom és a hónaljam, és folyton attól rettegtem, nehogy észrevegyem a gondozónőt, de őt a kacatjaink nem érdekelték. Isti a nyereséget három részre osztotta, az elsőből fagyit vettünk, a másodikat az anyjának szánta, a harmadikat pedig az udvaron lévő közös perselybe dobta. Azt csak szükség esetén ürítették ki, de ez a mi családunkat nem érintette. Mi nem tartoztunk a köreikbe, csak úgy lézengtünk körülöttük. Ki tudja, talán az a furcsa szél segített a tetűkérdésben.

A szüleimnek muszáj volt leborotválni a fejemet. Amikor anya a fürdőszobában a hajamat villanyborotvával vágta a mosógép mellett, nem tudtam másra gondolni, csak hogy a lábaimat folyamatosan a levegőben tartsam, és véletlenül se érjek hozzá a szék vaslábaihoz. Mintha Romo már azért is megölhetett volna, hogy ránéztem. Anya egyre hangosabban sírdogált, minden újabb földre hullott fürt után. Én nem sajnáltam őket. Simogattam, a lágy tapintású, simára borotvált fejemnek először a felét, majd az egész puha golyócskát. Anya egész idő alatt afféle Borsószem királykisasszonyként kezelt. Nekem viszont tetszett, hogy mostantól a szelet egyenesen a fejbőrömön fogom érezni, olyan leszek, mint a többi lány az udvaron, akiket büntésből nyírnak meg így, de ők csak nevetnek rajta. Apa ott ült a pléhkád szélén, s csak hallgatagon nézett. Nem tűnt vidámnak, de nem is sírt. Anya mindenáron el akart tenni egy hajfürtöt emlékbe, hiszen ezek még az elsők, kisbaba korodból, mondta könnyes szemekkel, így hát nem maradt más hátra, mint a tetveket teljesen kiirtani belőle.

Előbb az egészséges végét körbefogta egy befőttesgumival, hogy egy hajszál se maradjon ki, s ezalatt a művelet alatt folyamatosan dobálta ki a markába került serkéket, majd ezután az egész lófarkat ecetes vízbe áztatta három napig és három éjjel, hogy a tetvek biztosan elpusztuljanak benne, majd kihúzta és megszárította a napon, kifésülte... de még ekkor sem volt elégedett, mert az elhalt peték ottmaradtak a hajszálakon. Biztos, ami biztos, még egy gumival összefogta a copfot, majd olyan hosszú ideig csapkodta a kiskertben a padka élesebbik oldalához, míg a serkék akár a gyöngyök, egytől egyig lepotyogtak a földre. Végül a copfot még egyszer kifésülte, megmosta szappannal és bekente viasszal, majd az ajtó tetejére akasztotta száradni. Kint is maradt egész nyáron. Valamikor szeptemberben úgy döntött, hogy az én valamikori hajam már nem bűzlik az ecettől, és megkegyelmezett neki, még egyszer átkente viasszal, majd becsomagolta a szombati Új Szóba. A mai napig az egyik fiókban őrzi. Amíg a fejem a térdemhez hasonlított, gyakran kifordított tenyérrel simogatott csak. Mintha csupán kötelességből tenné. Néha befonta a fiktív varkocsomat, hogy ne legyek szomorú, bár valójában csak saját magát vigasztalta. Színes krepp-papírból parókát készített. Ezt mondjuk szerettem – futás közben ritmusban suhogott, és a színes gyerekek között végre én is egy kicsit más voltam. Hogyha a kreppszalagok közé odatévedt egy táplálékát kereső tetű, tenyeremmel szétmorzsoltam a fejem búbján. Ott hagytam a fejemen a nap végéig, egészen a fürdésig.

A krepp-papír paróka egyszer aztán tönkrement, amikor a téren fociztunk és eleredt az eső. Nem sikerült elég gyorsan szétszaladnunk, és amikor beléptem a házba, az arcomon és a nyakamon szivárványszínű könnyek csorogtak. Ekkor már mindegy volt nekem, az előszobában kofferek és banánosdobozok tornyosultak, ekkor már lefoglalt minket a költözködés. Már csak néhány éjjelen át terveztünk maradni, felbukkant ugyanis egy roma család, amelyik kész volt lecserélni a háromszobás lakását, csak hogy az unokatestvéreikkel lehessenek. És hogy ne kelljen lakbért fizetniük. Az utolsó reggelen alaposan végigjártam az egész házat, hogy hány lélegzetvételig és lépésig tart, megszámoltam az összes repedést a falon. Ha valaki hajlandó lett volna ebbe a házikóba belefektetni az egész életét és minden energiáját, jó lehetett volna itt. Olyan nagyon igyekszem koncentrálni és nyitvatartani a szemem, hogy már csíp és fáj. Mindent a fe-

jembe kell vésnem az öcsém számára, aki hamarosan meg fog születni. Ő már semmit nem fog ebből megtapasztalni, egy másik szobába fog születni, kilátással a hipnotizáló Vágra, télen a kergetőző jégtáblákat fogja nézni, tavasszal és ősszel pedig zsiráfok fognak az ablakára bámészkodni, mivel az új lakótömbünk alatt évente kétszer egy vándorcirkusz táborozik. Nem fogja ismerni sem Istit, sem a többieket. Lekaparok egy darabka falat a gyufásdobozomba, a Romóból is elviszek egy rugót. Kalapáccsal szétverem a fürdőszobacsempét, ahol anyu feje koppant, amikor kifeküdt az áramtól. Viszek belőle is egy darabot, egyszer majd nyakláncot csinálok belőle. Megkérdezem anyát, hogy becsomagolta-e a hajamat, és erre olyan képet vág, mint akit megsértettem a kételkedésemmel. Az ajtóban váratlanul feltűnik Isti, ránézek anyára, és ő bólint, hogy mehetek. A fejemre ciklámen színű kendőt köt, már van ilyen-olyan hajam, nem hiányzik, hogy még egyszer átéljük a egész korábbi hercehurcát. Felhúzom a kiscsizmáimat, és anya semmit nem szól, amikor ujjainkat összefonjuk Istivel. Rohanunk, lelkesen húz valahová. Nem megyünk messzire, de furcsán kanyargunk, a Vármegye utcán át egészen a térre jutunk, ahol Isti elmozdítja a csatorna fedelét, és eltűnünk a föld alatti alagútban. A felszínre egyenesen a porcelánüzlet közepén bújunk ki újra, az eladó szinte ránk sem hederít, úgy fogadja Istit. Hátul a kiskapura mutat.

Felmegyünk az erkélyre. Isti lefelé néz, alattunk egy gazos övezet, azt mondja, itt régen kertek voltak. Gyömölcsösök, valaha az emberek itt kertészkedtek, de most már építkezési terület. Valamilyen Európa tér lesz itt. Mert már Európában vagyunk, Oroszországot hátrahagytuk. Isti idősebb tőlem, több dolgot megélt. A dzsungel közepét nézi, ami valamikor gyümölcsös volt. Már látom, hogy miért hozott ide. Figyelem az udvarunkat, a ragyogó városi villát, a hamuszínű homlokzatot, a hangyányi fekete pontokat a kertben, a hintázó babakocsit, amelyben az udvarunk legkisebb fekete csemetéje alszik, anyámat, aki utoljára szedi az epret, amit majd elviszünk az újdonsült lakásunkba. Körülöttünk semmi, csak az udvarunkon van élet. Lüktetünk egymás mellett, csak most érzem, ahogy a távozás felkaparja magát a torkomba. Ahogy az összes penészes fal és piszkos érintés kicsorog a szememből. Homlokommal nekidőlök Istinek. Valamit belecsúsztat a farzsebembe, és azt mondja, hogy csak otthon nézzem majd meg. Az új házban. Megígérem neki, és az apró tárgyat legalább az ujhegyeimmel végigtapogatom a farmeremen keresztül. Miután otthon ledobjuk a koffereket, azonnal kiveszem. Bemegyek a fehér falú üres szobámba, beállok a folyóra néző ablakba, és felhúzom a piros köves gyűrűt. Nagy nekem még. Szerintem öregek kezére való. Elrakom a gyufásdobozomba, megvárom az idejét. Akkor fogom majd hordani, ha öreg leszek és ráncos. Apa odajön hozzám és átölel.

Odasúgja, hogy mostantól már minden jobb lesz. Itt saját szobám lesz, legalábbis az öcsém születéséig. Bólintok. Lecsúszunk a radiátorhoz, nekidőlünk a hátunkkal. Még gyakran fogunk itt üldögélni, olvasgatni A kis herceget és a Harisnyás Pippit, így fogja simogatni a rövidre nyírt hajamat a tarkóm felett, és így fogunk majd sírni, amikor mégsem lesz olyan jó nekünk. Mintha az ő illata is erejét vesztette volna. A régi házról soha többé nem fogunk beszélni, korábbi dimenziók emléke marad csupán.

Mondd csak, mi a jeled az új iskolában? Kifli. Elneveti magát. Suliba menet még egyszer összefutok Istivel. A távolból integetünk egymásnak, egy forgalmas út két oldalán állunk egymással szemben. Úgy néz ki, mint egy kis virgonc Pumukli. A palotából a város szélére költöztették őket. Remélem, hogy legalább azt a kokkerspániel szobrot el tudta vinni magával, amit annyira kedvelt. Ekkor belepi egy kamion sűrűn gomolygó füstje. Amíg eloszlik és ismét előbukkan az alakja, már messsze járok, az aktatáskámat átdobom a másik vállamon, és gallérba húzott fejjel iszkolok onnét. Cigányokkal nem állunk szóba.

Az a nyár volt, amikor mániákusan írtam, püföltem a számítógépet, mintha írógép lett volna, nem zavart, hogy júniusban már a billentyűzetből kirepült az A és az F betű, és a szóköz már augusztustól nem működik. Bőszen írtam az elbeszéléseket, egy lélegzetvételre, csakhogy egyik sem volt használható, a szavak mögött nem volt semmi, csak az üres sokkhatás, mint a riasztópisztoly lövése után, amit görcsös nevetés követ, és az érzés, hogy az ember hagyta magát feldühíteni. Ez ment éjjel. Nappal a városközpontban, egy mutatós polgárházban dolgoztam, szép terasza volt automatikus napernyőkkel, melyeket kedvem szerint nyithattam-csukhattam egy távirányítóval a bárpult mögül. Nem csak afféle olcsó Julius Meinl vagy Zlatý Bažant napernyők, hanem rendes elegáns fehér napellenzők, de még ezek és a mutatós épület sem gátolta meg a törzsvendégeket, hogy kocsmaként kezeljék. Egy kisvárosban akármilyen vendéglő nyílhat, a helyiek kocsmának fogják tekinteni, ezért szolgálnak fel a cukrászdákban is bort, csapolnak sört, és a csésze teához automatikusan jár a kockacukor és a stampó rum.

A Centrál szálló táncmulatságainak ideje már lejárt, én sem emlékszem rájuk, csak nagymama elbeszéléseiből tudom, hogy az Allianz biztosító fehér műmárvány oszlopú jelenlegi épületében valamikor a Felvidéken híres kávéház működött. A nők csak tánccipőben léphettek be oda, és csak a férfiak oldalán, a férfiaknak a kapuban ellenőrizték a lakkcipőjük tisztaságát, és a nagymamámnak, egy szegény család napbarnított lányának, bizonyítania kellett, hogy a kézitáskájában nem próbál tarottkártyát vagy pipát becsempészni, ami bebüdösítené a tánctermet. Megtörtént az is, hogy a teremőr az ujjaival morzsolgatva próbálgatta a ruhája minőségét, és fintorgatta az orrát a kreppvászon miatt; bármennyire is remekbe szabott volt és szépen kiad-

ta a nagymamám fiatalos vonalait, ezt a férfit nem tudta átverni, az akkoriban divatos brokátra vagy selyemre pedig nem tellett neki. A beltérben cigányzenekar játszott, és a táncban megfáradt párokat hátul tágas szobák várták, ahol privátban hallgathattak zenét, pihenhettek vagy ölelkezhettek a következő reggelig. A ház előtt fák magasodtak, látni a régi fényképeken, ha akkoriban el akartatok jutni a kapuig, guggolva, meghajolva kellett a lombjaik alatt odatipegni, miközben az emeleti balkonokról a férfiak a csikkeket egyenesen az ágak közé dobálták.

Napjainkban az egykori Centrál előtt egyenletes műkő burkolat terül szét, pont olyan, amilyen az összes szlovákiai várost takarja, egy egyhangú, kényelmetlen szőnyeg. Mintha az én napjaimat is valami hosszan tartó, folyomatos ritmus határozta volna meg, bármi következett, képes voltam előre látni, megéreztem, hogy a micisapkás pasas kólával fogja keverni a vörösbort, és a vékony csaj a zilált frizurájával bécsi kávét rendel majd dupla, flakonos tejszínnel. Tudtam, hogy a kulcsok megzörrennek a zárban, mielőtt még bárki kinyitná az ajtót, hogy mi következik a Kék Duna Rádió slágerlistáján, tudtam, hogy a terem rekedtes öregjei közül melyik fog a következő pillanatban köhécselni egyet, ki és mikor fog felállni, elereszteni egy kurvaéletet, majd fizetni és távozni, a sarokban Hitchcockot olvasó srác mikor lapoz tovább és tolja fel a szemüvegét az orra tövéig, a sovány komáromi Steve Jobs mikor fogja visszahozni a kávéját azzal, hogy már kihűlt, és tudtam arról is, hogy a bárpultnál még bele is köp majd a csészébe. Egyetlen dologról nem volt tudomásom ezen a nyáron. Nem éreztem meg, hogy azon a bizonyos napon feltűnik az ajtóban egy magas férfi kockás zakóban, odajön a bárhoz, felül a bárszékre, és a vörös hajának a fénye egy pillanatra betölti a termet. És azt sem tudtam, hogy ez Isti lesz, a barátom. Sört ivott, de talpas pohárba kérte. Ezután bemutatkozott, és én megszorítottam a kezét, határozottan, de finoman, pontosan úgy, ahogy egy régi baráthoz illik.

Mi van veled?

Semmi.

Attól fogva eljárt hozzám, sört ivott és pálinkát, amiről azt mondta, hogy undorító, de mégis kitartóan rendelgette. A közös gyerekkorunkról beszélgettünk, és minden nap alattomos kérdéseket tett fel, például, hogy emlékszem-e, mennyi parabolaantenna volt a ház oldalán, és én csak forgattam a szemeim és tippelgettem. Tíz? Ne bolondozz, hát milyen rövid a memóriád? Hiszen pontosan harmincöt volt belőlük, nem rémlik?

Az a ház el volt lepve antennákkal! Egyszer kézen fogott, és odavitt a kapuhoz, amely mögött valamikor laktunk, bezörgetett rajta, és csakhamar előjött néhány félmeztelen melós kantáros overallban, egyikük kinyitotta, először csak egy résnyire, Isti sötét arcát méregették, de végül megengedték, hogy bemenjünk és megnézzük közelebbről. Végre bejutottam. Ezerszer belestem már a postaládán keresztül, de a szűk nyíláson át semmi mást nem láttam, mint egy néma, elhanyagolt épületet, levizelt falakkal, sokkal kisebb volt, mint amire emlékeztem, az a hely, ahol a lusta orvosnő a hirtelen jött, spontán szülés után elvágta a köldökzsinóromat. Hunyorogtam, kapaszkodtam Istibe, a vállára támaszkodtam, mintha mindjárt össszeesnék, remegtek a térdeim, nem akartam hinni, hogy a mi kunyhónk tényleg ilyen kicsi volt, és hogy azon a helyen, ahol valamikor egy hatalmas palota állt belakva Isti népes rokonságával, most egy üvegfalú irodaépület emelkedik, amelynek ablakairól még nem szedték le a fehér, X-ben felrakott ragasztószalagokat sem. Ezt itt miért nem bontották le?, kérdeztem a munkásoktól, és cipőm orrával a házunk felé mutattam. Raktárnak meg öltözőnek használjuk, mondta a kövér, izzadt munkásember, akit nem hívhatnak másképp, mint Gyuri, kiköpött Gyuri, súgom Istinek, és ő bólogat. Gyuri a filstokot támasztja, és hogy nyomatékosítsa a kunyhó jelentéktelenségét, köp egy hosszút bele a kiskertünkbe. Belekapok Isti kezébe, beleeresztem a körmeim, ő pedig ráteszi a tenyerét a kézfejemre, és szól, hogy elég volt. Egyetértek. Ellenállok a kísértésnek, hogy betekintsek az ablakon, csak gépiesen megfordulok és visszamegyek a kávézóba; a vendégek közül senkinek nem tűnt fel, hogy távol voltunk, visszamentünk a bárhoz, bedobtunk egy felest, majd még egyet. Aztán mindenkinek, aki éppen ott volt, fizettem egy kört.

Nem kérdeztem meg, hogy mi történt, amióta az életünk kettévált. Ami a kíváncsiságot illeti, a bárpult mögött a kocsma aranyszabályát követem – hallgatom a vendéget, öntök, hallgatok, a kérdésekre a legtömörebben válaszolok. Magamról soha semmit. Őmellette az utolsó szabályelv kissé problematikus volt, de igyekeztem betartani. És tényleg nem voltam kíváncsi többre, mint amit elárult. Éppen ezt szerette bennem a legjobban. Úgy tekintettem rá, mint egy normális emberre. Nem mintha nem tudtam volna semmiről, nem lehetett elkerülni; amint az elegáns cigányfiú elkezdett rendszeresen bejárni a kávézóba, a kolléganőim pletykálni kezdtek rólam. Amikor Isti a bárszéken üldögélt, folyamatosan bámulták, valami félelemmel kevert csodálattal az arcukon, de néha megvetően is. Egyszer monoklival érkezett a szeme alatt, azt mondta, megverte az asszony. Töltöttem neki egy Unicumot a cég számlájára. A többiek nem hittek neki. Ezt persze senki nem mondta a szemébe, de

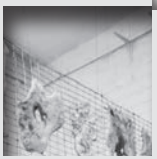

nem hitték el, hogy otthagyta bizniszt. Mindenki tudta a városban, hogy a Pápay-banda tagja volt a legvadabb években, tudták, hogy törött csontokon és kiloccsantott agyvelőkön keresztül gazdagodott meg. Csak az isten tudja, hány testet dobott a Dunába. A nagy szerdahelyi leszámolástól csak az mentette meg, hogy éppen thaibox-edzésen volt. Pont ez után az eset után vonult vissza a háttérbe. Az összes üzletét abbahagyta, és átértékelte az életét. A felsőbb hatalom jelét látta ebben, megvilágosodott. De ezt a kolléganőim mondogatták, ő semmit nem szólt, az egészről hallgatott. Csak a gyerekkorunkat emlegette fel, és néha megpróbált rávenni, hogy menjek el hozzájuk látogatóba, biztos tetszenének a gyerekei, mutatott róluk egy fotót, kis vörös ördögök, hirtelen meg sem tudtam őket számolni; a gyönyörű felesége ragadta meg a figyelmemet a háttérben, dekoratív karácsonyi ruhában, egy nagy, gömbölyded, átható tekintetű fekete madonna, nem tudtam levenni róla a szemem, de végül Isti visszarakta a fotót a mellényzsebébe. Hívogatott a kerti szaunájukba, a ház mögötti erdőbe, lovagolni (ha nem tudok, majd megtanít...), disznóölésre! Oda is meghívott. Mindig udvariasan nemet mondtam. Később maga is rájött, hogy az lesz a legjobb, ha a gyerekkorról fogunk beszélgetni.

Közösen töpörödtünk újra össze, levetettük magunkról a megvénült testünk rétegeit, ugyanazokká a szurtos gyerekekké váltunk az udvaron, felfedeztük a bástyák zegzugait, és én sikoltozva rohantam, mert Isti siklóval a kezében kergetett. Kifeküdtünk a zöldre az erőd tetejében, erről a rétről senki nem tudott, mert szabadon nőtt az elhanyagolt épületrendszer tetején, ahol cserepeknek kellett volna lennie, és mi oda jártunk napozni, meztelenre vetkőztünk, belepisiltünk a csatornába, és olvasgattuk a latin könyveket, amiket a palotában találtunk. Zsugáztunk Klapka tábornok szobra alatt, és halásztuk az aprót a szerencsekútból. Szempillaspirálokat, rózsát és tusológélt lopkodtunk a boltból, együtt kéregettünk a bolhás kutyakölykökkel a felnőtteknek, vagy árultuk a kamuparfümöt, és egy rétesért segítettünk a nyugdíjasoknak átköltöztetni a kultúrházat. Minden nagyon természetes volt és nagyszerű, egyikünk sem tévedt vissza a sötét időkbe, óvatosan megkerültük a témát, mert engem nem érdekelt, Isti pedig tudta, hogy soha nem nyűgözne le vele. Csak egyszer, egyetlen egyszer jött rá a nosztalgiázás. Amikor kicsit jobban be volt állva, és a rádióból szólt a Szomorú vasárnap, annyit mondott: azok voltak az idők, amikor le kellett csekkolnod az autót, mielőtt beleültél! Amikor körülvettek a barátaid, és elég volt bármihez egy telefon...! Megtörölte a szeme sarkát. Akkor rátettem a kezemet a könyökére, és elhallgatott. Öntöttem neki egy utolsó felest, és hazaküldtem a gyerekeihez.

Nehéz volt megbarátkozni a gondolattal, de egyszer el kellett jönnie. Aznap utoljára láttam. Azon a napon ebédet hozott nekem egy hermetikusan lezárt alumínium ételhordóban, letette

elém a bárpultra, és azt mondta: egyél, te giliszta. És én ettem. A kedvence volt, a felesége főzte. Nézett engem, amíg le nem nyeltem az utolsó darab tarhonyát is. Meg sem rebbent a szeme. Végül átjött a bárpult mögé, kiöblítette hideg vízzel az edényt, nem kínlódott nagyon a mosogatószerrel, hanem kirántott a zsebéből egy fehér zsebkendőt és felitatta vele az olajos cseppeket, aztán kidobta, az ételhordót elrakta egy reklámszatyorba, leült a pult mögé és rendelt egy sört. Lassan iszogatta, minden kortyot kiélvezett, hallgatott. Lenyalogatta a habot a vékony vörös bajuszáról. Végül megkérdezte, hogy tudnék-e ilyet főzni. Valami ilyet, amit a gömbölyű fekete madonnája főzött, gondoltam. Nem. Nem tudnék.

Még jó, hogy nem téged választottalak, nevette el magát, és beletúrt a hajamba. Aznap lenvászon inget viselt és zöld répanadrágot, feltűrve a bokái felett. Panamakalapot. Bedobott még egy felest meg egy feketét. Az egészet lenyomta, majd elbúcsúzott. Soha többé nem jött.

Nem tudom, hogy a hiányos konyhatudásom miatt tűnt-e el végleg. Napokig vártam rá, és néha szándékosan csak órákkal záróra után csuktam be a kávézót. Nem tudom, miért nem mutatkozott többé. Az ajtó felett kiakasztottam egy latin szövegű jegyzetet, amit csak ő érthetett meg. Nec Arte Nec Marte. Egyik reggel nem találtam a helyén. Valaki magával vitte a nagy adag átlátszó ragasztószalaggal együtt, amivel odaerősítettem. Nem tudok kibékülni azzal, hogy most már soha nem találkozunk, ez a lehetőség igazából soha nem jutott eszembe. Tudom, hogy ébernek kell maradnom. Amikor a lábam alatt csikorog a kavics, ha részegen tántorgok hazafelé, amikor ülök a kávézóban és csépelem a kasszát, ha a plafont bámulom és próbálok elaludni. Bármelyik sarokban felbukkanhat.

Szaniszló Tibor fordítása

LAPU

RADICS RUDOLF

„BAGDADBAN IS OLYANOK A NÉPEK, MINT NYÁRLIGETEN…"

TRANSZKULTURÁLIS KÉRDÉSEK CSABAI LÁSZLÓ *SZINDBÁD, A DETEKTÍV* CÍMŰ KÖTETÉBEN[1]

„Idegenben az ember vagy magába zárkózva megvetővé hűl, vagy átveszi a hely ritmusát, és feloldódik benne."[2] E rövid szövegrészlet látszólag kellő mértékben meghatározza Csabai László *Szindbád, a detektív* című kötetének transzkulturális jegyeit, a másság, az idegenség és az átmenetiség-érzet szövegbeli megnyilvánulásait vizsgálni kívánók értelmezési irányvonalát. Az idegenségtapasztalat feldolgozási módozatainak felvillantásán túl már a kötet paratextuális komponensei is előirányozzák a kulturális diverzitással és mobilitással operáló transzkulturális olvasat lehetőségét.[3] Ugyanis mind a borítókép, mind a kötetcím elsődlegesen az út, az utazás és az úton levés dinamizáló értelmű toposzait hívja elő. A borítóképen látható sejtelmes férfialak és a tompa fényekkel megvilágított utca látványa a fentiekben már exponált idegenség és kiszolgáltatottság érzetét fokozza, miközben a címben szereplő tulajdonnév az *Ezeregyéjszaka* hősének megidézése révén a keleti kultúra idegenségével való szembesülés képzetét sejteti. Erre játszik rá a fülszöveg is: „Ez a Szindbád nem az a Szindbád. Nem a Krúdy teremtette hős, hiszen nevét egyenesen a mesés Bagdad környékén utazva kapta […]." Az *Ezeregyéjszaka* tengerjáró hősének említése egy olyan elvárási horizontot teremt, mely eleve egy kalandos útleírásra vonatkozó szövegkorpuszt feltételez. Ezt az elvárást pedig az újonnan megjelent Szindbád-történet, az *Inspektor Szindbád*[4] kapcsán készült Csabai-nyilatkozat is megerősíti: „Amikor a kezdeteken gondolkodtam, biztos voltam benne, hogy jót tesz a regényemnek ez az egzotikus háttér. Az Ezeregyéjszaka Szindbádja tulajdonképpen akcióhős: egyfolytában utazgat, minden problémát megold, teremtő, sorsát alakító ember. Krúdy Szindbádja épp az ellentéte (…) Ha mindenképpen kötni akarom valahová a főhősömet, akkor már inkább az eredeti Szindbádhoz hasonlítanám, aki tevékeny és hasznos életet él, sikeres bűnügyi nyomozó."[5] A metatextusként funkcionáló kommentár alapján Csabai kötete nem csupán játékba hozza az arab mesegyűjtemény szövegemlékezetét, s így a mobilitás, az utazás és az emlékezet aktusát,[6] de a 20. század perspektívájából újra is értelmezi az egzotikus tájakon evező mitikus hajós alakját.

Csabai László 2010-ben megjelent kötete részben összefüggő novellákból áll, melyeket a címszereplő személyén kívül számos vissza-visszatérő motívum[7] (cselekménytér, nyomozás stb.) fűz egységes egésszé. A novellák hőse, Szindbád egy

1 A tanulmány írása alatt a szerző a magyarországi Collegium Talentum ösztöndíjában részesült.
2 Csabai László, *Szindbád, a detektív*, (Budapest: Magvető, 2010), 96.
3 Németh Zoltán, *Transzkulturalizmus és bilingvizmus. Elmélet és gyakorlat = Transzkulturalizmus és bilingvizmus az irodalomban*, szerk. Németh Zoltán, Magdalena Roguska, Nyitra: Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, 2018, 9–16.
4 Csabai László, *Inspektor Szindbád*, (Budapest: Magvető, 2021)
5 Ménes Attila, „*Keleten a helyzet változatlan – Interjú Csabai László íróval*", kultúra.hu, 2021, hozzáférés: 2021. 12. 07., url: https://kultura.hu/keleten-a-helyzet-valtozatlan/
6 Jablonczay Tímea, „*Transznacionalizmus a gyakorlatban: migrációs praxisok a könyvek, az írásmódok, a műfajok és a fordítási stratégiák geográfiájában*", *Helikon* 61, 2. sz. (2015), 137–156.
7 Radics Rudolf, „*Verhovina és Nyárliget a műfaji határsáv tükrében*", *Irodalmi Szemle* 63 (2020), 30–45.

bagdadi élményekkel és emlékekkel felvértezett nyárligeti detektív, aki már első megbízása kapcsán bizonyítja a detektívpályára való rátermettségét, nem csoda, hogy felettese, Stalker főkapitány is elismeri bravúros problémamegoldó képességét: *„Szindbád, a detektív nem rossz!”*[8] Ahogy Vincze Ildikó tanulmányában olvasható, eme állítás nemcsak a főhősre, de a novellafüzér egészére is alkalmazható reflexió.[9] Az első fejezet *(három testvér háza)*, amelyet Bazsányi Sándor csak *„arányos ritmusos mesternovellaként”*[10] emleget recenziójában, – in medias res – *„Bagdadban is olyanok a népek, mint Nyárligeten…”*[11] kezdődik, ezzel felhívva az olvasó figyelmét, hogy a – földrajzi, vallási, kulturális és nyelvi tekintetben is távol lévő – két helyszín szereplőinek problémái nem sokban térnek el egymástól. Csabai novellái (néhány kivételtől eltekintve) tulajdonképpen két idősík, a frissen diplomázott detektív által megtapasztalt nyárligeti események, valamint ezzel párhuzamosan az emlékezés folyamata által rekonstruált bagdadi gyermekkor mezsgyéjén játszódnak. A tizennégy éves koráig Közel-Keleten élő,[12] egyes szám első személyben megszólaló narrátor nem kevés nosztalgiával gondol vissza gyermekkorára. A nyüzsgő bazárok forgatagához és a kulináris élvezetekhez köthető emlékek elbeszélése során az átélt múlt eseményei szembekerülnek a jelennel, a bagdadi emlék és a nyárligeti tapasztalat ütköztetéséből pedig rendre a jelen kerül ki vereséggel. A bagdadi utazás térközi-kultúraközi gondolkodásként való értelmezése az összevető szemlélet felerősítésével megtanítja Szindbádot hasonlatokban tájékozódni, ezzel kialakítva a kulturális fordítás eljárásmódját,[13] amelyben a saját idegenszerűsége is kidomborodik: „Szindbád leült, hátradőlt, s az emberi lét legértelmesebb tevékenységét kezdte folytatni: élvezte, hogy van. És ím, lecsukódó szemmel észrevette – mert az embernek mindig be kell zárnia szemét, ha igazából meg akar látni valamit –, hogy hazaérkezett. Nem Nyárligeten van, hanem Bagdadban [....].”[14] Csabai elbeszélője az utazásmetaforikát és a hasonlósági viszonylatot főként a gasztronómia tárgykörére terjeszti ki, amelyben a saját és az elsajátított kultúrát egy hasonlat elemeiként köti össze. Tehát a Szindbád-hagyomány nem csak explicit módon, az utazás-emlékezés metaforikus vonatkozásai és a figura szerepeltetése révén jelenik meg Csabai prózájában. A Krúdy-életműben oly jelentős gasztronómia tárgykör, a gasztronómia és az emlékezet összekapcsolása egyaránt az említett hagyománnyal hozza kapcsolatba prózáját.

8 Csabai, i. m., 27.

9 Vincze Ildikó, *„Századelős krimimesék”*, *Irodalmi Jelen,* 2010, hozzáférés: 2021. 08. 07., url: https://www.irodalmijelen.hu/05242013-1042/szazadelos-krimimesek-csabai-laszloszindbaddetektivcimu regenyerol

10 Bazsányi Sándor, *„Pasztell pasztiche”*, *Kalligram* 19, 11. sz. (2010), hozzáférés: 2021. 05. 01., url: http://www.kalligramoz.eu/Kalligram/Archivum/2010/XIX.-evf.-2010.-november/Pasztell-pasztiche

11 Csabai, i. m., 5.

12 Szindbád édesapja a váli udvarához szegődik orvosként.

13 Faragó Kornélia, *Az út-jellegű értésformák. A térváltás poétikája és a kulturális narráció* = F. T., *Kultúrák és narratívák. Az idegenség alakzatai*, Újvidék, Forum Könyvkiadó, 2005, 16.

14 Csabai, i. m., 285.

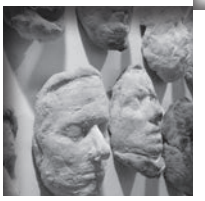

Csabai novelláiban az ételek és az evés procedúrája tehát nemcsak tematikailag, de poétikailag is meghatározó szerepet tölt be. Sőt: e gasztro-objektumok által közvetve érzékelhetjük azt is, hogy a főhős milyen stratégiák mentén építi fel saját identitását.[15]

ÉTEL – IDENTITÁS – EMLÉKEZET

A kulturális antropológia mindig is kiemelt szerepet tulajdonított a táplálkozásnak, illetve a különféle táplálkozási szokásokhoz fűződő szemléleteknek. A kutatók viszonylag korán rájöttek arra, hogy a kulturális antropológia kettős célját: *„megtalálni mindazt, ami az emberi kultúrában közös, és leírni mindazt, ami az egyes emberi kultúrákban különböző”*[16] – leginkább az étkezéssel kapcsolatban lehet demonstrálni. Csabai novelláiban a kulturális különbözőségek főként az egyes ételfajtákról, s azok elkészítési módjairól, ceremoniális elfogyasztásairól való elmélkedések mentén körvonalazódnak. Ugyan Szindbád a „befogadó ország” táplálkozási kultúráját imitálja, a nyárligeti ízek iránti nosztalgia éppúgy végigkíséri a mindennapjait. Csabainál a *gyermekkor és a felnőttkor történeteit elsősorban „az ízasszociáció rántja egymáshoz, teszi átjárhatóvá, tükröztethetővé, egyidejűén átélt eseményekké”*,[17] *egyazon beszéd részévé, azaz emlékezéssé.* Jon D. Holtzman és Eisemann György szerint az ételek és az emlékezet között mindig is szoros kapcsolat állt fenn. Az emlékezés és ízlelés első szövegszerű leírása legkorábban Marcel Proust *Az eltűnt idő nyomában* (1913) című művében olvasható, ahol a teába mártott Madeleine-sütemény egy egész emlékezésfolyamot indukál a főszereplőben. Csabai főszereplő-elbeszélőjénél már maga az ínycsiklandozó falat, illetve az étkező ember látványa is hasonló emlékezést vált ki. *A (három testvér háza) c. novellában a főhős éppen az ékszerlopással kapcsolatos elméletét ecseteli Stalker főkapitánynak, amikor az egy csomag mazsolát vesz elő: „zsonglőrködni próbál, a szemeket feldobja, és igyekezne hulltukban bekapni. Kevés sikerrel. Megunja, belemarkol a zacskóba.”*[18] *Az idézet az evés aktusának felfüggesztő funkcióját tematizálja. Elindul két ember eszmecseréje a cselekmény szempont-*

15 Magdalena Roguska, *„Étel és identitás: Identitásépítési stratégiák a magyar származású transzkulturális író(nő)k műveiben”*, *Irodalmi Szemle* 61 (2018), 35–46.

16 Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor, *A gasztronómiai érdeklődés szociokulturális okai, szemiotikai jelei = Gasztroszemiotika – Az étkezés jelei*, szerk. Balázs Géza, Balázs László, Veszelszki Ágnes, Bp., MSZT– Eötvös Kiadó, 2012, 15–33.

17 Eisemann György, *Az emlékezés ízei* = E. Gy., *A folytatódó romantika*, Bp., Orpheusz Könyvkiadó 117–118.

18 *Uo.*, 15.

jából (is) fontos kérdés kapcsán, azonban egy másik aktus, vagyis a mazsolaevés látványa egy sajátos emlékezést indít el: „Bagdadban embermagasságú zibibahegyek állnak a piacokon, s kerül belőlük teába (mely fekete, mint Kába köve), baklavába, padlizsántöltelékbe, piláfba, de még húslevesbe és kuszkuszba is."[19] *Az idézet továbbá rámutat arra, hogy Szindbád idegen nyelvi és kulturális közegbe való tagolódása a keleti kultúra szokásainak, rítusainak, értékrendjének megismerését, az adott kultúra egyes elemeinek átvételét eredményezi. A keleti kultúra kontextusában a mazsola szakrális konnotációval párosul, annak nem adekvát módon történő elfogyasztása szentségtöréssel, ételgyalázással ér fel: „Stalker őrnagy a mazsolákat érmévé nyomkodva elmélkedik. Szindbád viszolyogva nézi."*[20] *Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor Lévi-Straus Mitológiákban felépített hálóját követve összefoglalják az ételek mint jelek osztályozásának legfontosabb dimenzióit. Megjegyzik, hogy a szent – profán dimenzió kialakulása során bizonyos ételek „rituális jelentőségre tesznek szert, másokat kizárnak e rítusból. A szent és profán dichotómiája egyrészt jelentős értékhierarchiát hoz létre az egyes ételek között, másrészt magát az étkezési aktust is rituális megkülönböztetés tárgyává teszi [...]".*[21] *A mazsola amellett, hogy rituális jelentőségre tesz szert, identitásjelölő funkcióval is bír, a nemzeti identitás fontos alkotóelemeként aposztrofálható objektum. A mazsola példáján szemléltetett „prousti emlékezés" azonban korántsem veszélytelen, gyakorta az elbeszélő „én" megrendüléséhez, két alakra bomlásához vezet, ahol „az egyik én az „elvesztett" időt keresve (az elbeszélés idejében) visszafelé halad, a másik én pedig (az elbeszélt időben) előre indul".*[22] Ez a fajta kettőség Csabai művére is jellemző, hiszen míg a bagdadi „én" emlékei révén próbálja rekonstruálni az arab világot, addig a nyárligeti „én" a jelenben (az elbeszélt időben), a bűnesetek megoldásával próbálja törleszteni múltbéli mulasztását: „Szindbád behunyja szemét. Rosszkor nyitja ki: a vízesés épp telibe kapja a bölcsőt. A víz alá préseli. Mikor jó pár méter után feltűnik, már nincs benne síró lakója." Jon D. Holtzman értelmezésében az emlékezés illékony jelenség. Meglátása szerint, amit mi emlékezetként tartunk számon, *az „valójában egy sor teljességgel eltérő folyamat összessége, s ezek nem csupán dinamikájukban különböznek, de mi is különböző okból igyekszünk megérteni őket, legyen szó köztéri műemlékről vagy éppen egy teába mártott sütemény felett érzett nosztalgiáról."*[23] Ebből adódóan az emlékezet és az ételek közös metszetéről beszélhetünk, amelyek bár kapcsolatban vannak egymással, mégis változékonyak és körvonalazatlanok. Az emlékezet és az ételek viszonya David E. Sutton *Remembrance of Repasts* című munkájában is problematizálódik. Sutton Kalimnosz szigetéről

19 *Uo.*, 17.
20 *Uo.*, 17.
21 Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor, *A gasztronómiai érdeklődés szociokulturális okai, szemiotikai jelei = Gasztroszemiotika – Az étkezés jelei*, szerk. Balázs Géza, Balázs László, Veszelszki Ágnes, Bp., MSZT– Eötvös Kiadó, 2012, 18.
22 Eisemann György, *Az emlékezés ízei* = E. Gy., *A folytatódó romantika*, Bp., Orpheusz Könyvkiadó 117–118.
23 Jon D. Holtzman, *„Étel és emlékezet", 2000 – Irodalmi és Társadalmi havi lap* 19, 8. szám (2007), 37–38.

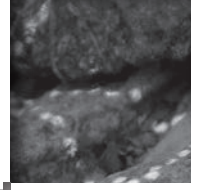

származó adatközlői a múlt eseményeire gyakran ételek segítségével emlékeztek vissza, ezért került bevezetésre a „prousti antropológia" fogalma. A szerző számos példával próbálja igazolni, hogy az ételek *tapasztalata nem csupán kognitív, de érzelmi és fizikai jellegű emlékeket is felidéz.*[24] A *(hőseink)* című novellában a hal válik az intenzív fizikai emlékezés folyamatának katalizátorává, vagyis Szindbád Bagdadtól való elszakadásának emléke leginkább ezen étek hiányában mutatkozik meg. Sanyika gyilkossága kapcsán a detektívet halsütésre invitálják, azonban hamar csalódnia kell a vendéglátásban, hiszen az elkészített hal nem váltja be a hozzáfűzött reményeket: *„Ha behunyja szemét, mai napig megjelenik előtte a csodálatosan gőzölgő, egyenletesen piruló halacska, összefut a nyál a szájában, és érzi a tamarind ízét, illatát. Azóta minden halsütést ezzel vet össze, természetesen rendre csalódik."*[25] Ugyanez a jelenség figyelhető meg a *(privát ügyek)* című novellában. A detektív heves vitába keveredik volt kedvesével, Eufroval. Szindbád éppen hazafelé bóklászik, amikor megpillantja a makedón cukrászdáját, a kínálat azonban nem ragadtatja el a gourmetként viselkedő szereplőt: *„De a detektív mindig a bagdadi édességeket végre visszaidéző, sőt azokkal vetekedő, csupa-csupa ropogós levélből álló baklavát, a szájban szétomló mandulás, szezámmagos halvát vagy az ánizsos szultánkenyeret kereste."*[26] *A (szegény Teodóra) c. novellában viszont egy jól elkészült hal bekebelezésének lehetünk tanúi. A narráció érzékletesen, már-már a detektív nyomozási technikájára oly jellemző precizitással szemlélteti a hal mitikus bekebelezését. A szereplő a hal láttán felfokozott érzelmi állapotba kerül: „Szindbád megszédül a boldogságtól, s mikor meglátja a tálnyi, ropogósra sült halfejet, nagyot kordul a gyomra." Egy gyanúsított kihallgatásának módszere a halevésnél is felhasználható folyamatként írható le. A detektív először csak türelemmel várakozik, mert ebben már van tapasztalata („trenírozva van"), majd finomam megközelíti, megkörnyékezi a gyanúsítottat („hadd adja le a felszín"), aztán előáll a bizonyítékokkal, így vallomásra bírva az egyént, majd a megfelelő információt („ízletessé telítődött olaj") megemésztve konstatálja, hogy az ügy mögött több rejlik, mint gondolta volna: „Nehéz nem azonnal felfalni az egészet. De a detektív trenírozva van a türelemre. Szájába veszi az elsőt. Engedi, hadd adja le a felszín, amire képes, s csak utána roppant. Nem radikálisan, csak annyira, hogy megrepedjen a koponyatető, és kifolyjon az alatta lévő cellákból az ízletessé telítődött olaj. Most rágófogaival összetöri a kopoltyút. Remek a ropogás, friss és megfelelőre sütött a hal. És aztán szívás. A hal koponyájában több íz van, mint a többi részében együttvéve." Az étkezés során az étel élvezete felülkerekedik a detektíven, aki szinte extázisba esik:" Nem csoda, ha*

24 *Uo.*, 40.
25 Csabai, *i. m.*, 60.
26 Csabai, *i. m.*, 319.

Szindbádnak le kell hunynia a szemét az élvezettől."[27] Az „otthontól" való elszakadással összefüggésben említhető a W. R. Batsell és munkatársai által tematizált „kényszerítő emlékek" ereje. A „kényszerítő emlékek"[28] jelenléte Csabai művében leginkább a nyers máj fogyasztásánál érhető tetten: „–Bűncselekmény történt – mutat a halott testre Szindbád, majd kikapja a doktor kezéből a szikét, széthúzza a felhasított bőrt, ejt még két segédmetszést, kotor egy nagyot a belek között, s mikor megtalálja, amit keresett, egy szikével, megint rásegít. Kiemeli a méretes májat. Levág egy csíkot a széléből, élvezettel beleharap."[29] Bazsányi Sándor a *(félreértés)* c. novellában szemléltetett bonctermi jelenetre szövegzárványként tekint, vagyis olyan mellékszálként, mely felfüggeszti a cselekményt, s amiről nem derül ki, hogy miféle nyomozástörténeti kulcsjelenetet ábrázol. Ezen szövegzárvány kapcsán az evés vulgáris, animális jellegére kapunk utalást. Miként a későbbiekben kiderül, a nyers máj bekebelezése egy Szindbád nagymamájához köthető kényszerítő emlék következménye. Schiffer nagymama az újságokból értesül a nyers csukamáj bőséges vitamintartalmáról, s csukamáj híján Marshall-féle májjal próbálja kárpótolni unokáját. Ez a fajta berögzülés pedig a későbbiekben felszínre tör a szereplőben, enyhén kannibalisztikus jelleggel. Az állatias ösztönök előtérbe kerülésével kapcsolatban említhető az egyes archaikus közösségek felnőttjeinek azon meggyőződése, hogyha falatoznak a másik egyedből, elnyerik annak bölcsességét, erényét, ügyességét. Ahogy az a fentiekből is kiderült, Szindbádban erős vágyakozást ébresztenek *az elvesztett (szülő)föld ízei és illatai, amelyek időleges visszatérést jelentenek abba az időszakba, amikor a szereplő még gondtalan, bűnesetektől mentes életet élhetett.* Suttonhoz hasonlóan Mankekar is központi jelentőséget tulajdonít az ételeknek az emlékezet folyamában: *„a boltok által felidézett érzéki benyomásoktól a megvásárolt termékek kulturális emlékképén át odáig, hogy a megszerzett áru milyen, az identitás történelmileg hiteles formáit kifejező szokásokat tesz lehetővé."* [30]

UTÓSZÓ

Jelen tanulmány Csabai László *Szindbád, a detektív* c. művének transzkulturális olvasatára tett kísérletet, főként a kulturális antropológia megállapításainak érvényesítésével. Összegzésként elmondható, hogy Csabai László novelláiban szereplő ételek valamit helyettesítenek, valami mást jelölnek, különböző értelmezésekben hol a hozzáférhetetlen múltat, az elmúlt időt, hol pedig egész egyszerűen magát az életet. Mindenképp kiemelendő az evés aktusának cselekményfelfüggesztő funkciója, amely leginkább a nyomozáshoz fűződő tevékenységek kapcsán figyelhető meg. A főszereplő gyakorta válik a látvány, illat rabjává, s ezen „elragadtatott" állapot ellen nem is próbál védekezni. Sőt: enged a vágyainak, ami oda vezet, hogy kizökken nyo-

27 Csabai, *i. m.*, 238.
28 Jon D. Holtzman, *i. m.*, 40.
29 Csabai, *i. m.*, 46.
30 Jon D. Holtzman, *i. m.*, 42.

mozói szerepköréből, felfüggeszt bármely más addig végzett tevékenységet, s kulináris kalandorként dőzsöl az ízletes falatokban, illetve azok emlékében. Ez átvezet a második, emlékeztető funkcióhoz, ami gasztronómiai élmények felidézésében, illetve kulturális különbségek tudatosításában nyilvánul meg. Egy étel, egy fogás látványa, illata, íze vagy tapintása olyan erős stimuláló hatást vált ki a szereplőből, amely az emlékek felidézésén keresztül a nyomozás sikeres lezárásához szükséges felismerésekhez segíti hozzá a detektívet. *Az adott ország kisebbségi kultúrájához tartozó Szindbád asszimilálódását nem csupán az étkezési szokások átvétele révén követhetjük nyomon. Szindbád „beavatási" történetének első mozzanatára a (mikor ér véget?) c. novellában figyelhetünk fel. Az elbeszélő egy visszaemlékezés során a Bagdad–Moszul országút karavánszerájába repíti az olvasót. Az imát megelőző rituális mosdás közben egy tóbos arab tejjel kínálja a szomjas fiút:* „Van még valami fűszeresség a levegőben. Friss kecsketej. Egy tóbos arab fejte, és, szokás szerint, körbeadja a findzsát, mielőtt maga inna. A fiú is kap, megköszöni."[31] E mozzanat, a közös orális aktivitás egyszersmind finom jelzése a társas viszonyrendszernek, a hierarchia-, valamint az attitűdviszonyok[32] pontos lenyomatát adja. A befogadás azonban nem zökkenőmentes, például a férfi megérzi a fiú idegen akcentusát, sőt a kefija helytelen viselését is szóvá teszi. Az adott közösségbe való betagolódás akadálya azonban nem a nyelv és az öltözködési szokások terén keresendő, hanem a fiú vezetéknevének „idegen hangzásában" („Érdekes név. Nem lehet kiejteni."). Szindbád végül a nyárligeti elemiben szerzett ismereteire hagyatkozva próbálja áthidalni a kulturális különbségeket: „Azt jelenti: hajós. – Ó, hála legyen Allahnak, hisz akkor megfejtettük! Te Szindbád vagy, mert Szindbád azt jelenti: tengerész, és hajós meg tengerész az ugyanaz."[33] A második mozzanatról a *(fényképek)* c. novellában olvashatunk. Szindbád édesapja azt szeretné, ha fia a bagdadi császári iskolát látogatná. Az igazgató a fiú majdani kirekesztettségének egyetlen okát a körülmetélés hiányában látja. Az édesapa eleget tesz a feltételnek, s elvégzi fián a beavatkozást: „Szindbád kioldja ágyékkötőjét, és egy injekciókapásnyi fájdalomra számítva, széttárja combját. Apja tesz-vesz, és karcsú szikével kezében fordul meg. Feltűri ráncos, szeplős, szőrös karján az inget, s mielőtt fia az iszonyattól ellenállást fejthetne ki, megejti az égetően fájó vágást." [34]A többségi kultúra egyes szokásainak elsajátítása, a névadás és a körülmetélés rituális mozzanata olyan formáló erővé válnak, amelyek képesek identitást teremteni és fenntartani a szereplő számára.

3 1 Csabai, *i. m.*, 142.
3 2 Forgács Attila – Forgács Dalma – Forgács Dóra, „*Globesity, a tömeges elhízás pszichológiája*", *Magyar Tudomány* 174, 7. szám (2013), 812—813.
3 3 Csabai, *i.m.*, 143.
3 4 *Uo.*, 351–352.

SÁR – TÉSZTA – VÍZ, 2015, MAMŰGALÉRIA

GYURÁSZ MARIANNA

T'HOOFT ÁLMA

Hajlatok közt gyűlő melanin,
nem hiszünk az első dimenzióban,
megadott pontba sűrűsödünk.

Lefektetett sín a keletin,
nem hiszünk a második dimenzióban,
a pályától nem tudunk elszakadni.

Ablaktáblák közt ragadt rovar,
nem hiszünk a harmadik dimenzióban,
tanácstalan fonnyadunk.

Kristálytálban cirkáló bohóchal,
nem hiszünk a negyedik dimenzióban,
kristálytálban cirkáló bohóchal.

Pattanásos srác a bankfiókban,
nem hiszünk az ötödik dimenzióban,
elküldjük a Jutkát a picsába.

Közönyös, lassú felébredés,
nem hiszünk a nulladik dimenzióban,
ásítunk és lenyeljük a lámpát.

FOTÓZUNK, VONATBÓL

A másik oldal ablakai polaroidok, amelyekben mindig változik a kép a megállók között.
Fáradt rózsaszín szűrőn eresztik át a tájat és a beeső fényt egyaránt.
Kelet-európai, dekadens tündérországban utazunk: szétterülő rozsszigeten,
lapos, meleg, nyárias őszben.

Az ujjlenyomatok és az ablaküvegre rakódott por ilyenkor sok elszórt prizma.
Ha a felszálló öregúr zsákvásznat visel és legalábbis sörszagú, nem hajléktalan, csak az igéjét hirdeti.
Kövessétek.
Például a büfékocsiba.
Ott majd történeteket mesél csúnya szájjal, de ebben a fényben példabeszédnek halljuk azt is.
Egybefutnak a sínek, az összes utunk idáig vezetett, ebbe a békés mindentelfogadásba.

Most már ilyen boldogok leszünk, amíg majd le nem kell szállnunk
valahol a határnál.

A KÉT AKTUÁLIS KÉP

Két kép jelenik meg előttem
az utóbbi időben, egymást váltva,

az egyik a kezemben
tartott, gyomromnak feszülő kés,
néha vékony, rövid markolatú,
annyira, hogy inkább ráspolyhoz hasonlítanám,
másszor még ennél is ártalmatlanabb, műanyag, rózsaszín koktélosszablya,
de időnként húszcentis penge és
szinte a nyelvemben érzem, hogy hideg
fémíze van, mint a télnek,
de nem is ez a félelmetes,
leginkább akkor ijedek meg, mikor a kezem ökölben, de a kés sehol:
magamba fogadtam;

a másik kép egy női arc és két női kéz,
az egyik tenyere a jobb fülére tapad,
a másik a bal szemére,
a bal füle és a jobb szeme tátva és figyel:
nincs hatalmában, hogy kinn tartsa, amit
kinn kellene,
ahogyan egyikünknek sem,
sírunk a dolgokért,
amikre szert teszünk,
és nem tudunk elveszíteni.

PAPÍRLEGYEZŐK

Van egy barátom, aki
úgy beszél, mintha minden mondata
harmonikává hajtott papírlap volna:
egyes szavak eltűnnek, mert az utánuk következők rétegei
teljesen eltakarják őket.

Hogy honnan vagy kitől tanult
így hajtogatni, azt lehetetlen tudni,
de vissza lehet követni, hozzávetőlegesen mikor,
mert ha a parkról kérdezed, ami a régi erkélyünk alatt,
a panelház mögött terült el,

ahol két ujját törte négyévesen, mikor a mérleghintáról lezuhant,
és megpróbált a földbe kapaszkodni,
még csak a minta érződik az egyes szavak között
mélyen árkolt csendeken.

Azelőtt csak mondókákat találni,
ahol minden hangsúly és elhallgatás
kötött ritmusú úgyis, és
ezekből nem sokat tudunk meg.

És leginkább pontosan olyankor beszélt,
ezt megtanultam,
amikor mi harmonikát hajtogatunk a papírból,

mert a levegő nem mozdul magától,
mert nagy a hőség, vagy nagyon
unatkozunk.

HÁROMSZÖGEK

(Nem gondolom, hogy hivatkozásaink elengedhetetlenek,
de abban sem vagyok biztos, hogy háromszögelésen kívül
más módon is képesek vagyunk meghatározni magunkat.)

Mikor az utcán valamit az arcomba tolnak,
nem veszem el.
Amiért lehajolok a földre,
vörösre dörzsöli a bőrt a vállamon.

Nem szabadulok semmitől, amihez hozzáértem.

És amikor ez a külvilággal-határt-szabó,
legnagyobb felszínű szervem a végletekig feszül, mert már a
legunalmasabb fordulat,
legértelemszerűbb megállapítás vagy
reggeli sem fér el bennem,
egyedül a víztől tudok szabadulni,
és ha elfogy a víz,
akkor végre
semmit nem kell tárolni tovább.

SZALAY ZOLTÁN

SIVATAGI SÓ

(REGÉNYRÉSZLETEK)

ELÍZIUM

Szeptember eleje a titkos remények ideje. Az az óra, amikor már tudjuk, hogy elárultak bennünket, de még pislákoló bizalommal nézünk árulónk szemébe.

Szeptember elején megfeneklett egy francia sétahajó egy homokpadon néhány száz méterre a falunk határától. Mint annyi mindenről, erről is Ernő bától, a bicikliszerelőtől szereztünk tudomást. Egy hétemeletes, robusztus, mégis kecses óriás, amelynek a fedélzetén éjjel-nappal tombol az élvezet. Mintha egy külön világ lenne, amelynek semmi köze mindahhoz a nyomorhoz, nyűghöz és fájdalomhoz, amely a partról integet felé. Így mondta Ernő bá.

De hogyan kerül egy francia sétahajó a Dunára, amikor Franciaországot a Duna messziről elkerüli?

Erre senki nem adott választ. A hajóról nem lehetett csak úgy kérdéseket feltenni, ahogy nem lehetett kérdéseket feltenni a Szűzanya szeplőtelen fogantatásáról sem.

Úgy hívták, Elízium. A beszámolók szerint olyan hosszú volt, mint a Jednotától a templomig, ami legalább kétszáz méter. Azt beszélték, a százfős személyzet tagjai között profi masszőrök, teniszedzők és mozigépészek is vannak, a főszakácsot pedig az angol királyi udvartól szerződtették. Az Elíziumon kétszer akkora bálterem van, mint a pozsonyi Csemadok-központban, és egy saját színtársulat is utazik a fedélzetén. Az uszodák, szaunák, minigolfpályák természetesnek számítottak, de állítólag van egy olyan terme is, amelyben tetszőleges hologramokat lehet előhívni, mintha egy virtuális valóságba csöppennénk.

Mindez azonban csak addig működik, amíg búgnak a hajó irdatlan turbinái és pörögnek a monumentális hajócsavarok, lankadatlanul hajtva előre a kolosszust; csakhogy az Elízium most megfeneklett, és az álom hirtelen félbeszakadt.

Akkor győződhettünk meg Ernő bá beszámolójának igazságáról, amikor a falut civil ruhás rendőrök árasztották el; Gergő haverom mondta róluk, hogy ezek civil ruhás rendőrök, én először azt hittem, csak kóbor idegenek. Bajuszos, furcsán szürcsögő-szipogó és köpködő, enyhén kopaszodó férfiak voltak, az a fajta, amelyik elöl már nagyon kopasz, de hátul még nagyon gubancos. Gyanakvóan méregettek minket, ahogy elbicikliztünk a templomig, majd vissza. Ott álldogáltak a Jednota előtt, tökmagoztak, és a héjat a földre köpködték.

Apróné ezért durván megcsavarta volna a fülüket.

Anyám azt mondta, a hajón veszélyes elemek utaztak, és amikor kimondta, hogy elemek, furcsán kidülledt a szeme, mintha maga sem akarná elhinni, hogy ezt a szót használta. Amikor viszont félig elfordította az arcát, láttam rajta a forró vágyakozást.

Mindenkinek ez volt az arcán, kivéve azokat a civil ruhás rendőröket, akik csak unottan gyanakodtak. Nem kérdeztek senkitől semmit, hiszen a hajóról nem lehetett kérdéseket feltenni.

Késő nyári sár borította a Duna-partot, az a fajta, ami egyszerre szikkadt és cuppogó – az augusztusi viharok esővizéből táplálkozott. Gergővel napokig minden délután kiosontunk, a biciklinket gallyakkal takartuk le, és gyalog vágtunk át az aljnövényzeten a Dunáig. Gergő azt mondta, még sosem látta ilyen kiszámíthatatlannak a Duna sodrását. Valóban, mintha nem tudta volna eldönteni, merre folyjon, örvények szabdalták a vízfelszínt, mintha megbomlott volna a folyó máskor olyan tiszta tudata. Egyszer úgy tűnt, magas a vízállás, mert a fűzfák tövéig felcsaptak a hullámocskák, máskor egész mélyre húzódott vissza a vízszint.

Órákig caplattunk, de a hajót nem találtuk meg.

Odaát kellett lennie – körülbelül a házunkkal egyvonalban húzódott a háromszáz méter hosszú Hód-sziget, amelynek a másik oldalán széles homokpadok nyúltak el. Magas füzek és burjánzó bokrok borították, és mi csak azt láttuk, hogy mindez furcsa, idegen fényben fürdőzik.

Ott kellett lennie a hajónak a sziget túloldalán.

Pár nap múlva megjelent a rózsaszín ruhás kislány. Azt mondták, lehetetlen volt a szemébe nézni. Tizenkét éves lehetett, épp, mint mi, és elrongyolódott rózsaszín ruháját olyan méltósággal viselte, mintha egy párizsi bálteremben készülnének őt épp szépségkirálynőnek megválasztani. Mezítláb caplatott az utcán, érthetetlen nyelven magyarázott, mintha igazgyöngyök pörögtek volna a gyöngyházfény ajkai közül.

Mindenkit megállított, akit meglátott, és hosszan beszélt, mintha meg akarná igézni az embereket. Nem lehetett a szemébe nézni, nehogy tényleg megtegye.

Az jutott eszembe, vajon hasonlíthatott-e ez a rózsaszín ruhás lány arra a Miškára, akinek a háza az egyik karácsonykor leégett, és akivel szintén senki nem állt szóba a faluban. Nem tudtam meg, mert mire hazaértem a suliból, a lány nyomát sehol nem találtam.

Nem derült ki, hogyan jutott be a faluba, és az sem, hogyan reagáltak rá a civil ruhás rendőrök. Talán csak bámulták, köpködték a tökmaghéjat, és tovább szívták az orrukat, mint a disznók.

Másnap anyám azzal fogadott, látta a hölgyet. Anyám a konyhaasztalnál ült, és a távolba meredt, mintha Napóleon császárrá koronázása zajlana épp a szeme előtt. Egy könyv hevert előtte az asztalon, a könyvtárból szerezhette be, a borítón egy furcsa név: Molière. A hölgy nagy termetű volt, mint egy igazi matróna, mondta, mégis törékeny. Minden mozdulata magától értetődő, mégis megjósolhatatlan, minden gesztusa ismerős, mégis távoli. Rikító sárga ruhát viselt, mezítláb volt, a talpára sár tapadt, és az arcát is apró kis sárpacák pettyezték. Úgy beszélt, mintha egy Molière-darab nagymonológját mondaná, pihegte anyám, és finoman megérintette az előtte

fekvő könyvet. Na de mégis mit akart, kérdeztem. Anyám rámnézett, és lágyan elmosolyodott. Azt hiszem, meg akart mutatni valamit, mondta, és könnyek gyűltek a szemébe.

Mások is látták a sárga ruhás hölgyet, de azt nem tudták megmondani, hogyan jutott be a faluba és hova tűnt ismét.

Feszültség gyülemlett fel a levegőben, de senki nem beszélt róla. Csak azt mondogatták, a Jednotában, a buszmegállónál, a telefonfülke előtt sorakozva, pusmogva, mert a civil ruhások mindenhol ott füleltek, hogy valami történni fog. Valaminek történnie kell. Amikor este elhallgatott az utca, elült a járművek zaja, elhúzott a fél kilences busz a Jednota előtt, és már csak elvétve vonyított fel egy-egy kutya, mindenki a Duna felé fordulva hallgatózott. Lágy és mégis zsibongó dallamok úsztak a levegőben, pattogó ritmusok, amikben nem volt semmi keresetlen bárdolatlanság. Összeszorult a torkunk, és mágnesként vonzott minket ez a delejes erő a Duna felé. Nehéz volt neki ellenállni.

Másnap szombat volt, és délelőtt katonai teherautók jelentek meg a Jednota előtti téren és a községházánál. A bakancsos, buzogányarcú parancsnok a polgármesterrel tárgyalt, míg mi bezárkózva vártuk a fejleményeket, és riadtan kaptuk fel a fejünket, amikor dél körül otromba kelepeléssel egy helikopter jelent meg fölöttünk. Ekkor már kiözönlöttek az emberek az utcára. Először csak bámultak, de nemsokára mindenki elindult a Duna-part felé, mint egy úrnapi körmenetben.

Benyomultunk az erdőbe, nők, férfiak, gyerekek, öregek, és mohón törtettünk előre, mintha ezek lennének az utolsó pillanatok, amikor még ránk kacsinthat a remény csalfa lidérce.

A Hód-szigettel szembeni partszakaszt ellepték a felfegyverzett, bakancsos-sisakos katonák, akik egyszerre tűntek nevetségesnek és hátborzongatónak. Anyám megfogta a kezemet, és én bátortalan reménykedéssel néztem rá. Furcsa fényt láttam vibrálni a többiek máskor olyan fakó és kifejezéstelen arcán. Nem ismertem rájuk, nem ismertem magamra. A helikopter zaja elnyomott minden beszédet, így nem értettem, mit mondtak a többiek a katonáknak, és nem értettem, mit válaszoltak a katonák, csak azt láttam, hogy előretartott kézzel szorítanak bennünket vissza a parttól, míg a helikopter a Hód-sziget fölé szállt, és leeresztett valamit, talán egy hágcsót, talán egy láncot, ezt nem lehetett kivenni a zűrzavarban. Egyre nagyobb lett a tolongás, és a tömeg a katonák felé nyomult, akik kiabáltak és hadonásztak, és felemelték a fegyvereiket. Talán valakik megkérdezték tőlük, mi a francért kell ennyire vigyázni erre a sétahajóra, de a válaszaikat nem lehetett érteni.

Valahol a katonai sorfal szélén néhányan áttörtek, és belevetették magukat a Duna hullámaiba.

Remegtek az őszi nap sugarai a vízen, ahogy erejüket vesztve áttörtek a felhőfoszlányokon, és elnyelték őket a zavaros örvények. A Duna még mindig nem tudta, merre kellene folynia. Vadul lubickoltak az emberek a vízben, és egyszeriben azt hallottam, kiabálnak: gyertek, gyertek ti is, egyáltalán nem hideg.

Ennyire egyszerűek a varázsigék.

Mindenki menni akart, mindenki át akart úszni a Hód-szigetre. Valahonnan előkerült egy katonai motorcsónak, és körbevette az úszókat, és ekkor a helikopterrotor irdatlan zaján át azt hallottuk, hogy lövések dördülnek.

Valaki beleeresztett egy sorozatot a Dunába.

Csend lett, mintha mindenki egyszerre hunyta volna le a szemét.

Aztán felbolydult a tömeg, és mindenki hanyatt-homlok menekülni kezdett a fák között. Felhorzsolták az arcbőrünket a szemünkbe csapódó gallyak, és meg-megbotlottunk a gyökerekben, mintha a föld alól előbújó manók markolták volna meg a bokánkat. Elvesztettem anyámat, és hiába kiabáltam, nem hallottam semmit a helikoptertől és az egész hangzavartól. Elszivárgott az erő a tagjaimból, és alig bírtam felvánszorogni az erdő szélén a töltésre, ahol már ott lihegtek a többiek, köztük anyám is. Sápadtak voltak és zaklatottak. Hallottuk, hogy egyre több motorcsónak zümmög a Hód-sziget körül, és a helikopter még vagy egy órán keresztül ott szitált, de olyan alacsonyra ereszkedett, hogy nem láthattunk belőle semmit, csak a rotorja szelét éreztük az arcunkon. Amikor délután végül felemelkedett és nagy robajjal tovaszállt, bamba csend ereszkedett a tájra.

Aznap este úgy bóklásztak a faluban az emberek, mintha nem találnák a házukat. Arról suttogtak, a Soós Iza néni két unokájának sikerült átúsznia a szigetre, és nem jöttek vissza. Mások azt mondták, kifogták őket a katonák félúton, és magukkal vitték őket a gumicsónakjukban. A katonák teherautói estére elrobogtak, és hiába hallgatóztunk, nem hallottuk többé azokat a finom dallamokat a Duna felől.

Azt már nem kellett kimondani, hogy a katonák alighanem leemelték a homokpadról az Elíziumot, hogy újra feldüböröghessenek a turbinái, és folytathassa útját a partoktól biztos távolságban.

Ezzel ért véget. Senki nem mondta ki többé annak a hajónak a nevét.

Másnap keserves, kérlelhetetlen eső borította sötétbe a tájat, és járhatatlan sártengerré változtatott mindent. Senki nem mozdult ki, csak kókadtan meredtünk kifelé az ablakon bele a fullasztó, komor feketeségbe. Anyám lekozmált rizsének és nyers belsejű grillcsirkéjének a szaga terjengett a házban, és míg én az ablaknál ácsorogtam, ő úgy bámulta a tévét, mintha a tekintete egy végtelen üreg mélyébe veszett volna.

GÖMBVILLÁM

Ildi volt a legjobb csatár. Nem tudták védeni a bombáit, és képes volt bárhonnan kapura rúgni. Én hátvédként téblábolt am a pályán, és inkább kerültem a labdát, mert nem hiányzott, hogy pofán rúgjanak vele. Inkább Ildit figyeltem, aki sugárzott, amint a pályára lépett.

Egy ideig próbálkoztak vele, hogy a lányokkal járjon tornára, de hamar letettek róla, amikor látták, mit művel a focipályán.

Alacsony volt, rövid szőke hajú, és furcsa kötött mellényekben járt suliba. Még focizni is ezekben a színes pamutmellényekben focizott. Dokumentumfilmekben láttam ilyesmit, hogy Peruban az inkák leszármazottai hasonló kötött cuccokban rúgják a bőrt az Andok hófödte csúcsai alatt. Ildi is olyan volt, mint egy mogorva bennszülött. Nem sokat beszélt, minden egyes szava szigorú volt, és utálta a felesleges köröket. Mindig egyenesen kapura tört.

A szeme olyan volt, mintha az Andok tűzhányóinak a fénye lobogna benne.

Még Csóka Jani is tartott tőle, de nem tudott vele mit kezdeni. Régóta szervezkedett, hogy valahogy kiiktassa Ildit, de nem tudott rá embereket találni, mert hallani sem akart róla senki, hogy Ildire rámenjenek. A rémálmaikban jöhetett elő a Csóka Jani-féléknek, hogy egyesével elroppantja a csontjaikat. Ildi vastag csontú volt, mégis gyors, és mintha a tarkóján is szeme lett volna. Ha a háta mögött volt a labda, akkor is tudta, hogy kell helyezkednie. A pályán sem tudták felrúgni, pedig próbálkoztak. Mire becsúsztak volna neki, ő már messze járt.

Csóka Jani úgy hívta őt, Hímkanca, de ez a név nem terjedt el. A többiek inkább nem beszéltek Ildiről, mintha nem is a mi osztályunkba járt volna, vagy mintha nem is lenne a földön. Neki mintha megfelelt volna ez. A lányok úgy néztek rá, mint valami ritka, undorító betegségre. A tanárok általában a vezetéknevén szólították. Szabó. Senki nem hívta Ildinek.

A Szabó az apja neve volt, akit Ildi utált. Ez volt az egyetlen dolog, ami kiderült róla, mert ezt gyakran emlegette, amikor az órákon a család került szóba. Nekem nincs családom, csak anyám van, mondta, mert az apám egy mocsadék, aki elhagyott minket, mondta, és én gyűlölöm az apámat. Nekem nincs családom, mert a rohadék apám szétverte, amit soha nem bocsátok meg neki. Akkor menjünk is tovább, miért fontos a ragaszkodás a szülőföldünkhöz, hangzott a felemelt hangú mondat a tanári asztal mögül. Ildi apját senki nem ismerte közülünk, de az anyja fel-felbukkant a suliban, és nem hasonlított Ildire. Magas, hosszú hajú, törékeny nő volt, akiben semmi nyoma nem volt annak a tömény erőnek, ami a lányából sugárzott. Finom blúzokban járt, szerényen felékszerezve, és leginkább lemondó mélabú áradt belőle. Láttam magam előtt, ahogy ebbe a bánatba gubózva kötögeti lányának esténként a színes mellényeket a karosszékében.

Ildinek mégiscsak volt egy barátja. Az egyik tornaórán árulta el. Észrevehette, hogy másként nézek rá, hogy a lángokat fürkészem a szemében. Kivette a kezemből a gránátot, és azt mondta,

figyeljem a mozdulatait. Elhajította az udvar másik végébe, a diófa tövéig, és még csak meg sem erőltette magát. Jóska bá rémülten nézett, és gyorsan továbbot intett. A következő feleakkora távolságra se tudta eldobni a hülye gránátot.

Gránáthajítás után félrevonultunk a többiektől Ildivel. Megkérdeztem tőle, ki készíti neki ezeket a színes mellényeket. Kicsit gyerekes daccal a hangjában mondta, hogy az anyja. Az anyád nagyon csinos nő, mondtam, mire rámvillantotta dühös tekintetét. Az anyám szenved, vágott vissza. A férfiak miatt szenved, akik mindent tönkretesznek. De te megvéded őt, igaz, kérdeztem. Vállat vont, és kissé odébb húzódott.

Egy másik alkalommal megint dobáltunk valamit az udvaron, furcsa, megnyúlt labdákat, ez a dobálás volt Jóska bának a mániája. Ildi megint kivette a kezemből azt a valamit, amikor látta, hogy csak bénázok, és megmutatta. Nem futott neki, egyhelyből is kétszer olyan messzire hajította, mint bárki más. Jóska bá csóválta a fejét, és továbbot intett.

Jóska bá nem akar versenyre vinni téged, mert nem tudja, hova soroljon, a fiúk vagy a lányok közé. Ildi vállat vont, és azt mondta, se ezeknek, se azoknak nem kellek. Bólogattam, hogy jól látja. Szerintem ez nincs jól, mondtam neki. Ha ennyire egyedül vagy, nem hogy az anyádat nem tudod megvédeni, de magadat sem. Ki fognak nyírni, és Csóka Janiék felé néztem. Ildi megeresztett egy félmosolyt, azt bizonygatva, nem fél azoktól a puhapöcsöktől. Nem igaz, hogy nincs egy barátom sem, mondta. Egy barátom van, igaz, nem jár ide a suliba. Nem olyan, mint mi. Hallottál már a gömbvillámokról?

Részletesen elmesélte, mikor és hogyan jelenik meg a gömbvillám náluk odahaza. Nehéz pontosan leírni, mondta, mert nincs jól körvonalazható alakja, csak olyan, mintha egy gömb lenne, de nem pontosan az. Nem lehet ránézni sem, hiszen vakítóan fényes. Hogyhogy nem gyullad ki tőle minden, kérdeztem. Épp ez az, mondta Ildi mosolyogva, a barátait nem bántja.

Még évekkel ezelőtt látta először, egészen kicsi korában, de akkor még csak magasan cikázott, az égben, az udvaruk fölött. Egy késő tavaszi este volt, a levegő feszültséggel teli, minden bimbózott, duzzadt, erővel telítődött, és a bíborszín esti égbolton szikrák pattogtak szerteszét. Azok a szikrák jelezték előre a gömbvillámot. Már akkor érezte, hogy köze van hozzá, és hogy segíteni fog neki. Aztán egyre közelebb jött, már odabent a házukban is, és Ildi sokszor érezte, hogy ott van a háta mögött vagy a feje fölött. Érezte a fényét, az erejét, ami átszivárgott belé. Érezte, amikor megérkezett, és elkezdte őt táplálni, amíg fel nem töltötte teljesen. Akkor egy fényes suhanással távozott.

Hogyan közlekedik, kérdeztem, bejön az ablakon? Bármilyen felületen áthatol, mondta Ildi, nincs olyan anyag, ami ellenállna neki.

Elmondtam Gergő haveromnak is, aki azt mondta, szerinte Ildi simán debil, ami látszik is rajta. A gömbvillámokról mindenki tudja, hogy pusztító erejűek, mondta Gergő, és nem csak úgy jönnek-mennek, hanem ha valahol lecsapnak, akkor törnek-zúznak maguk körül.

Ildi azt állítja, ő megszelídítette ezt a gömbvillámot, mondtam, de Gergő ezen csak röhögött, hogy még jó, hogy azt nem mondja, a tenyeréből eteti.

Majdnem ezt mondta. Nem tagadta, hogy a gömbvillám veszélyes, és ha nincs senki, aki bánni tud vele, akkor törni-zúzni kezd. Emlékszem-e arra a tűzesetre, amikor évekkel ezelőtt hirtelen leégett az a ház a Jednota mellett karácsonykor?

Azon a karácsonyon hagyta el őket az apja, mondta Ildi.

De nehogy azt hidd, hogy közöm van hozzá, tette hozzá. Akkor még nem álltunk ilyen közel egymáshoz. És nem lett volna rá semmi okom, hogy azt a házat elpusztíttassam vele. Nem is vagyok benne biztos, hogy ő tette. De ha nincs, aki megszelídítse, váratlan dolgokat művelhet.

És persze akármikor eltűnhet úgy, hogy soha ne térjen vissza, mondta. Ha az erőtérben megbicsaklik valami.

Sokat beszélt a gömbvillámról, de soha nem mutatta meg, és én kételkedni kezdtem az egész történetben.

Akkor ijedtem meg kissé Ilditől, amikor a katasztrófáról kezdett el beszélni. Azt mondta, attól, hogy nem látjuk a katasztrófát, az még zajlik. Valahol mindig épp zajlik. Ha egy kicsit magunkba mélyedünk, akkor láthatjuk. Hallhatjuk a jajkiáltásokat, érezhetjük a tűzropogás forróságát és a jeges verejtéket, beleszagolhatunk a pörkölődő emberhús bűzébe. Belefeledkeztem a szemébe, ahogy ezt mondta, és tényleg: a tűzhányók lángjai között mintha ott sültünk volna mindannyian.

Egy kedd délután csaptak le rá. Gergő később azt mondta, zavarta őket, hogy beszélget velem. Attól tartottak, idővel szövetségeseket szerezhet, és akkor már nem tudják őt legyőzni soha.

A kerítésen keresztül láttam, ahogy körbevették. Látta, hogy ott állok, és nem moccanok, de úgy tett, mintha nem vett volna észre. Úgy tett, mintha semmit nem vett volna észre, pedig azt is látnia kellett, ahogy a fiúk előbukkannak az épületek mögül, a bicik-

liállványok közül, a bokrok takarásából. Csóka Jani a főépületből lépett ki harmadmagával, körbenézett, és alig láthatóan bólintott. Ott termettek mellette, és az első vonal mögött ott volt a második, a második mögött a harmadik, és mire átjutott a harmadik vonalon, újra felállt az első, és így tovább. Néhány percig próbálkozott, de annyian voltak, hogy végül legyűrték, leteperték a földre, és akkor már odalépett Csóka Jani is. Vasorrú bakancsának néhány célzott rúgásával letörte Ildi ellenállását. A végén a sípcsontját vette célba, és a reccsenés messzire elhallatszott.

Ildi soha többet nem szólt hozzám, és én sem kerestem a társaságát. Tornából végleg felmentették, mert a lába nehezen gyógyult. Azt mondta, elesett a suli lépcsőjén, és ezzel mindenki megelégedett. Eltűnt a fény a szeméből, és olyan gyorsan meghízott, hogy év végére rá sem lehetett ismerni. Miután megszelídült, a lányok barátkozni kezdtek vele, és néha hallottam, ahogy a tananyagot magyarázta nekik. Csak fizikából volt gyenge – amikor az elektromosságról és az áramkörökről volt szó, lefagyott, és alig lehetett őt kibillenteni a gyászos csendből, ami rátelepedett.

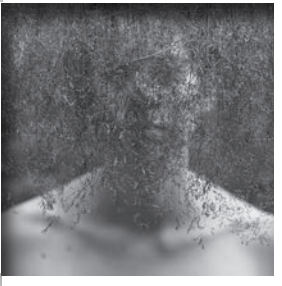

PÁNCÉL

PERFORMANSZ, KELT – 2015,
KÖZÖS AKCIÓ LIPKOVICS PÉTERREL A FUGA GALÉRIÁBAN

ALENA SABUCHOVÁ

SEPPEGŐK*

Az iskolában gyakran beszéltek nekünk a pestisről. Szinte már az volt az érzésünk, hogy büszkének kellene rá lennünk, és ha nem lett volna pestis, mi sem lennénk azok, akik vagyunk. Agata, aki honismeretet tanított nekünk az alsó tagozaton, aztán történelmet a felsőn, a Grabarkát rajzoltatta velünk, és nem felejtette el megemlíteni, hogy ki kell színeznünk a pestist. A karácsonyi képeslapokra ikont kellett rajzolnunk, és semmilyen világi csacskaságok, semmiféle Mikolaj vagy feldíszített fenyőág nem lehetett rajtuk, csak az ikon Isten anyjával és Krisztussal. Őket, ugyebár, nem túl bonyolult lerajzolni, a pestissel ez kicsit már kevésbé egyértelmű.

Nem tudtuk, milyen színe van a pestisnek, hogy feketére, zöldre vagy láthatatlanra kell-e színeznünk, mert egészen addig senki nem látta közülünk.

Dorota egyszer sárgára rajzolta, amire Agata azt mondta neki, hogy a pestis nem lehet sárga.

– Sárga a fény, sárga a glória, hogy lehetne sárga a pestis?

Dorota zavartan nézett rá, mint aki elszégyellte magát, de akkor olyasmit még nem tudott, mint ahogy azt sem tudta, miért fontos, hogy konkrét színe legyen a ragálynak a fényes papíron. Át kellett színeznie.

– Kérsz új rajzlapot, vagy kijavítod ezt?

Dorota olyan erősen nyomta a zsírkrétát a padra, hogy az hangosan nyikorgott. Valamit firkált feketével, amíg teljesen kisatírozta a fákat, a levegőt, az eget meg az összes szentet, akikhez Agata annyira ragaszkodott. Agata szívesen hivatkozott olyan dolgokra, amelyek lehetőség szerint a legkevésbé sem voltak valóságosak vagy evilágiak, nyilván ettől nagyobb volt a biztonságérzete. Az egyetlen ember volt, aki valamiféle csodálatos hálával a szemében tudott beszélni a pestisről, miközben úgy meredt az ablakra, mintha a messzi fáktól várná a segítséget, hogy szavakat találjanak arra, amire rajtuk kívül más nem emlékezhet. De ő mindig úgy tett, mint aki emlékezik, mintha mindennek, amiről mesélt nekünk, részese lett volna, hunyorogva nézett a távolba, és a nyakán lévő gödröcskéhez szorította az ujját, hogy ki ne essen belőle a félelem, amit oly régóta nevelgetett magában és minden reggel citromos fekete teával öntött le. A citrom magját egy piros tálkába köpködte, hogy megvédje a rossz gondolatoktól,

* A fordítás a Művészeti Alap (Fond na podporu umenia) támogatásával valósult meg. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu umenia.

amelyek időnként ott kúsztak a bádog ablakpárkányon, és zizegve keresték a rést, amelyen át bemászhatnának. Egy összecsukható ágyon aludt, amelyet napközben a falnak támasztott, és éjszakánként megpróbált csak rövid ideig világítani. Hogy *az* ne találhassa meg. Hogy éjjel nyugodtan aludhasson, hogy korán reggel fel tudjon kelni a kényelmetlen, szűk ágyból, és senki nem hozta a hírt, akár a postás egy elveszett csomagot, hogy mindez akár másképp is lehetne.

Akkor még nem tudtuk megnevezni. Nem tudtuk, mitől fél annyira, s hogy miért osztotta fel a világot erre mint büntetésre, és arra a másikra mint a jobbra való várakozásra.

Aztán készített egy kis kiállítást a legszebb pestisekből, és mi ennek talán még örültünk is. Dorota rajzát akkor nem tette ki a faliújságra, állítólag átütött rajta a sárga, és azt senki nem értette volna.

Hogy világos legyen – ez a hely egy pestisdombon keletkezett.

Tudniillik, valamikor régen Podlasieben tombolt a pestis. Semmi különös, bármelyik nép mondáiban megtalálható, de néha az az érzésem, hogy nálunk a múltszépítés és a helyi idegenforgalom marketingstratégiái közé kellene sorolni. Ha képesek lennénk egy kicsivel pontosabb ábrázolásra, akkor hűtőmágnesekre és képeslapokra kerülne gólyák, bölények és farkasok helyett.

Agata bizonyára ájtatosabban és több félelemmel beszélne erről, és szerinte én biztosan nem lennék alkalmas arra, hogy mindezt összegezzem, de megpróbálom.

Egy bizonyos öregember a 13. században álmot látott a Grabarkához közeli szent hegyről. Sok fenyő volt ott, és egy patak. Azt álmodta, hogy aki megfürdik a patak vizében, az védetté válik és nem érintheti a pestis. És állítólag így is történt. Azok, akik a szent hegyen rejtőztek el, megmenekültek, elkerülte őket a ragály, és a legenda szerint a hely szentté vált. Nem messze állt egy kápolna az Úr Színeváltozásának ikonjával, ahol a helyiek a tatárok elől bujkáltak, ezért nagy erőt tulajdonítottak neki. Megmenekültek. Miután visszatértek a falvaikba, már csak a felégetett lakóházak füstjét találták, és a szomszédok, akik nem bujdostak el a Grabarkán, szörnyű halált haltak. Azóta Grabarka a Grabarka. Szent menedék, a végső reménység helye, a lobogó szalagoké, a különböző nagyságú, színű és állagú kereszteké, az alkalmankénti csodáké és a kemény marketingé.

Állítólag a pestis évszázadokon át kísértett bennünket, mint egy átok. Időnként visszajött, aztán elment, hogy az emberek a mai napig úgy beszélhessenek róla, mint próbatételről, erőről, büntetésről, ki-ki a maga ízlése szerint. Áramlása mélyen beágyazódott a hegyek, a fák, a sziklák zsigereibe, sőt a levegőbe, a napi beszélgetésekbe, tehát mindenbe.

Tulajdonképpen a részünkké vált, mégsem bántott bennünket, sőt a csodák megjelenésével számos további előnyre tettünk szert, amelyeket így könnyebb volt elhinni. Legalábbis nyilváno-

san alig vonták kétségbe őket. A reggeli inverzió csöndjében azt hihettünk, amit csak akartunk, néha túl sok is volt az ilyesmiből, de végül minden a földbe került, a kukorica, a napraforgó, a tök és az árpa közé, amíg be nem takarta az első hó. Aztán várhattuk, mi marad belőle, és mi lesz az, ami sosem válik valósággá.

Az emberek féltek a elszaporodott békáktól vagy legyektől, a következő pestiscsapásra való figyelmeztetésnek tartották, és ez máig fennmaradt. Most viszont már nem a pestistől félnek, hanem inkább a haláltól.

– Ha sűrű a köd, valaki meghal.

Podlasieben gyakoriak a sűrű ködök. Így kezdődnek és végződnek a napok, néha csak pár méterre látunk tőlük.

– Az Úr először megteremtette a ködöt, majd belegondolta Podlasiet, és a világ többi részét csak azután alkotta meg – mesélte nekem Irena néni elalvás előtt.

Gyakran volt szó nálunk a csodákról, sőt még manapság is szóba kerülnek, mint mindig, amikor az ember aprópénzre váltja a kétségbeesését és ettől erősebbnek érzi magát. Erről mindig Agata jut eszembe, és az a gödröcske a kulcscsontjai közt, a halk, de nehéz járása a folyosón meg a földre szegezett tekintete.

Azt mondta nekünk, hogy a hegyen mindig közelebb vagyunk Istenhez.

Gondoljunk a Sínai-hegyre, az Olajfák és a Kísértés hegyére, a Tábor-hegyre.

Semmire nem gondoltunk, gyerekek voltunk, és úgy is álltunk hozzá. Ha valamit akarunk, elég egy kicsit magasabbra menni, és az Isten jobban hall majd bennünket. Hogy mit szeretett volna Agata olyan buzgón elmondani neki, sosem tudtuk meg.

Végül is az igazság mindig az, ami reggelente a küszöb előtt kinő a földből, és mi nem tudjuk átlépni. Sőt, van olyan, hogy az lép át bennünket, de mi nem vesszük észre.

A csoda viszont a túlélési alapfelszereléshez tartozott, mint afféle elsősegély, amikor minden más csődöt mondott. Bármeddig támaszkodhattunk rá.

Angolórán az ogolniakban úgy mutattuk be a beszámolóinkban Podlasiet, mint a csodák színhelyét, és ugyancsak az alapszókincs részeként megtanultuk, hogy mondják azt, hogy *pestis*. És azt, hogy pestisdomb. Rajzolás helyett ekkor már PowerPoint bemutatókat készítettünk, meg nagy plakátokat ragasztgatott képekkel, kiszínezett betűkkel, aztán eltakartuk velük a lyukakat a falon.

Daria, az angoltanárnőnk nagyon hasonló volt Agatához, hitte, hogy kerülni kell a rosszat és várni a jóra, de az valahogy egyiküket sem találta meg, mert szüntelenül vártak rá. Mindketten

úgy tartották, és egész biztosan nem voltak ezzel egyedül, hogy ha kellően önmegtartóztató életet élnek a földön, öröm várja őket a túlvilágon.

Egyszer mondatfordításokból írtunk dolgozatot, Daria diktált. Épp a folyamatos jelent tanultuk. Egy kicsit összegabalyodott a nyelve, és így tette fel a kérdést: – Szopogatod?

A tomboló kamaszkor kellős közepén lévő osztályunknak úgy a háromnegyede hangosan felnevetett. Daria elpirult és próbált közömbös arcot vágni. – Kíváncsi vagyok, hogy most is nevetni fogtok-e!

A következő mondatokban szándékosan olyan igéket használt, amelyekről nyilvánvalóan fogalmunk sem lehetett a kezdőknek szóló munkafüzetekben megtalálható egyszerű konverzációs gyakorlatokból.

Búcsúkor Agatával kendő helyett masnit kötöttek a hajukba, hogy Ivan Kupala ünnepén gondtalanul lerakhassák a tónál, és hogy hinni tudjanak. Esetükben a hit valóban éltető erő volt, és ettől a hajuk az év egy napján szebben fénylett, mint általában. Akkoriban Agata egy rozsdás pávával díszített csattot hordott a copfjában, amelynek nyilván volt valamilyen liturgiai jelentése, mert a maskarához is kellett koncepció.

Daria ifjúsági kórust vezetett, és úgy tett, mint aki mindig tudja, ki kit kísérget haza, ki kinek teszi a szépet. Némi anyáskodást sem kerülve sokszor mondogatta, hogy ne lakkozzuk a körmünket, ne viseljünk mély kivágást, mert a fiúk nem fognak tisztelni bennünket, és így soha nem ismerik meg a belső értékeinket. A hajunk tövét csillámló szempillaspirállal festettük, és mindannyian eléggé hasonlítottunk egymásra. Az olcsó körömlakk is ugyanolyan gyorsan kezdett leperegni mindenkiről, de pár évvel később, úgy tűnt, mindezek ellenére kicsit többet tudtunk a fiúkról, mint ő. Arról is, ki az, akit tisztelnek, és hogy kilakkozott körmöktől és krepp papírral festett hajtól függetlenül kinek a belső értékeit *nem akarják* megismerni. Nem volt ez olyan bonyolult, mint ahogy mondták nekünk. Az emberek alapvetően mind ugyanazt akarják, és azt gondolják, hogy másoknak ezt meg kellene érteniük, érezniük és találniuk, mint az elveszett őzikét a hegyen, és hazavinniük az egyetlen helyes meggyőződésükkel együtt. És ha ez sokáig nem történik meg, azokra a felsőbb tervekre hivatkozva mindent meg lehet bocsátani, amelyekről nincs jogunk tudni, elég, ha *hiszünk* bennük.

Úgy gondolom, hogy sokan a hely misztikumáról való beszéddel kicsit vezekeltek is, mintha féltek volna attól, hogy ha nem tisztelik és becsülik, minden a feje tetejére állhat, vagy még annál is valami sokkal rosszabb dolog történhet. A nők rendszeresen cseréltek virágot és gyújtottak gyertyát a pestisoszlopnál, így utcai lámpákra egyik telepen sem volt szükség. Éjszakánként egyedül a kis temetők világítottak a színes keresztjeikkel, meg a pestisoszlopok, ezek alapján lehetett

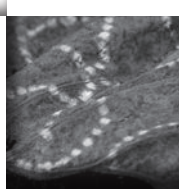

tájékozódni. A világ legbiztonságosabb helyei voltak. Szent Borbála ott ücsörgött a kanyarokban, a mezei utakon, ahol nem kellett bekapcsolni az irányjelzőt, mert csak szentekkel és tévelygőkkel lehetett találkozni, akik titokban várták a kedvesüket a ködben, és ők olykor nem jöttek el. Vagy ha eljöttek, akkor kérték, engedjék el őket. Lassú járással és csípőre tett kézzel, ahogy életükben, nézegették a fákat, amelyek megint egy kicsit magasabbak lettek. Néhányuk még emlékezett rá, milyen a gesztenye illata, és hogy mennyit nőtt a borókafenyő csúcsa balra a harmadik sorban. Nem sírták vissza az életüket, azt nem, csak ez kicsit még szokatlan volt nekik.

Megtalálni bennünket a mocsarakról és a nálunk fészkelő madarakról is. A gólyák örömöt és boldogságot hoznak, a fekete varjak az elvárásoknak megfelelően bánatot és halált. Természetesen ez azért nem volt száz százalékig igaz. Nagyjából mindent ki lehetett számítani, sem élni, sem meghalni nem volt bonyolult. A bánat éppen olyan volt, amilyennek lennie kellett, és az üres fészkek augusztusban azt az őszt hirdették, amiről a gyerekek az iskolában tanultak, amilyet a munkafüzetbe rajzoltak. A nyírfák oszlopsorai a szükség, a szélirány és a körülmények szerint integettek. Foltos törzsük beszélni hívta a körmöket, és azok gyakorta ott vallottak hangosan, kétségbeesetten, hogy senki ne lássa. Sokszor szívet vagy betűket karcolt beléjük valaki, hogy néhány évvel később megtaláljuk a fát, amelynek valami rég nem létező dolog mementójaként kellett ott állnia. Bizonyos fák a háborúra emékeztek, mások a szerelemre vagy bármire, amiről meggyőződésünk szerint legalább illemből emlékeznie kellene valakinek, ha véletlenül nem élnénk túl.

Dorota erről mintha mindig is többet tudott volna, és nem feltétlenül azért, mert a sírásó lánya volt. Mindenről sokat tudott. Lovaskocsit is hajtott. A sírásó Jaroslawnak volt lova és kocsija, amelyen Bólból Świątba szállította a halottakat, és Dorota eljárogatott vele.

Bólban nem temettek, Dorota és Jaroslaw az utolsó kísérők feladatát látta el a környékbeli telepeken. Együtt jártak halottat szállítani, és ha a család nem tudta előkészíteni az elhunytat, rendszerint Dorota csinálta meg. Tizenegy évesen kezdte. Megvoltak hozzá az adottságai. Az emberek nem undorodtak tőle, sem az élők, sem a holtak, nem mintha Dorota határtalanul szerette volna őket, ahogy ezt a temetési liturgiában tanították, de mindenképpen immunis volt a negatív érzelmekkel és holmi túlzott elvárásokkal szemben. Többféle változatban is megélte ezt halottszállítás közben. Leggyakrabban a hajnowkai halottasházba vitték őket, ha szükség volt rá, de ha nem, akkor egyenesen a święti temetőbe.

Egyszer azt mondta nekem, hogy a legjobb dolog, ami valakivel az életében történhet, hogy meghal.

– Tudod, szerintem az emberek azért találták ki a szeretetet, hogy ne féljenek annyira a halálról. Mert azt szeretnék, hogy mások szomorkodjanak utánuk.

– Mittudomén, néha akkor is szomorkodsz utánuk, ha nem halnak meg, nem igaz?

Dorota megvonta a vállát.

– Szomorkodtál már valaki után egy hétnél tovább? Úgy értem, hogy az szinte elviselhetetlen volt.

Akkor még nem. Szomorkodtam Nina után, aki elköltözött Podlasieből Krakkóba, és hiányzott a természetrajz szakos tanító néni is, akinek színesek voltak a körmei, néha kivillant a csipkés melltartója, és aki csak rövid ideig bírta az iskolában. De alapvetően senki nem hiányzott, mert korábban senki nem hagyott el, és nekem sem kellett elhagynom senkit. Dorotának igaza volt. S bár nem ragaszkodott az igazához, nem is tévedett túl gyakran. Miközben igazgatta a halottak gallérját és hallgatta az élők kissé eltúlzott panaszait, külső szemlélőként megtanulta, hogy a dolgok általában nem annyira bonyolultak, mint ahogy azt gondoljuk.

Otthon a pincében apró virágocskákat ragasztgattunk a körmünkre, amelyek mindig lepotyogtak és a ragasztót is napokig lehetett érezni. Tudtuk, hogy ezzel felbosszantjuk Dariát, aki a legközelebbi angolórán valami okossággal fogad majd a rosszul betanult brit akcentusával, például, hogy az ember olyan teremtmény, amelynek folyton helytelen módon kell felhívnia magára a figyelmet. Ezzel egyébként a mai napig egyet tudok érteni.

Dorota szégyellte, hogy az apjával kocsin jártak Hajnowkába. Minden alkalommal eltakarta az arcát, amikor megálltak a jelzőlámpánál, és mindig úgy tett, mintha keresne valamit a táskájában vagy az orrát fújná.

Hajnowkában akkoriban két jelzőlámpa volt. A gyalogosok gond nélkül átmentek a piroson, mert autó alig járt arrafelé, de az iskolások a rend kedvéért akár két percet is vártak az üres kereszteződésnél.

Dorota azt mondta, hogy mindig akkor volt a legtöbb ember a városban, amikor az apjával kocsira ültek. Nyilván csak úgy tűnt neki. Hajnowkában soha nem volt sok ember. A ló nem állt minden nap a Kaufland előtt, és ha ott állt, mindenki tudta, hogy kié, és azt is tudta, hogy ezen a kocsin egyszer mindenkit elvisznek, kivétel nélkül.

A ló elvitt mindent. Időnként a mozgásképtelen időseknek is kiszállították az árut, de azok nem vásároltak sokat. A húst és a sajtot háztól lehetett venni, ahol tehenet és kecskét tenyésztettek, krumpli, gyümölcs és zöldség pedig mindenkinek termett a kertjében.

Nem hinném, hogy Dorotát bárki is kinevette volna. Alighanem valamiféle különös tiszteletet érezhettek iránta, mert kiskorától kapcsolatban volt a hallálal, és nem olyannak tűnt, mint

aki fél tőle, épp ellenkezőleg, szó nélkül engedte, hogy nap mint nap a közelében legyen, hogy a pénzből, amit az apja keresett, füzeteket vásároljon, és a füzetekre borítókat, és az embereknek soha nem kívánt semmi rosszat, mert tudta, hol végezzük mindannyian a kívánságainkkal és az átkainkkal együtt.

Idővel rájövünk, hogy tulajdonképpen mennyire közömbösek vagyunk mások számára. Mint a múlt heti akciós plakát például a Kaufland előtti parkolóban. Valójában sem ők nekünk, sem mi nekik nem vagyunk annyira fontosak, mint gondoljuk, ebben igaza volt. Néha beszélünk róluk, amikor nem hallanak bennünket, legalábbis azt hisszük, hogy nem hallanak, mert nem hallhatnak, és azt mondjuk, *hálistennek*. Aztán egymáshoz tapadunk a templomi padokban, hogy meleg lélegzettel, éles suttogással törjük meg a hideget és a színlelt ájtatosságot.

Az emberek a templomokban és a cerkevekben egymás mellett ültek vagy álltak, maguk elé engedték a másikat a sorban, kezet fogtak egymással, de kicsit másképp énekeltek. Mindenki magasabbra tekintett, mint ahol állt, és pénzt dugtak a misén a pap ruhája alá, hogy az imádkozzon értük. Hitték, hogy 10 zlotyért minden bajuk elmúlik, *gyógyszertár helyett*, mondogatták hazafelé menet, amikor ráléptek a tömjénfüsttől átjárt fájó ízületeikre, a megműtött térdükre, vagy amikor közvetlenül a haláluk előtt várták a csodát.

Świątban és Bólban pravoszláv cerkevek voltak. A miénk zöld, a bóli égszínkék. A zöld volt a nagyobb, mellette egy kút, ahonnan a hívek és az arra járó biciklis turisták vizet merítettek. Minden reggel elsétáltunk erre a megállóba menet, akkor már a liturgiáról jöttek a helyi nők és a kocsmákból a törzsvendégek, ugyanazon az útvonalon. A nők fogták a kendőjüket és szorongatták az imakönyvet, aztán kisétáltak a temetőbe, mert mindenkinek volt ott halottja, akit gyászolni lehetett. Halottat gyászolni maga a teljes bizonyosság, senki nem mondhatja hangosan, hogy *életében kellett volna elsiratnod*, mert nem illik.

Amikor meghalt Szymon, Pawla kijárt a férje után a temetőbe, és egészen reggelig üldögélt a Bánatos Asszonyok Padján. Megtörtént, hogy valaki váratlanul ment el, és az emberek nem és nem engedték a holtat, mintha a lábánál fogva akarnák visszatartani. De Dorota azt mondta, hogy amikor üres a temető, Pawla férje ott ücsörög Pawlával a Bánatos Asszonyok Padján, és olykor éjszakába nyúlóan magyarázza neki, hogy el kellett mennie.

– Azt mondta, hogy elmegyünk a piramisokhoz, hogy elvisz a provance-i mezőkre. Hogy elmegyünk mindenhová.

Sérelmezte és egy kicsit árulásnak is tartotta, mint egy be nem teljesített ígéretet, és most arra kötelezi magát, hogy mű őszirózsákat és mécseseket hordjon neki, pedig meg sem érdemelné. Minket személyesebben érint a halál, mint azokat, akiket közvetlenül, mondta volna Dorota.

Szymon halála óta viszont Pawlának levendulaillata volt, hogy egyeseknek szinte belefájdult a feje. Egészen őszig. Akkor a száraz leveleket lehetett érezni rajta, mintha esténként azokat rág-

csálná, és így szeretné megsürgetni a tavasz eljövetelét. Volt, hogy hajnalban jött a temetőből, és suhogott, mint a lombját hullató hárs, amikor a kis levélpörgők halkan a többire potyognak, és csak akkor lehet hallani őket, ha az ember lefekszik a földre és nagyon figyel. A temető akkor korlátlanul nyitva tartott, Jannak – az öreg bátyuska segédjének – csak egy kulcsa volt, és az is egy ideje már használaton kívül.

Pawla mindig is tetszett Jannak, néha a hajnali derengésben hazáig követte őt észrevétlenül. A szapora léptektől lengett a szoknyája, és meglibbentek mögötte a falevelek. Egyszer úgy látta, hogy Pawla már-már felröppen, és meg kell kapaszkodnia a kalapjában, de aztán arra gondolt, hogy nyilván sokat ivott a bátyuska miseborából. Pawlának mindig sietős volt hazafelé, kihúzta a verandán a kulcsot az árvácskákkal beültetett virágcserép alól, és gyorsan bement a házba. A verandán ritkán világított, mindig csak bent kapcsolta fel a villanyt.

Sokszor lefeküdt a férje sírjára, és olyankor mondott is neki valamit, talán a piramisokról. Van, hogy haragudni akarunk az elhunytakra, holott tudjuk, felesleges. Ököllel az asztalra csapnánk, és mondanánk, hogy ezt nagyon elszúrták, vagy hogy mi szúrtuk el.

Az emberek előbb a lepedőt markolják és belekapaszkodnak, mert úgy gondolják, mindenük megvan, aztán az agyagot morzsolják az ujjaik közt. Az ujjak mozgása meglehetősen hasonló, a szorítás erőteljes, a biztonságérzetünk viszont érthetően különböző. Lepedőt markolni olykor győzelmet jelent, máskor fájdalmat, de többnyire hiszünk a jó befejezésben, vagy legalább egy kis elégtételben. Az élet abszolút következetességében. Túllépünk a sötéten, és üdvözöljük a reggeleket, olykor győzelemittasan, máskor kevésbé, míg egy napon nem marad semmi, amit el lehetne távolítani a küszöbről és későbbre hagyni. Semmi.

Őszre a hárs levélpörgőivé válunk. De meghallja majd valaki, ahogy lepottyanunk?

Pawla reggel kiteregette a lepedőket és az ágyneműt, kakukkfüves zsákocskákat rakott közéjük, többször és erőteljesen kicsapkodta, kirázta belőlük a vizet, és minden csipeszelésnél körbenézett, hogy nem pillantja-e meg őt, amint ott sétál közöttük.

Nem töltötte még be a negyvenet, amikor megtörtént. Határőr volt, mint sokan mások arrafelé, aztán egy januári napon jöttek, hogy közöljék vele a hírt. Akkor még nem tudtam elképzelni, milyen, amikor közlik a hírt, hogy valaki már csak *volt*. Ez minden, amit mostantól mondhatunk róla. Hogy volt. Egyetlen másodperc alatt két idő vész el. Egyszer minden fotó megsárgul.

Dorota nyilván szívesen elbeszélgetne erről bárkivel, sok időt töltött a temetőben és a kápolnában, ahol a temetések alatt végeztek szolgálatot.

Szymon a halála után is jóképű maradt, így a koporsóban őt is meg lehetett csókolni, nemcsak az ikont, amit a kezében tartott. Jól nézett volna ki az Egyiptomban és a provance-i mező-

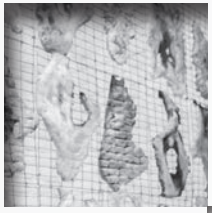

kön készült fotókon is, végül azonban Pawla már csak így, ebben a formában fog emlékezni rá. Az öreg Aleksij bátyuska hangosan és gyászosan énekelt, hogy meghallja az Úr, ha netán túl sok dolga lenne.

– Kegyelmezz, Uram Istenem, az örök élet hitében és reményében elhunyt szolgádnak...

Nagy szürke szakálla volt, ahol a bűneit rejtegette, és azt éjszakánként Mihály arkangyal meg-megrázogatta, ha elveszett embereket kellett felkutatnia.

– Bocsásd meg az elhunytnak minden bűnét, szabadítsd meg a pokol tüzétől, és fogadd be szentjeid társaságába.

A szemináriumban az ő tenorja volt a legerőteljesebb. Sőt egyszer neki köszönhetően megnyertek egy kórusversenyt is. Karmester akart lenni, de meggyőzték őt, hogy a hangja érezhetően hiányozna a kórusból.

Pawla Péter-Pálkor füstölt szalonnát szeletelt, elővette a kenyeret, és levágta róla a címkét, hogy senki ne vegye észre, boltból van. Szeretett volna elfutni valahová, a kertjében lévő meddő almafákon túlra, és messze az udvaron túlra, ahol Aljoška ugatott, és ha lehet, még Igor úr wiatrakján is túlra.

Ehelyett megszorította a bátyuska kezét, és 20 zlotyt nyomott bele.

Pawla anyja letakarta a tükröket, és megállította az órákat a házban. A világon mindentől félt, de legjobban a rémképektől. Dohányt, pipát és pénzérméket tett a koporsóba, hogy a halott megvehessen mindent, amire szüksége van.

– Hisz ő nem is dohányzott – mondta neki Pawla.

– De emiatt ne járjon vissza, ha épp most szeretné elkezdeni.

Amikor úgy gondolta, hogy a bátyuska nem látja, a mellén elhelyezett ikon alá egy üveg vodkát csúsztatott.

– A világi örömöket meg kellene hagynunk az élőknek – mondta jelentőségteljesen, s közben csak úgy mellékesen, ahogy Szymont kísérte.

– Maradt még – jegyezte meg bocsánatkérőleg Pawla.

Előhozta a konyhából az üveget a parafadugóval, és kezdte töltögetni a kis poharakat.

– A kedvenc öltönyét adtad rá? – próbált róla megbizonyosodni Pawla anyja.

– Anya, nem jön vissza, ne félj – mondta szinte bizonyossággal a hangjában.

Pawla és Szymon nem tartottak állatokat, ha nem számítjuk azt a néhány kóbor macskát, akiket Pawla magához vett. Amikor a gazda meghal, a halálát szokás bejelenteni a házi- és a haszonállatoknak, hogy ne vigye magával őket, és ne pusztuljanak el másnapra.

A halott nem mindig tudatosítja azonnal, hogy meghalt. Végül is negyven napja van rá, hogy ezt megtegye, de vannak, akik azután sem fogadják el a valóságot. Megtörtént, hogy az elhunyt

kiment a házból, hívta a kutyát, ahogy rendesen, az odafutott hozzá és vele együtt távozott. Vagy kihajtotta a rétre a tehenet, mire az reggelre odaveszett.

Pislákoló fénynél suttogtak a halottról, mintha ott sem lenne. A legjobb ruhájába öltöztetve, vodkásüveggel a kezében, amit magával visz a másvilágra, szerette volna még elmondani a feleségének, hogy ne gyászolja. És hívjon szerelőt a tűzhely miatt. Neki nem maradt ideje elintézni.

Pawla Szymon feje mellett ült, Szymon fején az a néhány ősz hajszál, amit annyira szeretett. A gyászolók folytatták a siránkozást, a bátyuska torokhangon énekelt a zsoltárból, Pawla újra bekötötte férje cipőfűzőjét.

Amint elmentek, visszarakta az elemet az órába, és kitakarta a tükröket a folyosón meg a fürdőszobában. Ellenőrizte, hogy nem taposták-e le a katángot a bejárat előtt, vagy a citromfa nem ijedt-e meg annyi embertől és a kis citromok nem zsugorodtak-e össze. Vizet öntött az öregecske könnyezőpálmára és újraélesztette, amely éjszakára aztán a hatalmas leveleit fáradtan az ablakpárkányra ejtette, és ebben Pawlával megértették egymást.

Pawla a fáradt szemére pillantott a tükörben, megmosta a fogát, és bekrémezte az arcát. Egymáshoz igazította a két fogkefét a pohárban, és lekapcsolta a villanyt. Utoljára indult megcsókolni a férjét, aki úgy feküdt, mint a dió a héjában. Soha nem aludt így, nem szeretett a hátán feküdni.

– Jó éjszakát – mondta. És kivette a dohányt a koporsóból, amit az anyja rejtett a markába.

Dorota azt mondta, hogy ne nézzek ködben a hátam mögé, mert meglátom őket. Minden alkalommal, amikor a mocsarak körül sétált, egy pillanatra visszatartotta a lélegzetét. Láttam, amint időnként becsukja a szemét, akárcsak a kocsin a hajnowkai Kaufland körül. Viszont nem tett úgy, mintha keresne valamit a táskájában, és az orrát sem úgy fújta, hogy a zsebkendő eltakarja a fél arcát.

Olyan volt ez, mint átkelni a hídon és közben félni a magasságtól meg a folyótól. Becsukjuk a szemünket, és elszámolunk tízig. De Dorota nem félt. Gondolom. Vagyis, talán egy pillanatig, aztán megszokta. Soha nem kérdeztem rá, magától beszélt erről, és keveset. Csak amikor akart.

– Néha kiabálnak.

Hazafele tartottunk az iskolából, kint rekkenő hőség volt, gyalogoltunk Hajnowkából. Dorotának új szandálja volt, ami lehorzsolta a nagylábujját, a lápos mellett mentünk, mint minden nap. A buszpénzből áfonyás porfagyit vettünk.

– De csak akkor kiabálnak, amikor csönd van. Nem mindig.

– És mit kiabálnak?

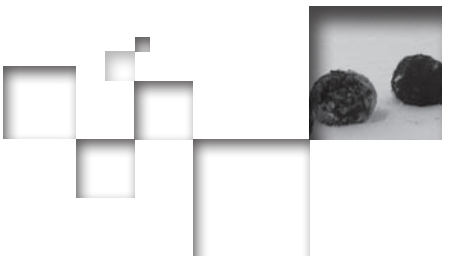

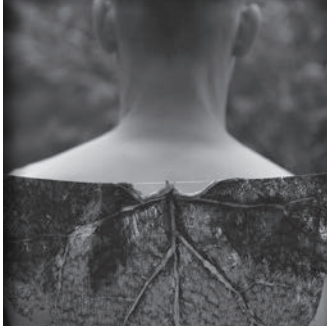

– Mindenfélét. Nem érteni őket. Ők a maguk módján kiabálnak, nem úgy, mint mi.

Hosszú szempillája volt, a világon a leghosszabb, és a legcsillogóbb haja, ami mindig másképpen fénylett a napon.

– Néha csöndben vannak. Mondani akarnak valamit, és azt várják, hogy megértsem őket.

– És mi történne, ha egyszer elmondanák nekünk? – kérdeztem.

– Nem tudom. Mert soha nem mondják el.

Nem mindig értettem őt. Tényleg meg akartam érteni, követelni, hogy magyarázza el, miről beszél. Megrázni, megragadni a fénylő copfját, és azt mondani, hogy ne találgasson, és ne csináljon már úgy, mint aki többet tud mindenki másnál, de soha nem tettem meg. Nem tehettem. Annak ellenére, hogy máig azt gondolom, az egyetlen barátnője voltam, nem jutottam egészen közel ahhoz, amit magával, magában hordott. Nem lehetett. Ez Dorota része volt, ugyanúgy, mint a fájdalom és az összes titka, amelyek finom sziszegéssel a bőre alá másztak és a hajába gabalyodtak. Volt, hogy ezek a sárga csempével kirakott kád lefolyócsövéhez tapadtak, de mindig megtalálták a visszautat.

Fogalmam sincs, mit bírna ebből Dorota elmondani nekem. Egy idő után, amint elkezdtem tudatosítani, mekkora teher ez a vállán, már nem akartam többet tudni. Egy alkalommal biciklivel jöttünk az orlai búcsúból. Rutka és Grabowec között a mocsárnál olyan gyorsan pedálozott, hogy leesett a lánca és előrebukott. Lehorzsolta a kezét és az arcát, összesározta a térdét, de a tekintete egészen különös volt, mintha ez őt egyáltalán nem érintené, mintha valami más dolog nyugtalanítaná, amiről senkinek nem beszélhet. Sántikálva tolta a biciklit, de továbbsietett.

– Van otthon olyan zöld fertőtlenítő vizecskénk, nem akarod letisztítani? – kérdeztem.

– Nem, este megmosom szappannal.

– És nem fáj a lábad? Nincs kificamodva?

Dorota a fejét rázta.

– Mert nem mindig kezd el rögtön fájni, van, hogy csak másnapra dagad fel – folytattam. – Borogasd ólomecettel, de ha holnap is fájni fog, akkor ne menj be az iskolába. Majd azt mondom, hogy röntgenre mentél.

Csak akkor vettem észre, hogy Dorota csendben sír.

– Kérsz zsebkendőt? – kérdeztem.

Dorota megrázta a fejét, és szó nélkül mentünk tovább hazafelé.

Paszmár Lívia fordítása

PÉNZES TÍMEA

EGYRE KEVESEBBET

Régen néztem ki az ablakon, mindig csak befelé nézek, nem látom, ki olvas más ablakokban, nem képzelek el mások által olvasott könyveket és könyvekhez tartozó arckifejezéseket. Egyszer láttam a fénycsóvában, hogy leckét írnak. De régen is írtam leckét! Velük sem írok, a gyermekeimmel, mindent az iskolában oldanak meg. Rám nem hárul különösebb feladat. Csak minden egyéb.

Minden reggel leülhetnék legalább *én* az íróasztalhoz és kiírhatnék magamból valamit. Vagy mindent. De néha elzáródik a csap, vagy úgy érzem, hogy ami idebenn van, jobb, ha idebenn marad.

Régebben néztem az ablakból ide-oda járkáló embereket is, találgattam, ki, hová és miért. Más kilátásokat akartam, nem jövést-menést, nem falakat, nem mások ablakait. Aztán lettek arcok, idebenn, nem kellett többé kifelé nézni. Aztán őket is egyre kevésbé néztem, elnyelt a saját befelé figyelésem meg a hétköznapi dolgok.

Pedig jó lenne időről időre körülülni őket, mint a tábortüzet. Minden oldalról megszemlélni. Önfeledten bámulni, hogyan játszik arcukon a láng.

Ez csak este történik meg. De legtöbbször akkor is a mesekönyvet nézem, amikor pedig elaludtak, a híreket, hogy képben legyek. Elfeledem, hogy őket is nézhetném. A kezüket persze fogom. Anélkül el sem aludnának még. Mennyi idő, míg találnak az enyém helyett kezet? Míg találok az övék helyett? Míg visszatalálok?

Ne ijesztgessetek, mert mindig veletek fogok aludni, rémüldözik a lekapcsolt villanynál a fiam. *Húúúúú*, tesz rá egy lapáttal a lányom. Mindig? *Egyre később fogok leszokni rólatok*, pityereg. Szegény fiú, tudja, mit szeretnék, és tudja, hogy ő mást szeretne. Meg akar, de nem tud megfelelni anyjának.

Be kéne csuknom a gyerekszoba ajtaját, de kiosonnának utánam. A hasból ismert közelségre vágynak. Nem tudunk szétszakadni. Persze jó lenne *mindig*, és jó lenne *kevesebbet*.

Azon gondolkodom, hogyan is legyen. Hogyan szoktassam le őket magamról és hogyan ne szokjanak le.

Miért nem lehet a köteléket széthúzni az egész életre és ritkásítani az anyagot? Hogy ne akarjanak most minden percet és később ne hetekre menjenek el.

Olvasás után beléjük lapozok. Mindig más könyv tárul elém.

Miért olvasok más könyveket is, teszem fel a kérdést. Hogy változzanak a lapjaink? Hogy mindig más könyvek lehessünk?

Mások meséivel vagy a sajátjainkkal színesedünk jobban?

De rég fogtam színes ceruzát a kezembe! Nincs is színes ceruzám. Csak nekik van. De néha ellophatnám. Alvás közben kiszínezhetném őket. Minden lapot egyformára vagy eltérőre fessek? Mintha dönthetnék. Mintha valóban akarnék festeni.

Miközben már megfestették magukat. És átfestettek engem is, még mielőtt megérkeztek.

Átlátszó ceruzámat viszont nap mint nap használom. Hegye érces, nyomokat hagy, karistol. De van tompa élű is, az simogatni is tud.

Nem lehet eltervezni, mi hogyan legyen. Eldöntöm néha, de aztán nem megy. Elég, ha másképp gondolják a dolgokat, és összeomlik minden. A legjobb, ha csak hagyom, hadd áramoljon minden szabadon. De hogyan kell elengedni magam? Hogyan kell hátradőlni?

Hogyan lehet megtalálni a közös hangot? Úgy, hogy nem keresem.

Aztán már nem lesz mit keresni, ha egyszer elengedik a kezem. Vagy akkor lesz igazán mit?

Megtanulok egyáltalán elengedni? Nem látottat nem elképzelni? Milyen lesz, ha hangjuk helyébe új hangok lépnek? Vajon az ő zenéjüket hallgatom, az ő meséiket olvasom esténként? Csak el ne feledjem, mit szerettünk együtt.

Az integetés is elmarad, a sokáig tartó, ahogy vissza-visszalépnek és kikukkantanak a sarok mögül. Most még hétköznapi a kép, de lassan megszépül. Vagyis már most szép. De amint ellépek az ablaktól, elfelejtem.

Ahogy az összes hetet, hónapot, évet elfeledtem, ha épp nem lep meg a fellapozási vágy. Mélyről jön, vagy előidézi valami, de jó, ha meglep. Felidézni valamit, ami elmúlt, ami mindig veled él, minden porcikádban, csak rárakódik valami időszerű. Le kell porolni a régi lapokat, hogy újra együtt legyünk kicsik. Már ha képesek vagyunk rá. Már ha voltunk egyáltalán.

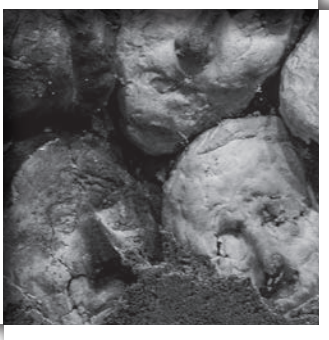

STEINMACHER KORNÉLIA

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ MINT MÉDIUM

„Nehéz dolog a királyra haragudni, amikor a királynét annyira szeretik." Ez a megjegyzés a hagyomány szerint Andrássy Gyula gróf szájából hangzott el akkor, amikor az asszony fejére helyezte a magyar koronát. Ezt az Erzsébet-korban közvéleménnyé lett gondolatot tükrözi vissza az általam elemzett ifjúsági regény, Dániel Anna Erzsébet királynéról szóló ifjúsági regénye is. A mű szerint jelentős mértékben a királyné közbenjárásának köszönhető az is, hogy egykor a szabadságharc idején betöltött szerepe miatt halálra ítélt, de sikeresen emigráló gróf végül visszatérhetett Magyarországra, s a kiegyezés megkötésében aktív szerepet vállalt.[2] Az 1867-es kiegyezés legjelentősebb reprezentatív eseménye az uralkodói pár budai koronázásában öltött testet. A koronázás a budai Nagyboldogasszony-templomban zajlott, ahol rendhagyó módon – a magyarok kívánságára – egyszerre koronázták meg a királyt és a királynét.[3] Az esemény kapcsán külön kiadványok készültek az ifjúság számára is.[4] Andrássy megjegyzése lehet akár utólagos konstruk-

1 A tanulmány létrejöttét az EJKK-NKE 2021-es ösztöndíj tette lehetővé.

2 „A száműzetésből hazatért magyarok között ott van a 35 esztendős Andrássy Gyula gróf. Kilenc év előtt akasztófára szegezték fényképét. Igy tettek mindazokkal, kik el tudtak menekülni a halálos itélet elől.
Erzsébet kérő szava megnyitotta Andrássy Gyula előtt otthona kapuját. Visszatérhetett száműzetéséből. Hazajött többi társaival együtt. Andrássy egyelőre tiszadobi uradalmán, nagy visszavonultságban él. Így kellett élni minden száműzöttnek, politikai fogolynak, ki kegyelmet kapott. Andrássy Gyula egyelőre csak néz, lát és figyel. De eljön az idő, mikor egyike lesz a hatalmas, dicső munkásoknak, kik hidat vernek a szédítő rianás felett, mely a nemzetet és uralkodóját elválasztja egymástól." Dániel Anna, *Erzsébet királyné: fiatal leányok számára,* Budapest, Dante, 1938. https://mek.oszk.hu/09000/09025/# (A későbbiekben ebből a kiadásból idézek.)

3 Kalmár Endre, *Emlékkoszorú dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József ő császári s apostoli királyi fölsége és fölséges neje Erzsébet legkegyelmesebb asszonyunk koronázási ünnepélyére a kegyes tanitó rendtől,* Pest, Emich, 1867. Ney Ferenc, *Hódolati emlék első Ferenc József és Erzsébet ő fölségök Magyarország királyává és királynéjává koronáztatásának Budapesten az 1867-ki év Szent Iván havának 8-dik napján végbement dicső ünnepére,* Pest, Emich, 1867.

4 *A koronázás örömünnepe*, szerk. Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága, Budapest, Pesti Lloyd Nyomda, 1867.

ció is, ám igen találóan fejezi ki azt, hogy a kulturális emlékezetben Erzsébetet mily mértékű rajongás vette körül a kiegyezés idején.[5]

Ahogy arra már Szilágyi Márton is rámutatott, a történelemformáló személyek körül alakuló kultuszok generáltak bizonyos, az életrajzírás gyakorlatában, módjában bekövetkező változásokat: a 19. századi életrajzokban az adatoló jellegű munkák mellett egyre nagyobb tért nyert a kultikus elemekkel telített életrajzi művek megírása, és e művekre jellemző volt a különböző anekdoták, legendák, hiedelmek nagyarányú jelenléte.[6]

Akárcsak a Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága által közreadott, ifjúságnak szánt kiadványát, úgy ez a kultikus gondolkodásmód jellemzi a Horthy-korszakban Dániel Anna regényes életrajzát is, azzal a középpontba állított gondolattal, hogy Erzsébet királyné egyfajta híd volt a magyar és az osztrák vezetés között. A híd kifejezés, mint metafora, a mediátori szerepre utal. Ennek a mediátori szerepkörnek az ábrázolásában a műfaji kereteket illetően találunk eltérést a népszerűsítő irodalom és a gyerekirodalom közt, a különbség elsősorban a módszerben ragadható meg: az Erzsébethez köthető anekdoták, legendák körét az utóbbiban rendszerint meseszerűsítik.[7] Illetve ezen szövegkorpuszból kiindulva alkotnak meg olyan fiktív, a mese műfajához közel álló történeteket, melyek jól illeszkednek a királynéról kialakított képbe. Ez az eljárás a korszakban más közszereplőkre, történelmi személyekre vonatkozó gyermekirodalmi művek tekintetében is népszerű eljárásnak számít.[8]

A közvetítői szerepkör gyakran jelenik meg a történelem során olyan közéleti szereplehetőségként, amelyben ha korlátozottan is, de a nőknek is van helyük. A szerepkör pedig az ő esetükben gyakran társul a mecénási pozícióval, amely tulajdonképpen a nők számára egyetlen legitimizált, teljes életen át képviselhető közéleti szerepkör. De hogyan lesz a korabeli mentalitás keretei közt a negatív sztereotípiákkal terhelt idegenből jött uralkodónő képzetköre, több évszázados hagyománya ellenére Sisi a magyarok közkedvelt királynéja?

Ha visszatekintünk a korábbi korszakokra, találhatunk egy olyan idegenből jött uralkodónőt, akiről ellentmondásos kép alakult ugyan ki a hagyományban, de bizonyos keretek között ő is „átalakult" nemzeti hőssé. Jagelló Izabella, annak révén, hogy

5 Vér Eszter Virág, *Erzsébet: mítosz és valóság a magyarok királynéképében = A múlt feltárása – előítéletek nélkül: tanulmányok*, szerk. Gergely Jenő – Horváth Ildikó – Strausz Péter, Budapest, ELTE-BTK, 2006, 121–138.

6 Szilágyi Márton, *Irodalomtörténet és társadalomtörténet = Bevezetés a társadalomtörténetbe: Hagyományok, irányzatok, módszerek*, szerk. Bódy Zsombor, Ö. Kovács József, Budapest, Osiris, 2006, 567–580, 570–571. Szilágyi Márton, *A költő, mint társadalmi jelenség = Csokonai Vitéz Mihály pályafutásának mikrotörténeti dimenziói,* Budapest, Ráció, 2014 (Ligatura 4.).

7 Példa: „A messze bajor földön van egy kastély. A virág szebben nyílik, a madár édesebben dalol ott, mint az egész országban." Sebők Zsigmond, *Erzsébet királyné,* Budapest, Singer&Wolfner, 1914.

8 Vér Eszter Virág, *Erzsébet mítosz = Erzsébet királyné magyarországi kultusza emlékezethelyei tükrében 1898–1914 között,* Budapest Negyed, 14. évf., 2006/2.

magyar trónörököst szült, a leendő és reménybeli magyar trónörökös anyjaként vált igazán magyar királynévá egyes kortársai szemében, elsősorban a különböző 19. századi, irodalmi interpretációkban.[9]

A kulturális emlékezet alakítói nagyon eltérően látták és láttatták fiához, János Zsigmondhoz fűződő viszonyát, anyai helytállását, ám bizonyos értelmezési keretek között a kényszerű, trónról való lemondását a nemzet, a haza által elkötelezett, a gyermeke érdeke elé a nép érdekeit helyező asszonnyá vált. Ez a képzet egy, a feltehetőleg korabeli történetírók által kreált nyilvános beszédben teljesedett ki.[10] Ehhez az értelmezési kerethez hozzátartozik az az anakronizmust magában hordozó, romantikus irodalmi hagyomány is, amelyben a lemondás során Izabella egy olyan eszmének megfelelően viselkedik, egy olyan szerepkörbe illeszkedik, ami a 19. században alapvető volt és minden más hagyományos szerepkört felülírt. Ez pedig

9 Barlay Ö. Szabolcs, *Romon virág: Fejezetek a Mohács utáni reneszánszról*, Gondolat, Budapest, 1986. Jókai Mór: *Fráter György I-II.* = Jókai Mór *Összes művei*, Budapest, Akadémiai, 1972 (Regények 60). Kemény Zsigmond: *Zord Idő,* Budapest, Szépirodalmi, 1968. Szathmáry Károly, *Izabella, történeti beszély, I.–II.,* Pest, Ráth Mór Nyomdája, 1859. Veress Endre, *Izabella királyné 1519-1559,* Budapest, Athenaeum, 1901 (Magyar Történeti Életrajzok).

10 „Az özvegy királyné beszédét a történetírói hagyomány őrizte meg, több változatban ismerjük. Nincs nyoma annak, hogy lejegyezték volna, egyik történetíró sem jelöli meg forrását, ami egyaránt lehetett a korona átadását megörökítő irat vagy szájhagyomány, de az is elképzelhető, hogy Izabella beszéde csupán az említett történetírók narrációjában létezett és létezik. Bethlen narratívája azonban túlmutat azon, hogy egy történeti pillanatot, egy ünnepélyesnek szánt aktust rögzítsen. A Szapolyai-dinasztia nagy bukását – a korona elvesztését – az özvegy királyné beszéde emeli az egyéni, a dinasztikus tragédia szintjéről a közösség szintjére. A beszédbe foglalt jóslat már nem a dinasztia, hanem a nemzet veszteségét hangsúlyozza. Bethlen anélkül, hogy politikai manifesztumot fogalmazna, érzékelteti a Szapolyai- és a Habsburg-dinasztia nemzethez fűződő eltérő viszonyát." Várkonyi Gábor, *A nők világa = Ünnepek és hétköznapok: Művelődés és mentalitás a törökkori Magyarországon,* Budapest, General Press, 2009, 103–124.

a nacionalizmus eszméje[11] és a honleány szerepköre, amely azt feltételezi a személyről, hogy az a végletekig a nemzet szolgálatában áll, minden döntését és tettét a nép – a nemzet érdeke határozza meg.[12]

Ahogy a történelmi múlt, úgy a jelen korszak közszereplői is válhattak mintaképpé, ahogy ez Erzsébet királynéval is megtörtént. A magyarok szemében Sisi maga is honleánnyá vált, a köré épülő kultusz mind a mai napig megőrizte ezt közvetítői szerepkört a köztudatban. Azonban nem ő volt az, aki által elsőként módosult az idegen uralkodónőkről kialakított hagyomány: Amíg a Jagelló Izabella alakjáról alkotott kép árnyalta, addig a Mária Terézia megtörte, a Sisiről való gondolkodásmód tulajdonképpen szakralizálta azt. S ennek mintegy bizonyítéka az is, hogy Sisi, illetve a császári udvar diplomáciai lépései több esetben is a Mária Terézia idején már bevált mintákat tükrözi vissza.[13] Az, hogy ezt a foly-

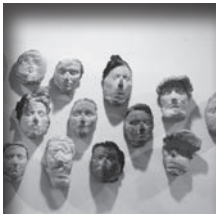

11 Szajbély Mihály, *A nemzeti narratíva szerepe a magyar irodalmi kánon alakulásában Világos után,* Budapest, Universitas, 2005. Várkonyi Gábor Deák Farkas Wesselényi Annával kapcsolatos munkájának elemzésekor felveti a lehetőséget, hogy a korban a kora újkori történelemformáló nőalakokkal foglalkozó művek a 19. századi elvárásokat és álláspontokat vetítik a múltra. Deák Farkas, *Wesselényi Anna özv. Csáky Istvánné 1584–1649 életrajza és levelezése,* Budapest, Franklin, 1875.; Várkonyi G, *i. m.,* 111–112.

12 A honleány a nemzet érdekeit, a nemzet ügyét szolgálja, tartja szem előtt, elsősorban a nemzet és haza szeretetére neveli gyermekét, a nemzet ügyének képviseletére buzdítja férjét, valamint lehetőségeihez mérten támogatja – például jótékonykodás által – a nemzet ügyét. Rendkívüli helyzetekben pedig különböző közéleti – hagyományosan férfi – szerepeket lát el.) A kulturális emlékezetben a honleányi feladatkör a reformkorban válik jelentőssé és jól körvonalazhatóvá. E szerepkör propagálása a kiegyezés után egy időre háttérbe szorul, majd a Horthy-korszakban válik újra kiemelt jelentőségűvé. Jablonczay Tímea, *A nem nemzeti kisajátítása Szentmihályiné Szabó Mária Zrínyi Ilona című regényében,* Irodalomtörténet, 42./ 92. évf., 2011/4, 490–451.

13 „A királyné-kultusz kialakulásának döntő mozzanata 1866 nyarára tehető, ekkor az uralkodó és a magyar megegyezést kereső politikai elit szándékai és reményei Erzsébet személyében kapcsolódtak össze. Ferenc József a vesztes königgrätzi csata után feleségét Budára küldi, az udvar menekülésének előkészítésére, illetve a magyarok „lovagiasságára" számítva jelenléte talán megakadályozhatja az esetleges lázongást. A magyarok felismerve e szerepüket, a későbbiekben ezt a kultusz szempontjából fontos mozzanatot Mária Terézia pozsonyi országgyű-

tonosságot, ezt a védangyali szerepkört, a jóságos, magyarok iránt elkötelezett királyné képet fontosnak tartották összekötni a korábbi mintákkal a magyar hagyományban is, jól mutatják a koronázási években megjelenő kiadványok is: 1867-ben Sisi koronázásakor Mária Terézia, 1916-ban pedig Zita királyné koronázásakor Mária Terézia és Sisi koronázását idézik fel a kiadványok, ezzel is erősítve az új uralkodónő kialakulóban lévő kultuszát.[14]

A hagyományosnak és egyben ideálisnak tartott női feladatokat családi keretek között képzelték el. Azt gondolták, hogy a közéleti szerepkörök betöltésére a nők természetüknél fogva nem alkalmasak, csak rendkívüli esetekben, átmeneti időszakban válhatnak aktívvá ezen a téren.[15] Bizonyos helyzetekben azonban egy nőnek kötelessége volt egy életen át a nyilvános szereplés. Alapvetően a nők esetében ez reprezentatív funkcióval bírt, amelyen túl a jótékonykodás, a mecénáskodás adott lehetőséget a közéletben való jelenlétre. A felnőtteknek szóló, Erzsébet személyét érintő írásokkal[16]ellentétben az ifjúsági regényben annak a bemutatása kerül előtérbe, hogy Erzsébet ilyen jellegű aktivitását a gyermekeivel történtek milyen mértékben határozzák meg.

1. ZSÓFIA HERCEGNŐ HALÁLA

Amíg a korabeli kultikus gondolkodásban első, magyarországi körutazásával, illetve Rudolf születésével, a mai történeti diskurzusban pedig anyósa, Zsófia magyarellenességének felismerésével, s ezzel együtt családi konfliktusba ágyazottság hangsúlyozásával magyarázzák Sisi magyarok iránti érdeklődésének kialakulását, addig Dániel Anna interpretációjában Sisi nem a trónörökös születésével, hanem első gyermekének halálával válik lélekben magyarrá, a magyar érdekek képviselőjévé. Erzsébet első gyermeke, Zsófia hercegnő kétéves korában hal meg Budán. A műben ez a tragédia szüli meg Erzsébetben azt az elhatározást, hogy a magyar és az osztrák nép közötti békéért munkálkodjon. Mintha gyermeke elvesztésével keletkezett űrt a királyné akképp akarná bepótolni, hogy mintegy „örökbe fogadja" a magyar népet és gondoskodik róla. A regényes önéletrajzokhoz és életrajzi regényekhez hasonlóan a korszak történészei által írt életrajzokban is

lésen megjelent segélykérésének analógiájaként jelenítették meg, hangsúlyozva a két történelmi eseményben a magyarok azonos szerepét, a segítséget kérő királyné támogatását a lovagiasság jegyében, mely révén a birodalmat mentették meg melléállásukkal." Vér Eszter Virág: *Mítosz és valóság a magyarok királyné képében = A múlt feltárása előítéletek nélkül,* szerk. Gergely Jenő, ELTE BTK, Budapest, 2006, 121–138.

14 Bozóki János, *Koronázás-könyv,* Pest, Heckenast, 1867. *Koronázási album, IV. Károly 1916-os koronázásának története.* Budapest, k. n., 1917. (Érdekes Újság különszáma)

15 *Magyar családélet és háztartás a XVI–XVII. században,* kiad. Radvánszky Béla, Budapest, Franklin, 1896, 378–379.

16 *Erzsébet-kultusz. Szöveggyűjtemény*. összeáll. Vér Eszter Virág, Budapesti Negyed, 14. évf., 2006/3.

megtalálhatjuk a kreatív kiegészítés gyakorlatát. A történeti hűségre törekvő szerzők esetében is gyakori jelenségnek számít, hogy egyes szituációk, élethelyzetek esetében úgy fejtik ki, hogy mit érezhetett, mit gondolhatott az a személy, akiről az általuk írt mű szól, hogy erre vonatkozóan nem maradt fenn semmilyen egodokumentum.[17] Ennek példáját láthatjuk itt is.

A szerző egy irodalmi példával állítja párhuzamba, magyarázza azt a lelki folyamatot, ami ekkor Sisiben lejátszódott: Sisit kedvenc magyar szerzője, Jókai Mór egy hőséhez hasonlítja. Az új földesúr hőse, Ankerschmidt lovag azáltal válik magyarrá, hogy elveszti egyik lányát. A lovag azért érzi otthonának, hazájának Magyarországot, mert ez az a föld, amelyben szeretett lánya nyugszik.[18]

A szerző szerint tehát Zsófia elvesztése az az életesemény, amelynek hatására Sisi mint magyar királyné öntudatra ébred. A regény később felidézi Jókai audenciáját a királynénál, ahol Sisi a szerzőnek vallomást tesz arról, hogy mennyire magáénak érzi hőseit. Itt Ankerschmidt lovagot is kiemeli, mint olyan regényhőst, akivel lelki rokonságot érez. Sisi tehát az interpretáció keretei közt a későbbiekben maga is tudatosítja ezt a párhuzamot.

A regény, az irodalmi mű ebben a koncepcióban úgy tűnik fel, mint amivel a saját gyász, veszteség kifejezhetővé, tudatosíthatóvá, feldolgozhatóvá válik: az esemény hatására bekövetkező belső lelki változások, folyamatok is egy irodalmi példán keresztül, a szövegismeretre alapozva válnak a külső környezet számára kifejezhetővé. A könyvek, a korabeli irodalmi és ismeretterjesztő művek egyébként is úgy jelennek meg a történetben, mint kétféleképpen funkcionáló médiumok. Egyrészt Erzsébet királynénak az önértelmezésben nyújtanak segítséget, másrészt olyan közvetítői szerepet töltenek be a magyarok ügye és Erzsébet között, mint amilyen közvetítői szerepet tölt be Erzsébet az osztrák udvar és a magyarok ügye között. A számára elérhetővé vált műveken keresztül ismeri meg jobban Erzsébet a magyarokat, a magyarok helyzetét, és érti meg, hogy milyen nyilvános gesztusokra és konkrét intézkedésekre, változásokra van szükség. Ennek mintájára pedig az olvasó felé közvetített üzenet a szerző részéről a következő: minden magyar leány számára fontos, hogy olvasott és művelt legyen. Ez nélkülözhetetlen erény ahhoz, hogy igazi honleánnyá váljon.

17 Thomas V. Cohen, *Hogyan meséljünk el egy reneszánsz gyilkosságot? = Elbeszélés, kultúra, történelem,* szerk. Kisantal Tamás, Budapest, Kijárat, 2009. (Narratívák, 8.)

18 „Egy hét múlva ment végbe a temetés. Párosult abban a pompa és a gyász. Papok, énekesek messze földről; virágok a föld minden rónáiról; arany és selyem a koporsón, fáklyák és lobogó címerek; csak a könny telt ki hazulról.
Ankerschmidt katonaember volt; katonának sírni emberek előtt nem szabad.
Az ő szaván nem volt szabad megérezni annak, hogy e hang most temetésre vezényel.
Mikor a gyászmenet a sírbolt elé ért, mikor a koporsót leeresztették az üregbe, mikor a nagy kőfedelet rábocsátották az üreg nyílására, mikor az utolsó ámen elhangzott fölötte, akkor Ankerschmidt vette fel az első göröngyöt, hogy a sírdombra hajítsa.
És ez a hant az, mely nem ereszt bennünket odább. Ez a göröngy tart bennünket idekötve, mely halottunkat takarja; ez a göröngy avatja fel a földet, melyet eddig csak tapodtunk, hazánkká, melyet térdelésünk szentel. Ez a göröngy magyaráz meg mindent, aki még ezt nem értette.
E naptól fogva Ankerschmidt lovag bárhová távozott volna is a föld kerekén, visszavonta őt egy hon, egy táj, egy domb, egy hant, amit meghalt leánya sírjára hajított." Jókai Mór, *Az új földesúr,* Budapest, Akadémiai, 1962.

2. RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS SZÜLETÉSE

Egy másik, korabeli elterjedt szóbeszéd szerint, amikor Sisi megajándékozta Ferenc Józsefet a trónörökössel, akkor a boldog apa azt mondta a királynénak, hogy bármit kívánhat. Erzsébet pedig azt kívánta, hogy férje kössön békét a magyarokkal. Az életrajzi regény több más pontján is előfordul, hogy Ferenc József érzéseiből a királyné előnyt kovácsol. Az idegenből jött uralkodónők negatív megítélésében nagy szerepet játszott az, hogy a magyar király érzéseit mennyiben használja fel felesége saját javára, miközben nem törődik azzal, hogy ezzel mennyire árt a környezetének vagy a hazának. Ám a hagyományban Sisit sosem önös érdek vezeti, A Sisi-kultusz írásos dokumentumai szerint az ebből adódó lehetőséget mindig a magyarok javára fordítja.

„Csak pár hét mulva tudjuk meg, hogy a gyermek milyen ajándékot hozott bölcsőjében.

– Mondd kedvesem, – kérdezte Ferenc József feleségét, – mivel szerezhetnék neked örömöt? Olyan nagy az én boldogságom, hogy alig bírom elviselni. Ha neked valamit adhatnék, ha valamit kedvedre tehetnék? Mondd, kedvesem, mi az? Beszélj, egyetlen, édes Sisikém.

Erzsébet férjére emelte ragyogó szemét.

– Ha igazán örömöt akarsz nekem szerezni, adj kegyelmet a politikai foglyoknak. Nyisd ki a börtönök ajtaját és bocsásd vissza hazájukba a száműzötteket.

Ferenc József önkénytelenül hátrált egy lépést.

– Gondolod Sisi, hogy ez jó lesz így? Ezek közül az emberek közül sokan karddal harcoltak ellenem, majdnem mindannyian tettel, vagy szóval lázítottak.

– Légy irgalmas velük szemben és Isten is megáldja cselekedetedet.

Ferenc József lehajolt, megcsókolta Erzsébet fehér homlokát, ragyogó aranyosbarna haját és halkan mondta: – Ugy legyen minden, ahogy te kívánod.

Pár nap mulva a hivatalos lap már hozza, hogy az uralkodó szabadon bocsátotta a várfogságban levő politikai foglyokat és megengedte, hogy a száműzetésben levő forradalmárok hazajőjjenek.

És bár nem volt benne a hivatalos lapban, Magyarországon széltében-hosszában beszélték, hogy a börtönök ajtaját Erzsébet nyitotta ki és a száműzötteknek ő adta vissza hazájukat.”

Ha a mai történettudomány állását vesszük figyelembe, akkor jól érzékelhető, hogy a kortársak, akárcsak az elemzett mű szerzője, Sisi egyes gesztusainak túlzott jelentőséget tulajdonítanak. A reflexiók maguk is túlzó gesztusokkal élnek, a királyné a róla szóló diskurzus keretei közt „szakralizálódik”, a híd metafora mellett a szövegekben megjelenik az őrangyal, a védőangyal

metafora is. Sebők Zsigmond Erzsébet királyné című[19], az ifjúság számára írt regénye az Új Idők 1898-as hirdetésében tűnik fel. A kötetről szóló ismertetőben – mely egyben a mű záró sorainak tartalma is – Sisit Magyarország jóságos tündérének, hazánk védangyalának nevezik, aki, akár egy szent, halála után is folyamatosan közbenjár a magyarokért, értük imádkozik.[20] Erdélyi Zoltán Erzsébetről szóló gyermek színjátékában Erzsébethez az arkangyal, mártír és szent jelzők kapcsolódnak egy édesanya monológjában, aki gyerekei kérésére mesél a néhai uralkodónőről, mert közeleg az iskolában Erzsébet emlékünnepének napja.[21]

A kifejezések szintjén tehát Sisit életében őrangyalként, halálát követően szentként tüntetik fel, s többen hasonlítják alakját Árpádházi Szent Erzsébethez is. Alakjához kötődő, természetfelettire vonatkozó kifejezések által tehát ilyen módon érhető tetten, hogy szakralizálódik az idegenből jött királyné toposza, amelyet Mária Terézia fellépéséig alapvetően egy démonizáló nyelvi retorika jellemzett.[22]

3. RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS TRAGÉDIÁJA

A korszakban ábrázolt történelmi női hős, uralkodóné, vagy jelenleg is élő női közszereplő viszonya gyermekéhez, valamint nevelésének eredménye – milyen módon sikerült őt szintén ideális honleánnyá vagy hazafivá nevelnie – nagy szerepet játszott abban, hogy miként ítélték meg, értékelték egészében őt. Jórészt az anyákon kérték számon a közerkölcsöt, s ezen keresztül az ország stabilitását, jövőjét is. Úgy vélték, rajtuk múlik a jövendő hazafiak jelleme, az önérdekeknek a közérdek mögé szorítása, s a készségek kifejlesztése, melyekkel gyermekeik elhivatottan, aktívan válnak majd maguk is azon folyamatok alakítóivá, melyek jobbá, élhetőbbé tehetik a világot nemzetük, vagy akár az egész emberiség számára. Az anyaság e közvetítői szerepköre egyrészt azon alapul, hogy az utód világra hozása és felnevelése kapcsot teremt a jelen és a jövő közt, másrészt keretezi és befolyásolja a gyermeknek a világ, a környezet eseményeihez való viszonyulását, az első években maga alapozza meg, alakítja ki a felelősségtudatot és a társadalmi érzékenységet. Az anya ezzel nem csupán szülői, hanem honleányi kötelességét is teljesíti.[23] A felelősség, mely révén az anya ideális közvetítővé vagy bűnbakká válhat, megmutatkozott a társadalom minden szintjén. Minél magasabban helyezkedett el egy adott személy a társadalmi hierarchiában, annál nagyobb politikai súlya volt annak, hogy miként áll helyt anyaként.

19 A hirdetés ahhoz kötődik, hogy 1898-ban jelent meg az első kiadás.

20 *Erzsébet-kultusz. Szöveggyűjtemény*, összeáll. Vér Eszter Virág, Budapesti Negyed, 14. évf., 2006/3, 178.

21 Erdélyi Zoltán, *Erzsébet királyné emléke. Alkalmi gyermek színjáték egy fölvonásban,* Bp., Barcza János Nyomda, 1910, (Történelmi és iskolai játékok IV.).

22 Például: *Egy történelmi gyilkosság margójára: Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013*, szerk. Majorossy Judit, Szentendre, Ferenczy Múzeum, 2014. Surányi Miklós, *A nápolyi asszony,* Budapest, MTA, 1924.

23 Vér Eszter Virág, *„… egy új köteléket fog fűzni magas családja s a nemzet között…": Az uralkodócsalád tagjai Magyarországon (1867–1869),* Aetas, 34. évf., 2019/2, 5–36.

Rudolf trónörökös megítélése, s rajta keresztül Sisi megítélése – több szempontból is ellentmondásos lehetne, ha a korabeli normákat, elvárásokat vesszük figyelembe, ám a magyarok szemszögéből egyértelmű, hogy miért egy pozitív kép bontakozik ki az írott források tükrében. Rudolf alakjába is belelátták a magyar hazafi ideális megtestesítőjét, amelynek hátterében az állt, hogy valóban szimpatizált a magyarokkal, számos gesztusa, kezdeményezése és tevékenysége árulkodik arról, hogy számára egyaránt fontos volt a magyarok jogainak és a magyar kultúrának a képviselete.[24] A már emlegetett Jókai Mórral közösen hozták létre az Osztrák Magyar Monarchia írásban és képben sorozatot, ami páratlan visszhangra és népszerűségre tett szert.[25]

Rudolf tehát, mint a magyar ügyek pártolója, egyben bizonyíték is volt arra, hogy Sisi elkötelezett a magyar nemzet iránt, hiszen az ő nevelését, hatását látták ebben. Ezzel szemben a négy fal között komoly volt a feszültség Rudolf és szülei között: életviteléből adódóan ugyanis számos ponton megsértette az íratlan erkölcsi normákat. A korszakban ugyan a férfiakkal sokkal elnézőbbek voltak a rendezetlen magánélet tekintetében, mint a nőkkel szemben, Rudolf számtalan szerelmi kalandja mégis sok fejtörést okozott az osztrák udvarban a propagandáért felelős személyeknek is.

Jól érzékelhető a különbség aközött, ahogy az osztrák udvari körök és a magyar nemesi-értelmiségi körök értelmezték a trónörökös zavarba ejtően sok hódítását, s hódításának módjait. A magyar irodalmi hagyományban volt egy olyan, korabeli jelenség, hogy a szerelmi kalandokat férfierényként, férfiúi virtusként fogták fel a szerzők, leginkább azokban az esetekben, amikor a néhai uralkodó egyes családtagjairól volt szó. Ez az úgynevezett Szép Ilonka-jelenség, ahol a művekben az a tényező, hogy álruhás királyok, királyfik csábítanak el fiatal, érintetlen lányokat, nem válik a gazemberség bizonyítékává. Ehelyett úgy értelmezhető, ami egyrészt az uralkodó romantikus alkatáról, másrészt férfiasságáról árulkodik, vagyis arról, hogy képes az utódnemzésre.[26] Rudolf királyfi afférjairól a magyar sajtóban azonban az osztrák cenzúra miatt csak nagyon speciális keretek között lehetett hírt adni: Mikszáth Kálmán Csipkeország című tárcáját a Szegedi Napló hozta le, amelyben Mikszáth mesei keretek közé ágyazta az afférokat és játékosan még meg is dorgálta a királyfit.[27]

Egészen más a helyzet azonban általánosan a gyereksajtóban, illetve a Horthy-korszak irodalmában. A magyar szerzők az ilyen típusú kihágásokhoz hasonlóképpen állnak hozzá, mint a 19. századi osztrák udvar. Ezért aztán az olyan témák, mint a szerelmi kalandok, Ferenc József hűtlensége, illetve Sisi és az uralkodó viszonyának megromlása vagy az Andrássy és Sisi közötti esetleges intim viszony kérdése tabunak számítanak. Az ideális kép megőrzé-

24 Vér Eszter Virág, *„Rezső királyfink": Fejezetek Rudolf trónörökös politikai nézeteinek magyar vonatkozásairól. = Rudolf – a reményvesztett imádó. (Időszaki kiállítás a Gödöllői Királyi Kastély Múzeumban, 2008. június 5. – szeptember 28.),* szerk. F. Dózsa Katalin – Faludi Ildikó, Gödöllő, Gödöllői Királyi Kastély, 2008, 28–35.; Vér Eszter Virág, *„... így jutott az istenek sorába Romulus." A Rudolf-kép változásai a Monarchia magyar nyelvű sajtójában,* Múlt-Kor, 13. évf., 2015/3, 86–91.

25 Szívós Erika, *Budapesti mesék, Jókai és Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben*, Budapesti Negyed, 15. évf., 2007/3. Gángó Gábor, *Jókai Mór és Rudolf trónörökös barátsága*, Irodalomtörténet, 34/84. évf., 2003/3, 380–395.

26 Margócsy István, *A király mulat. Fejedelmi csábítás a magyar romantikában*, 2000, 16. évf., 2004/9. Igaz, ha egy ilyen jellegű hagyomány létét nem is, de Vörösmarty Szép Ilonka ezen hagyományba sorolható értelmezését megkérdőjelezi: Vaderna Gábor, *Mátyás király szerelmes,* 2000, 31. évf., 2019/3.

27 Mikszáth Kálmán, *Népmese Rudolf királyfiról* = Mikszáth Kálmán *Összes műve, Cikkek és karcolatok, II.,* Budapest, Akadémiai, 190–192.

sének érdekében az ifjúsági regény világának valósága szerint Sisi és az uralkodó kapcsolata a végsőkig törékeny ugyan, de gyengéd érzelmeken alapuló, támogató szeretet-kapcsolat.

Amellett, hogy a Horthy-korabeli ifjúsági művek és gyermekeknek szóló művek – erősen hangsúlyozzák, hogy fontos a fiatal nők számára a tisztaság megőrzése a házasságig, alapvetően hallgatnak minden olyan nemi identitással kapcsolatos kérdésről, ami a testiség megélését érinti.[28] Ugyanez vonatkozik az ehhez köthető történeti tudásra, mely ezzel szemben az egyes közszereplők esetében az ilyen jellegű, közismert anekdotákban és a ponyvahagyományban is egyértelműen jelen van.

Rudolf halálának módját a szerző konkretizálja, míg botrányairól hallgat. Vetsera Mária szeretői szerepe ezen a ponton is elég plasztikusan van jelen a történetben, hiszen kettős öngyilkosság történt. Az öngyilkosság kapcsán a gyerekirodalomban, ifjúsági irodalomban egyfajta egységes elhallgatást feltételezhetnék vagy legalábbis egyfajta eufemizmust, illetve szigorú értékítéletet, ehelyett azonban az elemzett mű esetében tényszerű közléssel, valamint a mély, vallásos-erkölcsi dilemma mellett empátiával és részvéttel találkozunk.[29] A Magyar Gyermekbarát családi lapjában például rövid cikk jelenik meg Nyáry Pál öngyilkosságáról, valamint Széchenyi kapcsán és Rudolf trónörökös kapcsán sem tapasztalható az elhallgatás.[30] Bár minden öngyilkosság kapcsán a szerző jelzi, hogy ez az életpálya méltatlan lezárása, de ezzel együtt érzékelteti azt is, hogy ennek ellenére az adott személynek helye van a Nemzeti Pantheonban.[31] Az öngyilkosság kapcsán Dániel Anna narratívájában is megjelenik a katolikus tanítás nézőpontja, amely súlyosbítja a mélyen vallásos anya veszteségét, azonban az ifjúsági regény írója elsősorban részvétet és együttérzést fejez ki, amelyen keresztül a társadalmi érzékenyítés igénye nyilvánul meg.

Dánielné Erzsébet lelkiállapotát Zsófia halála kapcsán egy irodalmi regényhőshöz hasonlítja, úgy Rudolf elvesztése kapcsán egy mitológiai nőalakot von be az értelmezésbe. Niobé veszteségének[32] megidézésében már érzékelhetjük, hogy

28 A korban nagy felháborodást kelt az is, hogy Veress Pálné jóvoltából az általa működtetett leányiskolában a szexuális felvilágosítás előkerül a tanórákon.

29 Az öngyilkossághoz való ezen gondolkodásmódnak már megvolt a hagyománya a 19. században is. A gyerekeknek szóló írásokban nem tapasztalható, de máshol jellemző, hogy ilyen esetekben az egyénnel szembeni empátia mellett általában megjelent a politikai vélemény, az adott rendszer bírálata is. Ebben a felelősség a tett kapcsán az egyénről jórészt áttevődik a közösségre, a bírált rendszerre: Szilágyi Márton, *„sötét halálával az öngyilkolásnak.": (Czakó Zsigmond halála) = Határpontok,* Budapest, Ráció, 2007.

30 Amellett, hogy mind Széchenyi, mind Rudolf halálával kapcsolatban megjelennek a különböző összeesküvés-elméletek.

31 Érdekes, hogy egyes szélsőséges esetekben, ha a halál módja az öngyilkosság volt, az is erényként volt feltüntetve. Gondoljunk az olyan, jellemzően középkori vagy török korabeli esetekre, ahol a nők azért váltak szentekké vagy hősökké, mert inkább a halál e formáját választották a megbecstelenítés helyett.

32 Az antik mítoszt jegyző Ovidius szerint a thébai királyné 14 (korábbi változatokban eltérő számok szerepelnek) gyermekét vesztette el az istenek haragja miatt. Halálukat követően kővé dermedt, de még kőszoborként is könnyezett.

ezen párhuzamban Ankerschmidt lovag esetével ellentétben az érintettre gyakorolt hatásból nincs azonos kiút, a gyászfeldolgozás egykor kitaposott ösvénye már nem egy járható út.

„– Rudolf öngyilkos lett, – vág közbe a királyné. Nem kérdés ez a mondat, hanem határozott állítás.

– Igenis, Felség. Megölte magát. Vetsera Mary bárónővel együtt mentek a halálba.

[…]

Erzsébet egy pár pillanatig szívére szorított kézzel áll helyén.

És Ferenczy Idának is Niobéra kell gondolnia, csakhogy Erzsébetnek nem adta meg a kegyet az istenek irgalma, hogy márvánnyá változhasson. Éreznie, szenvednie, élnie kell, azokért, kik sajátmagánál sokkal drágábbak neki: férjéért, életben maradt gyermekeiért.

A fehér márványszobor még mindég ott áll egyenesen, mereven, szívére szorított kézzel. Szeme a távolba néz, mintha keresne valakit, aki elment, kivel a végtelenség birodalmában sem találkozhatik többé soha."

A regény koncepciója szerint Sisi olyan tartósan rossz egészségi állapotba kerül, hogy az őt féltő Ferenc József unszolására kezd bele a külföldi utazásokba, hosszas külföldi tartózkodásokba. Egészségügyi problémáit szintén nem hallgatja el ez a regény, pszichés zavarai, étkezési problémái, az udvartól való tartós távolmaradása azonban egyaránt Rudolf elvesztésével kapcsolódnak itt össze. Az életrajzi események ilyesfajta módosítása is azt szolgálja, hogy Erzsébet tökéletes anyaként tűnhessen fel a történetben, hiszen Sisi már jóval korábban – Rudolf életében is – hosszú időszakokra távol maradt az udvartól és ekképp gyerekeitől is. Ennek közlése felvetné a csonka család dilemmáját, valamint annak kérdését, hogy Sisi mennyiben hagyta magára gyermekeit.[33] Másfelől pedig a királyné összeomlásának ábrázolásmódjában van még egy mentalitástörténeti érdekesség: amellett, hogy részben magát az Erzsébet-kultuszt erősíti, részben mégis a nőkről alkotott korabeli konzervatív felfogást tükrözi vissza: annak bemutatása, hogy a királyné számára milyen erőfeszítés, megpróbáltatás minden egyes olyan alkalom, amikor

33 *Drága Rudolf! Ferenc József és Sisi levelei fiukhoz,* s. a. r. Vér Eszter Virág, Borodi Dániel, Budapest, Szépmíves könyvek, 2020.

Rudolf halála után újra nyilvánosság elé kell lépnie, tulajdonképpen annak bizonyítéka, hogy a nő természeténél fogva nem alkalmas egy életen át tartó közéleti szerepre.

Annak megítélésében, hogy Sisi milyen anya volt a gyakorlatban, pontosabban, milyen anya szeretett volna lenni, két felfogást kellene ütköztetni: az ugyanis, hogy anyaként hogyan kell helyt állni a hétköznapokban, a gyakorlatban, egy nagypolgári-értelmiségi családban, egészen mást jelent, mint az, hogy egy uralkodói udvarban hogy lehet betölteni ezt a funkciót. Mivel az irodalmi példák sokszor az utóbbi körből állítanak mintát az előbbi elé, az értelmiségi körökben a saját anyakép ideájuknak megfelelően idealizálták Erzsébet királynét, mint anyát, miközben Erzsébet törekvései arra engedhetnek minket következtetni, hogy őhozzá is közelebb állt a nagypolgári gondolkodásmód ebben a tekintetben. Egy példát említsünk csak: a polgári-értelmiségi modellnek megfelelő idea szerint[34] maga akarta szoptatni gyermekeit, ezzel az elhatározással pedig eggyel nőtt az anyósával való konfliktusainak száma, aki végül meggátolta ebben. Egy izgalmas kérdés lehet társadalomtörténeti szempontból az, hogy Sisinek milyen küzdelmei voltak erre vonatkozólag az udvarral a sajátos elképzeléseivel kapcsolatban. Mindeközben pedig a szoptatás propagálása kapcsán a korszak irodalmi műveiben hangsúlyos szerepet kapott az az anekdota, hogy Jagelló Izabella maga szoptatta gyermekét.[35] Az anekdota népszerűsége révén azonban szintén megjelent az a 19–20. századi mentalitástörténeti dilemma, ami a női közéleti szereplehetőségek körül forog. Hiszen rendkívüli okokból kifolyólag Izabella nyilvánosság előtt szoptat, amely kivétel nélkül minden irodalmi interpretációban komoly lelki megpróbáltatásokat jelent számára, akárcsak Sisi számára az, hogy múlhatatlan gyászát Rudolf halála után nyilvánosság előtt fejezze ki. Másfelől azonban ez a gyász csak még inkább szerethetővé tette őt, és erősítette kultuszát, szemben Ferenc Józseffel, akinek kritikaként fel is rótták, hogy a fia halálát illetően gyakorlatilag érzéketlen maradt a nyilvánosság előtt.

34 Dr. Bókai János, *Néhány szó a gyermekápolás köréből* = Magyar Nők Évkönyve, szerk. Kánya Emília, 1. évf., 1861, 20–29.

35 Ráadásul a művészettörténeti kutatások szerint a szoptatás megjelenítése épp a nők közege számára igyekezte felkelteni az érzelmi azonosulást. A témában Vizkelety Béla Izabella királyné anyai áldozata című illusztrációja 1864-ben a Családi kör által jutott el szélesebb körökhöz, az előfizetők mintegy ajándékként kapták meg a vonatkozó illusztrációt, valamint Kiss Bálint festménye nyomán 1866-ban a korszak másik kedvelt nőknek szóló szépirodalmi lapja, a Nefelejts révén jutott el az anekdota vizualizált variánsa szélesebb rétegekhez. Révész Emese, *Kép, sajtó, történelem: Illusztrált sajtó Magyarországon 1850–1870 között,* Budapest, Argumentum, 2015, 287–288.

TOJÁS

VERES ERIKA

EREDETI MÁSOLAT: LEVÉLKE

Amikor a csempékre gondolok, akkor nem csak egy kép, nem csak egy történet jut eszembe. A csempék alkotóelemeit egymásra olvadt rétegekként látom, amelyeket többféle tényező fog össze. Először is adott az agyag-anyag, amelyet lepecsétel a glazúr. Az *idő*, vagyis a múltjelenjövő pulzálva bevillanó-kialvó pontjele e közé a kettő közé csúszik be, hol az agyag simaságaként, kiégetett szárazságaként ébreszt bennem időképzetet a tapintás által, hol a fénymáz hűvösségét érintve tudom: egy érzet pillanatnyisága hosszadalmas reakcióknak nyithat utat – olykor elvezet az örökkévalóságig. A tárgy maga megkövült időként aposztrofálható, amely időben létező entitás is egyben. Egymást tartalmazó végtelen burokrétegek sora ez: idő a tárgyban, tárgy az időben. Emellett, tehát az időfaktor mellett, a *képzelet* is lehet csempék rétegeit összefogó tényező. Vagy ez a kettő ugyanaz lenne? Idő_képzelet, képzelet_idő – az egyik pont, a másik vonal, legalább ez nyilvánvaló. Mindenesetre szólni kell az *emlékezet* tényezőjéről is. Zajok, színek, formák pörögnek elő az emlékezet által: piac mellett elhaladó villamos, hajókürt, árusok kiáltozása (*Perec eladó!*), fém tányérkára visszatett teáspohár élestompa hangja, fehér alapon a kék, a zöld, a piros, fehér alapon többféle kék (*kobalt, türkiz, azúr, égszín*), majd kék alapon ugyanez (*a zöld, a piros, a fehér, a sárga, a fekete, a türkiz, a viola*). A színskálán csúszkálnak, a színkombinációk rendszerében közlekednek gondolataim...

Töprengés a múlton. Mintha csónakkal vágnék neki az Aranyszarv-öbölnek: Fenertől Eyüpig evezve, *lassú*, zavartalan *időben* végignézni Fatih városrész víz felé nyíló városkapuit, lakóházait, mecseteit, sírhelyeit, bizánci templomait. Látni az alázat jelképeit, a cédrusok Allah nagysága előtt fejet hajtó csúcsát a minaretek mellett. Látni autókat fejem fölött a hídon, ahogy sirályokkal versenyeznek, megpróbálják kielőzni vagy legalább utolérni egymást, de mindhiába, két külön síkon haladnak tovább. Autók, sirályok. Egy pillanatba belefoglalni ezt a képet, majd átadni a szimbólumok időtlen lebegésének: égszínkék alapon határozott vonalvezetés, a híd sávját jelző fekete csík alig hasonlít már a régi tulipánszárra, keréknyom által cserélődik le a gránátalma-minta. A képek jelentése mégis átfedi egymást (szinchrón-diachrón keresztmetszet az idő*k* termékeny tengelyén). Technikai tudás esztétikai formagazdagság mellé helyezve két különböző képen. Régi-új látvány, régi-új jelen-(t) és. Felülemelkedni a múlton nem kötelező, a jelen stilizálása pedig még kevésbé az.

Aztán látok mást is: embereket a parton. Halászok, turisták, városi kóborok. Őket sem lenne szabad lerajzolni, csakúgy mint az állatokat és a növényeket. Marad az elvont geo-

metriai struktúrák ábrázolása, maradnak a betűk, marad a *jel*. Isten képmása, az *ember*, eredeti másolat. A valóság hű ábrázolása szentségtörés. Így nő a tökéletlenség elve elvárássá, a hibajelenségek betoldása pedig a képalkotás szabadságának előfeltételévé válik a valóságábrázolásban. A pont a vonal, a kör a csík. #apontavonal#aköracsík. Mecsetfalon repedés, kupolán horpadás, imádságos könyvben illusztráció, lexikonban miniatúra. A csempén pedig: keretbe foglalt mozdulat. „[V]edd példának a piciny füszálat" – hangzik vissza... Habár nem is, vegyük példának inkább a levélkét, egy egyszerűt, egy ép szélű útifűlevelet. Az erezethez igazítani a szélét, lazán hajló vonal íve köré egyet jobbról, egy másikat balról. Alulról kezdeni a mozdulatot a szártól, a két vonal nem kell, hogy összeérjen, csak szaladjon fel gyorsan a csúcsig, visszafelé, ereszkedőben pedig fáradjon el annyira a csukló, hogy teljesen belassuljon a kép – alig marad festék, amely lezárhatná szervesen a kapcsot. A kontúrok között néhány milliméternyi üresség lebeg. Sebaj, erre jön még a zöld! Levélszíntöltelék, intenzív tartalom, amely vonzza a tekintetet. Egy recés levélke megrajzolása természetesen másfajta ügyességet kíván. Szakaszosan épül fel a lótuszlevél is például. Itt is a központi ér-ív tartja a kompozíciót, s e köré nő a rajz: félköríves vastag vonal hízik, a csúcs felé tart, de hirtelen megáll, s mint egy pszichopata, irányt vált, harminc fokos szögben elkezd egyenesen befelé haladni, majdnem teljesen az érig. Időközben persze elszégyelli magát, elvékonyodva próbál bocsánatot kérni, lassan megszünteti saját magát, abbamarad. Ahány fodor egy lótuszlevél, annyi replika alul vastag, felül vékony vonalakból. Három, öt vagy hét csúcsból összetevődő levélszerkezet járul az enyhén tekeredő fő erezet mellé. A kontúrok itt sem kapcsolódnak teljesen össze, csak a töltelékszín által alkotnak majd összefüggő egészet. Hiába minden tétovaság, a rajz úgyis elkészül. A levelet befestik, a fekete tust áthúzzák még erőteljesebben, kiigazítják a kontúrt. Átlátszó fénymázat öntenek a képre, és ezerkétszáz fokos kemencében ropogósra sütik. Technikától függően, égetés után más tónusú lehet ugyan a szín, de jó esetben többé már nem módosul. A pirosból nem lesz barna pötty, a türkiz nem szürkül el, nem sárgul a fehér, s a nap nem szívja ki a kobalt kékjét. Minden ugyanúgy marad: a színek eredeti intenzitása, valamint a rajzoló kéz dinamikája évszázadok után is visszaköszön a csempékről, mozdulatlan ábraként. Kell ennél megrendítőbb ellentmondás?!

PÁPAY SZANDRA

VALAMIT AZ ÜRESSÉGRŐL…

(NAGY HAJNAL CSILLA: *HÉT*)

Nagy Hajnal Csilla erős visszhanggal debütáló verseskötete után prózával jelentkezik. A több műfajban alkotó művészeknél külön izgalmas kérdés, hogyan alakul a forma és tartalmi világ ezekben a váltásokban. Pályakezdő írók esetében pedig ott bujkál bennünk a kíváncsiság is, hogy vajon a megkezdett művészi irányok merrefelé haladnak tovább.

Amit Nagy Hajnal Csillától megszokhattunk a versekben, azt a témahorizontot prózában is köszönthetjük: a nyelv mindig valami rejtettet, valami kimondhatatlant tematizál. „Igen, kölcsönvettem egy szavad. / A szádból vettem ki, még emlékszem a / kapukódra. Te nem tudsz róla, de / néha visszajárok, keresem magam, / mikor máshol nem találom."[1] Míg a versekben ez sokkal inkább nyelvi természetű, addig a prózában ez az egzisztenciális léttapasztalat egy újabb dimenzióval, az elbeszélhetetlenség problémájával gazdagodik. A szövegeken keresztül az önmagukat meghatározni vágyó, s e meghatározási vágy kudarcát az őrületig fokozó szubjektumok próbálnak utat találni.

Máris ott vagyunk a *Hét* alaptapasztalatánál: hét ember hét napjának elbeszélése – hétszer hét próbálkozás a saját történet elmesélésére. Az éntörténethez való hozzáférés külön tétje lesz a magát regényként aposztrofálni kívánó szövegvilágnak. „Miért kell folyton keresnem valamit valahol?"[2] Az önkeresés igénye és a sajátként megélt létezéstől való menekülés kényszere szimultán van jelen a karaktereknél, és ez a paradoxon az első mondattól az utolsóig tartó feszültséget teremt. Az emlékezés mint a hozzáférés egyik lehetősége is folyton akadályokba ütközik. Olyan létezés ez, melyben nehéz emlékezni, viszont igény van a felejtésre. Ahol a szereplők inkább kitalálják a történetüket, mintsem elmondanák a sajátot; ahol szerepek és álruhák mögé bújik a valóság.

A hetes szám címadó motívuma uralkodó történetrétegként nehezedik rá erre a keresésre. Sztereotípiákat, archetípusokat és mítoszokat aktivizál bennünk; s e történetstruktúrákban egyszerre éljük meg az önmagunkra ismerés szabadságát, és érezzük e determináltság fogságba ejtő erejét is. A *hét* egyszerre határoz meg időt és mozgásteret. Elvonatkoztathatatlan viszonyítási pont a teremtéstörténet ikonikus hete, a hét főbűn; vagy épp a mesék mágikus hetes számai. „Furcsa, sosem hittem benne, hogy teremtés tényleg létezik." „…tudom, hogy a létezés az egyedüli módja annak, hogy bűntelen lehessek, *és annak is, hogy bűnös*..."[3] A hétszer hét napból álló struktúra – mely az Ószövetségben a hétszer hét év utáni felszabadulást is idézhetné – szintén nem enged a szimbolika szorításából.

A főhős – talán csak az elsőbbség jogán – Anna lehetne, akivel az első etapban énelbeszélőként találkozunk; a lány hétfőtől vasárnapig egymás után meséli el a hét történéseit. Az utána következő karakterek mindig más naptól kezdik a hetet. E hét szereplő néha több uta-

1 Nagy Hajnal Csilla, *Városaink és folyóink* = Uő, *Miért félünk az őrültektől*, Pozsony, Kalligram, Pozsony, 2016, 50.
2 Nagy Hajnal Csilla, *Hét*, Budapest, Scolar Kiadó, 2021, 12.
3 *Uo.*, 180., 173.

lással, néha csak egy-két mondat erejéig ér össze. Első olvasásra a felvillanó kapcsolatfoszlányokat szinte meg se jegyzi az olvasó; mintha lenne is egy ilyen ellentmondásos célja a szövegnek: pillanatnyivá, felejthetővé tenni az önmagukat is felejtésre ítélő emberi kapcsolatokat. Nehéz is lenne hőst kiáltani a létezés elől menekülő szereplők között; a regény, ami a hiányt tematizálja, mintha ezzel a legnagyobb űrrel próbálna szembenézni. „Mintha csakis az én számomra lennének elrejtve dolgok a világban, úton-útfélen, és *könyörtelenül* várnák, hogy rájuk találjak. És ha én nem találom meg őket időben, akkor más fogja, és helyettem? De akkor talán mégsem nekem lettek odatéve azok a dolgok."[4]

A szereplők közötti kapcsolatok mögött a *sajáthoz* való hozzáférés lehetősége sejlik fel, de valahogy le is bontja rögtön bennünk a szöveg a modernségtől örökölt *magadat tisztán találod meg másban* gondolatiságát. A találkozások automatizmusa, a másik folytonos félreértése nem engedi abba a hitbe ringatni az olvasót, hogy ezek az interakciók egyenes utat biztosítanak a szubjektum önmegértéséhez. „*Szervusz kedvencem*, így búcsúzik el, egyébként én sem vagyok belé szerelmes, fáradtan mosolyog, ugyanaz a köntös van rajta megint, mint amiben délelőtt elém jött. Már elkezdett sötétedni, de még tökéletesen látok, csak nem tudom, hogy mit."[5]

A kapcsolattípusok is sokszor determináltak: a másik objektív megfigyelését (operatőr-színész), a másikról való tudás megszerzését (pszichológus-páciens), vagy épp a másikat segítő iránymutatást (pap-hívő) vetítenék előre. Ezzel szemben a történetek rendre felülírják ezeket a sztereotípiákat. A pap gyónja meg a prostituálttal való kapcsolatát, az operatőr szerelmes a pornószínésznőbe, a pszichológusnál lévő Anna pedig – e párbeszédet kívánó fejezetben – énelbeszélőként fojtja belső monológba a terápiát. „Valószínűleg egyikünk sem tudja, mit akarok ebben a szobában megtalálni. Valószínűleg semmit."[6]

A modernség paradox léttapasztalatát értelmezi újra a kötet, mely énteremtő lehetőségként tekint az objektivációra. A regény azonban mégsem az *odafordulásban* látja e hozzáférés lényegét. Az énelbeszélő vélt valóságát rendre felülírják a másik nézőpontból érkező elbeszélések. Mivel a karakterek egyik fejezetben narrátorként a másikban szereplőként funkcionálnak, így érdekes módon kérdőjeleződik meg az a hitelesség, amit a narrátornak az olvasó többnyire odatulajdonít; ezzel együtt kérdésessé válik az objektiváció megvilágító, perspektívateremtő ereje is.

E narrációs játékot tekintve a legérdekesebb karakter Lilla, aki saját hetét – a többi karakterrel ellentétben – nem énelbeszélőként éli végig. Lilla börtönportás, így sok szempontból határhelyzetek közé szorított karakter. Olyan nehezen szétválasztható, vagy épp statikusan szétbontott fogalmak közé ékelődik, mint *fogság* és *szabadság*, *bűn* és *ártatlanság*. Ez a köztesség formailag is motivált, hisz a hét karakter negyedikeként középső, hangsúlyos helyre került a regényben.

4 *Uo.*, 12.
5 *Uo.*, 31.
6 *Uo.*, 11.

Lilla legutolsó napjának végén a harmadik személyű narráció hirtelen énelbeszélésbe vált át. Lilla egyszerre beszél magáról mint narrátor, és mint egy meghasonlott elme. „Annára gondol […] de mindig csak olyankor, amikor Anna nem láthatja. Sőt, amikor senki nem láthatja. Csak Lilla láthatja, és én. Csak én és Lilla. Amikor belépek az ajtón, nem szólalok meg…”[7]

Különös gesztus ez, mely összemossa a hőst az elbeszélővel, és a próza alapvető dialogikusságát lírai monológszerűségbe ösztatja át. Autopoetikus módon reflektál arra is, hogy a prózában a névadás által miképpen válik különálló entitásokká a szerzői hang. Ikonikus etapja a könyvnek, hogy a Kele nevű szereplő a szerdáit hajléktalannak tettetve az utcán élő hat névtelen ember között tölti. Hetedik tagjuk azután halt meg, hogy néven nevezte magát. Erősen szimbolikus a nevektől rettegő – név és történet nélküli – hajléktalanok szövege; a névvel rendelkező hét regénykarakter alternatív nem-létezésének lehetőségére is asszociál. A névadás teremtőereje itt visszájára fordul; az identitás efféle elkülönítésében a halál determináltsága sejlik fel.

A magánhangzók nélküli *r_g_ny* műfajmegjelölés a könyv elején szintén figyelmeztet bennünket arra, hogy a regényforma mint kifejezésmód Nagy Hajnal Csillánál poétikai kérdésként is beíródik a szövegbe. Néha olyan érzésünk van, mintha a prózastruktúra dialogikussága lenne próbára téve a páros interakciók váltakozásaira felépített szövegben. A karakterek nehezen tudnak énként definiálódni, önálló entitásként létezni. Az én sokszor elfolyó, rejtőzködő, egymásba olvadó kategória, ami a kapcsolódások kényszerességében se tud önmagára ismerni. „Fárasztó folyton olyan emberekkel találkozni, olyan embereket látni, akik nem tudják, miért vagyok én.”; „Legszívesebben beleolvadnék a vízbe, eltörölném a kontúrjaimat, eltörölnék mindent, ami által bárki is bármikor meghatározhatna engem.”[8] Ebben a folyton mozgó, önmagát rendre újrateremtő automatizmusban pillanatnyi megértéslehetőségek sejlenek fel csupán, mely a szöveg erős szimbolikusságával együtt még inkább líraivá teszi a próza szövegvilágát. „Ezért a hihetetlen arckifejezésért fekszem le vele újra és újra, ezért a pillanatnyi öntudatlan, élet feletti diadalért…”[9]

A hangszimbolika is próbálja az elbeszéléstől a nyelv felé billenteni a jelentésirányokat. A történetek nem a narrációban érhetők tetten, hanem sokkal inkább valamiféle ki nem mondott nyelvben. „…egyszer, egy nagyon konkrét és elmondhatatlan pillanatában a világnak ez volt az egyedüli, amivel ki lehetett menekülni a pusztulásból.”; „Lacinak énekelt, mert tudta, hogy ő majd úgyis csak a hangok színét látja, a háttérben visszhangzó tompa üvöltés nem ér el hozzá.”[10] Az elmondhatatlan, de folyton mozgásban tartott hiány hangzóként épül be a karakterek nevébe. Először anyaként, Annaként, Nóraként, majd végül lebontva nullpontot képező N.-ként egyetlen hangja lesz csupán az üresség. „N. az anyámat szereti bennem, de erre még nem jött rá. Én is az anyámat szeretem benne, de jobb, ha én sem jövök rá.”[11]

7 *Uo.*, 104.
8 *Uo.*, 176., 165.
9 *Uo.*, 14.
10 *Uo.*, 12., 117.
11 *Uo.*, 16–17.

Visszanyúlik a regény a *Miért félünk az őrültektől* kötet hangulatához is: „Te szentül hitted / Én vagyok Ő / és legnagyobb tragédiánk volt hogy / én nem hittem neked. (*A túlsón*) „És a lány / a hetedik napon folyton / megérkezik." (*Memoár*) „Vagy az álarcosbál, amin / saját magamnak öltöztem, / és senki nem ismert meg." (*Kötőszavak 5.*) „Végül megköszönjük egymásnak a magányt." (*Kötőszavak 8.*)[12]

Végső soron a regény is valamiképpen az őrület létállapota körül próbál artikulálódni. „Csapongok, ezzel vádol, hogy egy pillanatra sem bírok megállni, és ebbe fogok beleőrülni, mert valójában nem jutok vele semmire, csak a gondolataim csurognak ki a kezeim közül."[13] Az őrületnek van egyfajta időtlen jellege; az emlékezés és felejtés lüktető váltakozása összemossa a teret és az időt; így a líra *jelenhez kötöttsége* különösen alkalmas a múltat és a jelent elválasztani képtelen időérzékelés leírásához. Nagy Hajnal Csillánál a regényidő is igazodik ehhez a lírai szimultaneitáshoz. Az elbeszélés egyszerre kettős, lineáris és körkörös; a napok múlásával tapasztalható egyfajta látszólagos előrehaladás, amit a folyamatosan ismétlődő cselekvések automatizmusa tesz mégis időtlenné.

Talán nem véletlen, hogy Camus-t is megidézi a szövegvilág. Érezhetően hat rá akár a *Közöny*, mely az idegenség, a valódi kapcsolódásra képtelen emberek léttapasztalatában cseng vissza, de akár a Sziszüphösz abszurd automatizmusa is, amely a saját történetből kitörni képtelen karakterek önismétlő életében csapódik le.

A regény mozgatja a *mesét* is mint prózai alapstruktúrát, ami mindig a hiányból indul, és aminek a mozgatórugója ennek a hiánynak a megszüntetése. Az ismétlődések, a körkörösség, a saját cselekvésmintákat újra és újra átélő karakterek mintha egy soha véget nem érő vagy talán el sem kezdődött abszurd mesében léteznének. A szereplők is szinte mesei dimenziókban élnek: Regina – nevéből is adódóan – olyan, mint egy vártoronyba zárt királynő. Egy elmondhatatlan tragédia után nem mozdul ki abból a házból, ahova vitték.

A prózaforma alakulásának efféle tetten érése motivált a jelentésteremtésben is. Mintha itt a líra prózába próbálna menekülni; egy másik formában próbálna elrejtőzni. Akár azt is mondhatnánk, hogy úgy menekül a lírai én az elbeszélésbe, ahogy a regénykarakterek próbálnak a valóság elől szerepek mögé rejtőzni.

A kezdőmondatot változatlanul megismétlő zárógondolat önmagába fojtja a történetkört. Akár a mesében, visszatérnek a hősök a kezdőpontra, ahol egy újabb hiány – vagy ugyanaz, csak más formában – útnak indítja őket. Hisz ezzel a konstans ürességgel mint létállandóval nagyon mást nem is lehet kezdeni – *írni kell róla*. Amit Nagy Hajnal Csilla minden művészi formában felismerhető egyedi hangján meg is tesz.

(Budapest, Scolar Kiadó, 2021)

12 Nagy, *Miért félünk az őrültektől*, 87., 93., 98., 100.
13 Nagy, *Hét*, 16.

SZERZŐINK

BÓDI PÉTER (1991, MISKOLC) ÍRÓ ▮ **GYURÁSZ MARIANNA** (1991, RÉVKOMÁROM) KÖLTŐ ▮ **KREKOVIČ BECK TÍMEA** (1993, RÉVKOMÁROM) ÍRÓ, MŰFORDÍTÓ ▮ **NAGY HAJNAL CSILLA** (1992, LOSONC) KÖLTŐ, ÍRÓ, SZERKESZTŐ ▮ **PÁPAY SZANDRA** (1988, SÁRVÁR) KRITIKUS, PHD-HALLGATÓ (PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM) ▮ **PASZMÁR LÍVIA** (1986, VÁGSELLYE) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, MŰFORDÍTÓ ▮ **PÉNZES TÍMEA** (1976, ÉRSEKÚJVÁR) KÖLTŐ, ÍRÓ, MŰFORDÍTÓ ▮ **RADICS RUDOLF** (1994, RIMASZOMBAT) KÖLTŐ, PHD-HALLGATÓ (KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM) ▮ **SABUCHOVÁ, ALENA** (1989) ÍRÓ, FORGATÓKÖNYVÍRÓ ▮ **STEINMACHER KORNÉLIA** (1987, TAPOLCA) KRITIKUS, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ ▮ **SZALAY ZOLTÁN** (1985, DUNASZERDAHELY) ÍRÓ ▮ **SZANISZLÓ TIBOR** (1982, KASSA) MŰFORDÍTÓ, SZERKESZTŐ ▮ **VERES ERIKA** (1986, ÉRSEKÚJVÁR) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ ▮ **ZÁVADA PÉTER** (1982, BUDAPEST) KÖLTŐ, DRÁMAÍRÓ, ZENÉSZ

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM – DIDEROT KÖNYVESBOLT (LÚDPIAC TÉR 4810. / TRŽNÉ NÁMESTIE 4810.)
ÉRSEKÚJVÁR – KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC – GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS – MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA – MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK – KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY – „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET", MADACH.ASIST@GMAIL.COM
SOMORJA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA – TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

2018, PART MŰVÉSZTELEP

2018, PART MŰVÉSZTELEP

SÁR – TÉSZTA – VÍZ, 2015, MAMŰ GALÉRIA

SÁR – TÉSZTA – VÍZ, 2015, MAMŰ GALÉRIA

9 771336 508003 01